

БІБЛІОТЕЧНИЙ ВІСНИК

Академія наук
України
Центральна наукова
бібліотека
ім. В.І. Вернадського

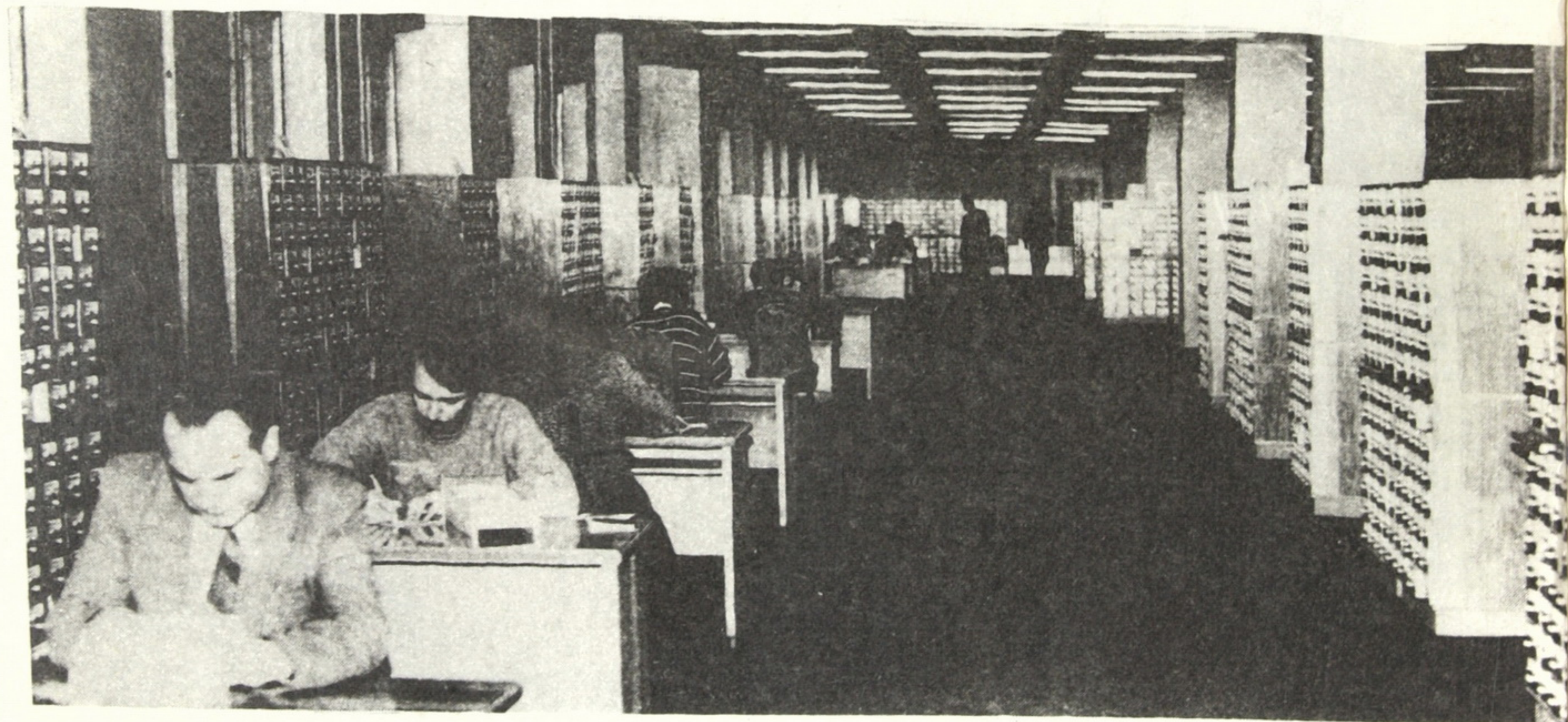
Науково-
теоретичний
та
практичний
журнал

1·2'93

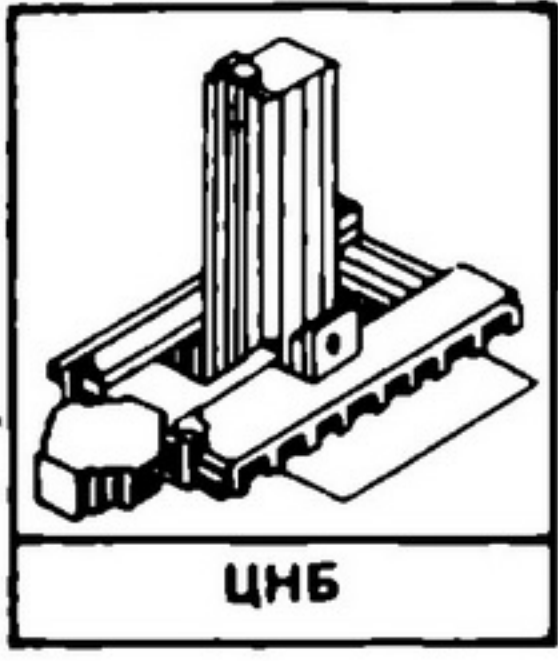
Перша друкована датована книга в Україні: "А начася сия книга друковати рекомый Апостол в богоспасаемом граде Львове, в ней же деяния апостольская, и послания соборная, и послания святого апостола Павла. По воплощении господи бога и спаса нашего Иисуса Христа в лето 1573, февруаря в 25 день. И свершился в лето 74-е того же месяца, в 15 день".

Цього року Академія наук України і створена при ній у 1918 році книгозбірня, яка сьогодні відома у всьому світі під назвою Центральна наукова бібліотека імені В.І.Вернадського АН України, відзначають свій 75-річний ювілей.

Тимчасовий комітет для заснування Національної бібліотеки Української держави очолював всесвітньовідомий вчений перший президент УАН академік Володимир Іванович Вернадський. Разом з ним у Комітеті віддано працювали визначні українські вчені – академіки Д.І.Багалій, А.Ю.Кримський, П.О.Тутковський та ін. Служити розвитку науки – таке призначення мала згідно із проектом уставу Всенародна бібліотека України. Сьогодні Центральна наукова бібліотека імені В.І.Вернадського АН України – база знань, науково-дослідний інститут в галузі бібліотекознавства, бібліографознавства, історії книги. Це – головна координуюча установа понад 80 академічних бібліотек, сукупний бібліотечний фонд яких становить приблизно 25 млн примірників. ЦНБ здійснює книгообмін приблизно з 1800 науковими установами і бібліотеками понад 70-х країн світу. ЦНБ єдина в Україні бібліотека, що має депозитарій документів ООН. ЦНБ живе повнокровним життям. Зусилля співробітників її інститутів спрямовані на розробку нових наукових тем, національне відродження України.

БІБЛІОТЕЧНИЙ ВІСНИК

Науково-теоретичний
та практичний
журнал

Центральної
наукової
бібліотеки
ім.В.І.Вернадського
АН України

№ 1-2 1993 рік
Заснований в 1993 році

РЕДАКЦІЙНА РАДА

О.С.ОНИЩЕНКО
О.В.ВАСИЛЬЄВ
М.М.ЄРМАШЕНКО
А.П.КОРНІЄНКО
В.Д.НАВРОЦЬКА
Л.Н.НЕЗНАМОВА
Р.І.ПАВЛЕНКО
А.А.СВОБОДА
Г.Г.ТИЩЕНКО
Р.Й.ЦЕЛИНСЬКИЙ
А.О.ЧЕКМАРЬОВ
В.Г.ЧУБУК

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

О.С.ОНИЩЕНКО (головний редактор)
В.С.БАБИЧ
О.Ф.БОТУШАНСЬКА
А.Г.БРОВКИН
П.В.ГОЛОБУЦЬКИЙ (заст. головного редактора)
Т.Г.ГОРБАЧЕНКО
А.М.ГРАБЧЕНКО
Л.А.ДУБРОВІНА
В.О.ІЛЬГАНЄВА
Л.Й.КОСТЕНКО
Л.І.КРУШЕЛЬНИЦЬКА
В.Г.ПОПРОЦЬКА (заст. головного редактора)
В.К.СКНАР
М.С.СЛОБОДЯНИК
Н.Г.СОЛОНСЬКА (відповідальний секретар)
І.Г.ШОВКОПЛЯС
В.Д.ЯСЬМО

Редакція залишає за собою право виправляти мову і скорочувати статті.
Редколегія та редакція можуть не поділяти думок, висловлених авторами статей.
У разі передруку і перекладу посилання на "Бібліотечний вісник" обов'язкове.

Головний редактор – член–кореспондент АН України О.С.Онищенко

Художник – Г.Т.Конєв
Коректор – Н.А.Стрілець
Комп'ютерний набір і верстка – Л.С.Климова
Фотограф – О.П.Шелудько

Засновники – Центральна наукова бібліотека ім. В.І.Вернадського та Академія наук України.

Адреса редакції – 252039, Україна, Київ–39, пр. 40–річчя Жовтня, 3,
Центральна наукова бібліотека АН України

Ukrainian Academy of Sciences Central Sci Library Ukraine,
Kiev–39, pr. 40–Let Oktyabrya, 3

Комп'ютерний набір
Підписано до друку 25.06.93 Формат 60x84 1/8
Фіз друк арк. 11 Умов друк. арк. 10.13 Обл. вид. арк. 125
Друк офсетний. Тираж 24 тис.

Зам. 3–308
Київ, 252034, вул. Богдана Хмельницького, 19
Київська книжкова друкарня наукової книги

Шановні колеги і читачі!

Ви тримаєте в руках перший номер нового науково-теоретичного і практичного журналу "Бібліотечний вісник", першого професійного журналу бібліотечних працівників, який після понад 50-літньої перерви з'явився в Україні, ставлячи собі за мету стати спадкоємцем "Бібліологічних вістей" 20 – 30-х років.

Головна мета часопису – спрямувати зусилля працівників усіх бібліотечних систем і відомств на розбудову бібліотечної справи.

На сторінках журналу публікуватимуться матеріали, які становитимуть інтерес як для науковців, так і для практичних працівників.

"Офіційна рубрика" – це проекти законів та інші документи, які визначатимуть основні напрями розвитку бібліотечної справи.

Висвітлюватимуться проблеми підготовки повної української національної бібліографії, розвитку бібліотеки як соціального інституту, організації та економіки бібліотечної справи, нові методи організації діяльності бібліотек у сучасних соціально-економічних умовах, досвіди впровадження в бібліотеках маркетингу та менеджменту, питання наукової організації праці, нормування, організації платних послуг тощо.

Чільне місце на сторінках журналу займуть питання оптимізації інформаційно-бібліографічної, культурно-просвітницької діяльності бібліотек.

На сторінках часопису висвітлюватиметься писемна та книжкова спадщина України і розкриватимуться фонди рукописів, стародруків, колекцій та зібрань, друкуватимуться матеріали, присвячені видатним діячам бібліотечної справи та культурного будівництва в Україні, визначним датам у житті бібліотек, ювілярам.

Публікуватимуться результати досліджень з питань історії бібліотечної справи, аналізуватиметься світовий досвід бібліотечно-бібліографічної діяльності, розглядатимуться технологічні та соціально-психологічні аспекти впровадження інформаційних технологій у бібліотечну практику, досягнення у сфері технічних та програмних засобів, загальні проблеми обробки інформації, підніматимуться питання підготовки і підвищення кваліфікації бібліотечних кадрів.

У рубриці "На допомогу практику" даватимуться методичні консультації та практичні поради з питань, що викликають труднощі у повсякденній роботі наших читачів.

Тематика, спрямованість, проблемність "Бібліотечного вісника" значною мірою залежатимуть від читацьких потреб та пропозицій.

З причин, незалежних від редколегії та редакції журналу, випуск 1 – 2-го номерів часопису за 1992 рік було затримано. Ці збитки читачам буде компенсовано у 1993 році – кожний номер "Бібліотечного вісника" виходитиме обсягом, більшим, ніж запланований.

Ми висловлюємо щирі подяку всім авторам журналу, які, відмовившись від гонорару, певною мірою стали першими добровільними і спонсорами "Бібліотечного вісника".

Редакційна колегія

О Ф І Ц І Й Н І М А Т Е Р І А Л И

РЕЗОЛЮЦІЯ НАДЗВИЧАЙНОГО З'ЇЗДУ БІБЛІОТЕКАРІВ УКРАЇНИ

У роботі Надзвичайного з'їзду бібліотекарів України, що відбувся у листопаді 1991 року, взяли участь 143 делегати майже з усіх регіонів України. Учасники з'їзду відзначили, що бібліотечна система України акумулює великий інформаційний потенціал, використання якого сприяє соціально-економічному, політичному і духовному прогресу суспільства.

На сучасний стан бібліотечної справи в Україні впливає економічна, техніко-технологічна та соціально-психологічна криза. Бібліотеки республіки не підготовлені до роботи в умовах переходу до ринкової економіки. Виділених державою асигнувань не вистачає для якісного формування бібліотечних фондів. Наукові бібліотеки України мають обмежені фінансові можливості для комплектування валютними виданнями. Зростання цін на книги, журнали, газети насамперед негативно позначилося на державних масових та дитячих і шкільних бібліотеках. Значні складності існують у комплектуванні учбовою літературою шкільних та вузівських бібліотек. Зростають труднощі в забезпеченні науковців спеціальною літературою, патентами, стандартами тощо.

Бібліотечні фонди у занедбаному стані, майже 60% рідкісних і цінних видань невідкладно потребують консервації та реставрації. Вкрай незадовільними є умови зберігання друкованої та рукописної спадщини. Докорінного поліпшення потребує матеріально-технічна база бібліотек. Не вирішено питання централізованого забезпечення бібліотек усіх мереж спеціальним устаткуванням, транспортом, технічними засобами та електронно-обчислювальною технікою.

Бібліотечна наука відірвана від потреб практики. Не задовольняє вимогам часу система підготовки та підвищення кваліфікації кадрів. Підвищення заробітної платні бібліотечним працівникам значно відстає від зростання цін. Невпорядкованість оплати праці та соціальна незахищеність бібліотечних працівників найближчим часом неминує призвести до відпливу з бібліотек молоді та кращих спеціалістів. На сьогодні система управління бібліотечною справою України потребує докорінного реформування.

Зважаючи на особливу роль бібліотек у розвитку культури, науки, освіти, духовному відродженні народів України та враховуючи необхідність прийняття ефективних заходів для подолання кризи, з'їзд постановляє:

1. Звернутися до Верховної Ради України з проханням законодавчо забезпечити розвиток бібліотечної справи та соціальний захист бібліотечних працівників. Передбачити розробку "Основ бібліотечного законодавства України" та "Закону України про Національну бібліотеку" та винесення їх для затвердження в установленому порядку.

2. Звернутися до Кабінету Міністрів України з пропозицією утворити в його складі орган для забезпечення єдиної державної політики у галузі бібліотечної справи та науково-інформаційної діяльності, доручити протягом 1992 року цьому органу:

- забезпечити єдину політику фінансування бібліотек (з урахуванням рівня інфляції);
- створити спеціальні підприємства з виробництва бібліотечної техніки, обладнання, меблів тощо або розмістити відповідні замовлення бібліотек на інших державних та кооперативних підприємствах з установами для них податкових пільг;
- встановити, що кошти, в тому числі валютні, які заробляють бібліотеки в результаті своєї господарської діяльності, залишаються в їх розпорядженні;
- прийняти програму упорядкування та розвитку бібліотечної мережі з урахуванням реальної потреби громадян України у бібліотеках за місцем їх роботи, навчання та проживання;
- затвердити республіканські нормативи на відкриття та матеріальне забезпечення діяльності бібліотек;
- вирішити питання про будівництво книгосховищ у республіці;
- забезпечити якісне формування бібліотечних фондів, передбачивши для цього створення Центрального республіканського бібліотечного колектору, гарантованість отримання обов'язкового примірника друкованої продукції, що видається в Україні, організувати видання бібліотечної серії на

безкислотному папері, вирішити питання про надання бібліотекам валютних асигнувань для комплектування фондів.

3. Для практичного проведення єдиної державної бібліотечної політики і забезпечення цілеспрямованого впровадження національних програм по збереженню фондів, створенню національної бібліографії, інформатизації бібліотек тощо заснувати Національну бібліотеку України.

4. З метою кардинального поліпшення збереженості друкованої та рукописної спадщини і створення умов для її доступності широкому колу читачів просити Академію наук України розробити Республіканську програму збереження документальних фондів, передбачивши організацію при ЦНБ ім. В.І.Вернадського Центру реставрації та консервації документів.

5. Просити уряд України переглянути систему оплати праці бібліотечних працівників та соціальні пільги для них, враховуючи, що прийняті раніше заходи не забезпечують їх економічного захисту в умовах інфляції та переходу до ринкової економіки.

6. З метою підвищення теоретичного рівня наукових досліджень порушити питання

- про відновлення діяльності Інституту бібліотекознавства та Інституту книгознавства;
- про відкриття спеціалізованої ради по присудженню вчених ступенів із спеціальностей: “Бібліотекознавство та бібліографознавство”, “Книгознавство”, “Інформація та інформаційні системи”;
- про направлення провідних учених і перспективної

молоді на навчання та стажування в кращі бібліотеки та учбові заклади світу.

7. Для забезпечення умов розвитку професійного самоуправління бібліотечною справою, усунення міжвідомчих бар’єрів, концентрації зусиль на пріоритетних для бібліотек напрямках діяльності створити Асоціацію бібліотек України та схвалити запропонований проект її статуту.

8. Асоціації бібліотек України передбачити

- розробку республіканських наукових програм з ключових напрямків бібліотечної справи та сформувати на міжвідомчій основі тимчасові творчі колективи для їх реалізації;
- організацію видавничої бази для перевидання рідкісних та інших творів;
- налагодження випуску професійного журналу.

9. Домогтися кардинальних змін у системі підготовки та підвищення кваліфікації бібліотечних кадрів. Організувати вищий учбовий заклад, орієнтований на підготовку спеціалістів для системи документальних комунікацій.

10. Учасники з’їзду підтримують пропозицію про створення Державної науково-педагогічної бібліотеки України.

Резолюція схвалена Надзвичайним з’їздом бібліотекарів України.

м. Київ, 23 листопада 1991 р.

РЕКОМЕНДАЦІЇ КОНФЕРЕНЦІЇ БІБЛІОТЕЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ВІННИЧЧИНИ

(прийнято 17 березня 1993 р. на конференції бібліотечних працівників Вінниччини)

Учасники обласної конференції відзначають, що бібліотеки—самостійні, унікальні центри документальної пам’яті народу, інтелектуального і культурного спілкування населення. Без таких центрів неможливо забезпечити наступність у розвитку суспільства, зберегти традиції, виховати справжніх патріотів своєї Вітчизни.

Разом з тим, для нинішнього стану бібліотечної справи характерна величезна невідповідність між потенційними можливостями бібліотек та їх реальною роллю в житті суспільства.

У бібліотечному обслуговуванні спостерігаються формалізм та заштампованість, відсутність гарантій на пріоритетне придбання книг та інших видань, незадовільний стан матеріально-технічної бази, системи

підготовки та закріплення кадрів, координації роботи між бібліотеками різного відомчого підпорядкування з державними закладами та громадськими організаціями.

Головне своє завдання бібліотекарі області вбачають у сприянні гуманізації суспільства, розкритті національно-культурних досягнень людства, деполітизації та деідеологізації бібліотек як закладів інформації та культури. Важливими факторами, що сприятимуть активізації діяльності бібліотек, є оперативне вивчення сучасних читацьких потреб, широка реклама бібліотечних послуг, об’єднання та координація зусиль бібліотек усіх систем і відомств.

Учасники конференції вважають, що:

- книги та інші бібліотечні ресурси повинні служити

для забезпечення інтересів, інформування і просвітництва всіх верств населення. Неприпустиме вилучення матеріалів з фондів бібліотек за політичними або ідеологічними мотивами;

– бібліотеки повинні забезпечувати читачів матеріалами та інформацією, що висвітлюють усі точки зору на сучасні та історичні події;

– бібліотекарі зобов'язані забезпечити рівноправне, справедливе і високопрофесійне обслуговування, а також надавати кваліфіковані, неупереджені та доброзичливі відповіді на всі звернення читачів;

– бібліотекарі гарантують право кожному відвідувачу на збереження таємниці щодо запитуваних та одержаних інформацій або документів.

Конференція бібліотечних працівників Вінниччини рекомендує:

– розвивати мережу бібліотек області на основі багатоваріантності бібліотечного обслуговування населення;

– реорганізувати юнацькі бібліотеки у бібліотеки для молоді і розвивати їх мережу;

– основним принципом організації обслуговування вважати безкоштовність бібліотечних послуг. Разом з тим впроваджувати елементи бібліотечного маркетингу, розширювати коло платних послуг;

– створювати позабюджетні фонди за рахунок власної господарської та комерційної діяльності, залучених коштів підприємств, установ, кооперативів, громадських організацій, благодійних внесків, кредитів, штрафів;

– забезпечити створення оптимальних за розміром і типом-видовою структурою фондів, орієнтованих на задоволення як загальнокультурних, так і професійних інформаційних потреб читачів;

– домогтися, щоб видання літератури, здійснене за замовленнями бібліотек, набуло статусу державного замовлення і контролювалося державою на всіх рівнях;

– вишукувати можливості придбання літератури, що видається поза межами України;

– порушити клопотання перед облдержадміністрацією про надсилання обов'язкового місцевого примірника до обласних і центральних районних бібліотек;

– активніше використовувати додаткові джерела комплектування, можливості книгообміну та системи МБА;

– дбати про комплектування фондів бібліотек літературою для іноетнічних груп;

– просити держадміністрацію вирішити питання

щодо зниження оплати за пересилання літератури для бібліотек;

– з метою збереження фонду цінної літератури відновити в ЦБС самостійні структурні підрозділи книгосховищ;

– поглибити і розширити орієнтацію всіх бібліотечних працівників на задоволення інтересів читача як особистості, забезпечення його інформаційних та духовних потреб, сприяння розкриттю творчих можливостей з урахуванням вікових, фізичних і національних особливостей;

– спрямувати діяльність бібліотек, які обслуговують дітей та юнацтво, на виховання культури читання підростаючого покоління, формування потенційних читачів;

– розвивати форми і методи роботи, які сприяють піднесенню духовності дітей і молоді, вихованню любові та дбайливого ставлення до рідної землі, природи, історії і культури краю, народних звичаїв, обрядів і традицій;

– забезпечувати інформаційно-бібліографічні потреби молоді шляхом розширення асортименту бібліотечних послуг, зокрема створення фактографічних баз із питань профорієнтації та працевлаштування;

– звернути особливу увагу на розвиток краєзнавчої діяльності бібліотек, створення повноцінного краєзнавчого фонду і ДБА, активізацію пошуково-дослідницької роботи, поліпшення краєзнавчої підготовки кадрів;

– ввійти з клопотанням в облдержадміністрацію про соціальний захист бібліотекарів, створення для них належних умов праці, побуту і відпочинку, медичного обслуговування, компенсації у разі втрати роботи, оплати праці та виплати пенсій, які б забезпечували середній прожитковий рівень;

– постійно тримати в полі зору питання піднесення престижу бібліотечної професії, підготовки кадрів і зростання їх професійного рівня;

– для формування єдиної бібліотечної політики в області та усунення міжвідомчих бар'єрів скликати раз на 2 роки обласну конференцію бібліотечних працівників як вищий орган професійного самоврядування;

– створити обласну, районні та міські бібліотечні ради для професійного рівня керівництва бібліотечною справою та узгодженості дій бібліотек усіх систем і відомств.

БІБЛІОТЕКА
У СИСТЕМІ ДОКУМЕНТАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

М. С. СЛОБОДЯНИК
МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ
ДОСЛІДЖЕННЯ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ

Бібліотека – унікальний соціальний інститут, що забезпечує кумуляцію і загальнодоступність документів, які зберігають знання, набуті в процесі розвитку людства, сприяють піднесенню інтелектуального і морального потенціалу суспільства. Відмінною особливістю наукової бібліотеки є її діалектичний взаємозв'язок з наукою, а головною типологічною ознакою – безпосередня включеність до системи наукових комунікацій. На розвиток бібліотеки впливають як внутрішньонаукові, так і екстранаукові фактори. До внутрішніх передовсім належить різностороння інтеграція наукового знання, зумовлена розвитком міждисциплінарних досліджень, детальною диференціацією, математизацією та інформатизацією науки, зміною самого стилю наукового мислення в епоху НТР.

Серед екстранаукових факторів, що перебувають поза межами суто наукової сфери, в найбільш загальному вигляді можна виділити кардинальні зміни в соціально-економічній сфері. Вони викликають радикальні реорганізації в царині соціальних комунікацій, управління, прогнозування, взаємозв'язку науки та виробництва, підготовки та перепідготовки кадрів.

Поєднання внутрішньонаукових та екстранаукових факторів приводить до ускладнення структури та змісту інформаційних потреб науковців, що безпосередньо впливає на розвиток бібліотеки. Адже для наукової бібліотеки, як і для кожної системи, що розвивається, характерні різнопланові багатоаспектні протиріччя, зумовлені тенденціями розвитку науки як системи вищого рівня. Суттєвішим є протиріччя між стрімким зростанням наукового знання, зафіксованим у документальній формі, і вкрай обмеженими можливостями фахівців для його пошуку та освоєння. Безперечно, цей процес “конфронтації” документованих знань та їх потенціальних споживачів повинен визначати тенденції розвитку бібліотеки як суспільного інституту, що в перспективі

має забезпечити їх діалектичний синтез.

З цим органічно пов'язане протиріччя між монодисциплінарністю досліджень, характерних для науки в минулому, і швидко зростаючою в наш час тенденцією до їх полідисциплінарності. Ширший підхід до проблеми дозволяє визначити протиріччя між диференціацією та інтеграцією науки як загальними тенденціями її розвитку. Для зняття цього протиріччя виробляється певний оптимум синтезу властивостей диференційованості та інтегрованості, який реалізується при формуванні фондів, організації довідково-бібліографічного апарату, підготовці покажчиків, у визначенні структури, функцій та наповнення баз даних і знань.

Суттєвим є протиріччя між необхідністю відображення загальнонаукових та спеціальних документованих знань, які своєрідно об'єднуються у фонді та довідково-бібліографічному апараті бібліотеки. Вирішення цього протиріччя можливе лише за умов розвитку принципово нової когнітивної функції бібліотеки.

Кожне з цих протиріччя по-своєму важливе, дає змогу розглядати бібліотеку в певному ракурсі, розуміти суттєві аспекти її функціонування. Звичайно, цей перелік не є повним. Вичерпати його практично неможливо, що пояснюється невичерпністю властивостей і стосунків, що виникають у науковій бібліотеці.

Але серед різноманіття протиріччя, що характеризують бібліотеку, на кожному етапі її історії слід виділяти основне, яке передовсім є джерелом її подальшого розвитку. Таким на сьогодні є протиріччя між традиційною науковою бібліотекою, величезний інформаційний потенціал якої поєднується з обмеженими комунікаційними можливостями, та динамічним розвитком системи наукових комунікацій, що базуються на принципово нових інформаційно-технологічних підвалинах.

Розв'язання цього протиріччя можливе тільки на сучасних методологічних засадах. Необхідно забезпечити три рівні пізнання бібліотеки: загальний, загальнонауковий та спеціальний. В бібліотекознавстві

нагромаджено певний досвід у розробці цих проблем. Зокрема В.С.Крейдено проаналізував дослідницькі методи та можливості їх використання в бібліотекознавстві [1]. Це – певний внесок у розвиток спеціального рівня методології. Вивченню загального рівня присвячене дослідження О.Й.Воверене [2]. Проте, я не поділяю її думки, що теорію інформатики слід розглядати як методологічну основу бібліотекознавства. Адже з 80-х років інформатика як наукова дисципліна набула широкого трактування. До її сфери включили елементи теорії інформації, програмування, штучного інтелекту, інформаційно-логічні системи тощо. Тлумачення в такий розширений спосіб привело до втрати єдності наукової проблематики і суттєвого зниження методологічного рівня власних досліджень [3].

На мою думку, методологічні основи вивчення наукової бібліотеки можуть бути розроблені на ґрунті сучасних підходів до пізнання, сформованих на базі загальнонаукових категорій. Під загальнонауковими категоріями у філософії все частіше визначають групу швидкопоширюваних у різних галузях знань фундаментальних понять дуже високого ступеня узагальнення. Йдеться про “систему”, “структуру”, “функцію”, “інформацію”, “модель” тощо [4].

Основна евристична функція цих категорій пізнання проявляється саме у формуванні на їх підставі специфічних гносеологічних засобів і відповідних використовуваних в окремих бібліотекознавчих дослідженнях загальнонаукових підходів – системного, структурного, функціонального, інформаційного [5 – 10].

Розглянемо можливості системного, структурного, функціонального підходів для розробки методології дослідження наукової бібліотеки.

Спочатку – про системний підхід. Відповідно до його центральної ідеї наукова бібліотека має досліджуватись як система, виходячи з сутнісних рис, що включені саме до цього поняття. Серед завдань, вирішуваних за допомогою цього підходу, на одному з перших місць – визначення типу системи. За своїми типологічними ознаками бібліотека, безумовно, належить до великих систем [5, 11, 12]. Адже вона характеризується великим числом елементів та підсистем, відповідно великим числом завдань і функцій та складністю поведінки внаслідок взаємодії великої кількості її елементів.

Бібліотека має ознаки й інших типів систем – багаторівневості, самоорганізацію,

багатоцілівості, поліфункціональності, самооптимізацію.

Відповідно до системного підходу слід не тільки визначити в спосіб декомпозиції її системоутворюючі елементи, але й виділити ієрархічні рівні та підсистеми і встановити характер системоутворюючих зв'язків між ними. Найхарактернішою системною рисою наукової бібліотеки є те, що по відношенню до зовнішнього середовища бібліотека виступає як цілісний об'єкт, об'єднаний внутрішньою метою. Попри характер та інтенсивність розвитку інших компонентів системи наукових комунікацій, вона прагнучиме до свого принципового збереження та оптимального функціонування саме як органічно цілісного об'єкта. Природно, що оптимальність бібліотеки в цілому не збігається з оптимальністю окремих її підсистем та елементів, більше того, між ними можуть виникнути прямі протиріччя. Можлива несумісність логічно впливає з положення, що властивості системи не зводяться до суми властивостей її компонентів, які лише в “знятому” вигляді включаються до неї. Отже, локальні цілі і завдання всіх підсистем і елементів бібліотеки повинні підпорядковуватися меті і загальним інтересам системи в цілому. Завдяки такій інтегративності бібліотеку по відношенню до своїх компонентів можна розглядати якісно новим утворенням, що набуло принципово нових властивостей, відсутніх в окремих її частинах. Але така своєрідна система може виникнути тільки внаслідок взаємодії її відносно самостійних компонентів. Ця самостійність залежить від якісної та сутнісної природи самої бібліотеки і від конкретного аспекта її вивчення. Отже, системний підхід до бібліотеки базується на діалектиці цілого і часткового, проте не зводиться до загальнодіалектичних положень, а дає змогу їх конкретизувати і розвивати, враховуючи специфіку функціонування досліджуваного об'єкта в системі наукових комунікацій.

Необхідно зазначити, що для наукової бібліотеки характерні системні властивості, що спричиняють багато помилок і невдач у разі спроби кардинальної зміни її стану. Ці властивості були раніше визначені автором під час проведення аналізу діяльності з розробки та впровадження іноваційних бібліотечних технологій [9].

У науковій бібліотечі як системі вищого порядку вони проявляються повніше. Розглянемо найважливіші з них детальніше.

Зміливість. Стан бібліотеки – узагальнений результат

її минулого і основа для майбутньої поведінки. Різні її компоненти (ресурси, технологічні процеси та операції, кінцеві результати діяльності у вигляді продукції та послуг) включаються або виключаються з системи в процесі як еволюційного, так і революційного розвитку. Під еволюційним розвитком розуміється уточнення профілю комплектування, раціоналізація організації фондів та довідково-бібліографічного апарату, впровадження прогресивних методів організації праці та локальних автоматизованих систем тощо. Революційні перетворення є результатом зміни пріоритетів у структурі інформаційних потреб читачів, розробки нової стратегії формування бібліотечних фондів, поповнення бібліотеки документами на нетрадиційних носіях інформації, технічне переоснащення бібліотеки та інтенсивне впровадження інформаційних технологій.

Наявність зовнішнього середовища. Наукова бібліотека є підсистемою систем вищого порядку – галузевої та загально-державної бібліотечної мережі і системи наукових комунікацій. Її можна розглядати і як компонент глобальних систем культури та соціальних комунікацій. Всі ці об'єкти мають певні завдання функціонування та системні властивості, здатні суттєво впливати на стан бібліотеки і визначення шляхів для кардинального поліпшення її діяльності.

Протиінтуїтивна поведінка. Побіжне ознайомлення з бібліотекою може привести до висновку про необхідність того чи іншого коригуючого впливу, який фактично може виявитись не вельми ефективним і навіть погіршити загальну ситуацію. В результаті прийняття начебто очевидних рішень фактично може привести не до розв'язання проблеми, а до її загострення.

Тенденція до погіршення характеристик. Елементи системи з часом значно знижують ефективність своєї діяльності. Це зумовлено, приміром, ‘старінням’ фондів, переповненням каталожних рубрик, відставанням матеріально-технічної бази від реальних потреб тощо. Враховуючи це, бібліотекарі й читачі не вимагають від системи більшого, ніж вона, на їх думку, може дати. Бібліотека як система, в свою чергу, повільно реагує на неминуче збільшення кількості ‘збоїв’, наявність недоцільних, з позиції основної мети її функціонування, підсистем та компонентів, збільшення марно витраченого співробітниками і читачами часу, зниження якості кінцевої продукції та послуг. Ці тенденції зумовлюють зниження ефективності функціонування бібліотеки і в силу її протиінтуїтивної

поведінки можуть привести до згубних наслідків.

Взаємозалежність. Усі події в системі є наслідками попередніх і активно впливають на наступні. Різні підсистеми та технологічні процеси в реальності функціонують паралельно, проте в кінцевому підсумку взаємовпливають. Отже, будь-які позитивні зміни тільки в одній з підсистем не можуть істотно поліпшити роботу бібліотеки в цілому. Зокрема, спроби використання ЕОМ у традиційних технологічних процесах без кардинальної зміни їх характеру безперспективні, порушують цілісність технології і приводять до суттєвого підвищення її вартості, не даючи значного позитивного ефекту.

Невизначеність. Бібліотечні процеси з часом мають тенденції до змін. Тому їх властивості дійсні тільки протягом певного часу, за певних цілком конкретних обставин. На мікрорівні до підсистем бібліотеки та їх взаємозв'язків слід підходити з ймовірнісної точки зору, а не з позицій детермінізму, практикованого сьогодні, з його чіткими гранями факторів, параметрів, процесів, критеріїв та оцінок. Ускладнення системи, що зумовлене її невизначеністю, не дає змоги дати точні і водночас практичнозначимі пояснення її поведінки. Отже, чим глибше аналізуються реальні підсистеми, або технологічні процеси бібліотеки, тим невизначенішою з математичної точки зору стає вирішення задачі їх оптимізації.

Різноманітність. Кожна підсистема бібліотеки має власні, відмінні від інших поведінку та стан. Отже система, що складається з таких елементів, сама має певну різноманітність і відповідно впливає на свої підсистеми та елементи.

Вищезазначені загальносистемні властивості наукової бібліотеки зумовлюють складність її дослідження та необхідність вирішення цього завдання в спосіб поєднання евристичних можливостей різних загальнонаукових підходів. Зокрема, системний підхід за своєю гносеологічною природою спричинює необхідність аналізу бібліотеки також з позицій структурного підходу. При цьому структуру слід розглядати як інваріант системи, порядок оформлення в єдину систему її елементів і характер зв'язку між ними. Цілком очевидно, що поглиблене дослідження наукової бібліотеки неможливе без проникнення в її структуру, усвідомлення способів внутрішнього зв'язку всіх її структурних рівней та підрозділів. Структуру бібліотеки варто розглядати не тільки як порядок оформлення її елементів у систему, але й як її

внутрішню та зовнішню організацію.

Слід відзначити, що наукова бібліотека – це поліструктурна система, що складається з низки різнопланових структур, сформованих за різними системоутворюючими ознаками – функціональною, галузевою, видовою, мовною, комбінованою. Поліструктурність бібліотеки зумовлює необхідність її аналізу під різними кутами зору, спрямованого на розкриття взаємозв'язків та відношень між окремими її структурами.

В реальній бібліотеці структура перебуває в динаміці

та розвитку, спричинених як зовнішніми, так і внутрішніми факторами, що з часом приводить до зміни відношень елементів усіх структурних утворень. Можливості структурного підходу дають змогу привести структуру відповідно до поточних та перспективних напрямів діяльності бібліотеки. Таке дослідження було проведене автором щодо структури бібліотечної технології [9]. Висновки лягли в основу подальшої розробки поданих в таблиці критеріїв для вибору раціональної структури наукової бібліотеки.

Критерії оцінки структури наукової бібліотеки

Найменування критерію	Зміст критерію	Результати впроваджень
Єдність мети та завдань	Спрямованість на досягнення мети та вирішення нових завдань функціонування бібліотеки	Визначення компонентів структури, діяльність яких слід переорієнтувати
Адаптованість	Забезпечення можливості регулювання черговості вирішення завдань, що стоять перед бібліотекою в конкретний період	Оцінка можливостей внесення в структуру часткових змін, необхідних для вирішення ситуаційних завдань
Гнучкість	Оперативне реагування на зміну зовнішніх та внутрішніх умов свого функціонування	Оцінка спроможності реагувати на зміну умов функціонування бібліотеки, появу нових завдань, зміну стратегії комплектування тощо. Визначення резервів міцності
Продуктивність	Спроможність забезпечити якісну реалізацію головної та основних функцій бібліотеки	Створення умов для підвищення продуктивності та забезпечення якості бібліотечної роботи
Економічна доцільність	Структура повинна забезпечувати для всіх підрозділів бібліотеки можливості максимального внеску в досягненні спільної мети за оптимальних витрат	Визначення підрозділів, діяльність яких пов'язана з зайвими витратами. Перегляд норм і розцінок, коригування штатного розкладу
Зручність в управлінні	Можливість для управління своїми компонентами	Можливість оптимізації структури і приведення її відповідно до завдань бібліотеки

Використання вищезначених та розробка інших критеріїв є важливим напрямом діяльності наукової бібліотеки шляхом оптимізації її структури.

Структурний підхід за своїми евристичними можливостями є логічним доповненням системного і,

в свою чергу, органічно доповнюється функціональним. Внутрішня необхідність зв'язку цих підходів детермінована співвідносним характером цих категорій. Адже будь-яка структура не самоціль, а передумова, умова і засіб для реалізації певних функцій. В рамках

функціонального підходу з'являється можливість досліджувати бібліотеку з позиції її місця в системі наукових комунікацій. Послідовне використання функціонального підходу дає змогу розглядати взаємодію та взаємовплив бібліотеки та системи наукових комунікацій як властивості відношення між системою та її зовнішнім середовищем [13]. Він дозволяє також розглядати бібліотеки як комплекс функцій, що ізоморфно відображають її діяльність. Основними взаємозв'язаними та взаємодоповнюючими складовими частинами цього підходу є функціональний аналіз і синтез. При функціональному аналізі здійснюється свого роду процес трансформації конкретної наукової бібліотеки в її абстрактну форму у вигляді комплексу функцій. Мета функціонального синтезу – розробити систему, здатну забезпечити максимально ефективну реалізацію виділених та упорядкованих функцій наукових бібліотек на основі розробки багатоаспектної класифікації. При цьому набір функцій доцільно аналізувати з методологічних, технологічних та структурних позицій.

З точки зору методології необхідно врахувати основи філософського вчення про функції. Це дозволяє виділити явні функції, які збігаються з цілями і завданнями наукових бібліотек, і латентні, які з'ясовуються через певний час і значною мірою відрізняються від явних. У результаті подальшої диференціації виділяються фактично діючі і перспективні функції. На основі їх порівняння з'ясовуються функції, які бібліотека повинна виконувати з метою задоволення інформаційних потреб учених та спеціалістів та ліквідації функцій, які виконуються бібліотекою внаслідок помилкової організації своєї діяльності або незнання інформаційних попитів своїх читачів.

З технологічних позицій визначаються функціональні зв'язки між науковою бібліотекою і читачем. Об'єктом цього дослідження є технологія, що сприяє реалізації функцій бібліотеки.

Це дозволяє встановити первинні і вторинні групи функцій. Критерієм для їх визначення є позиція читача. Для нього первинними є функції бібліотеки, що спрямовані на його забезпечення первинною і вторинною документальною інформацією. Внутрішні, не менш важливі для бібліотеки функції, які дають змогу

сформуванню, організуванню та зберегтти фонди, з позицій читача є вторинними. Але наукова бібліотека може ефективно виконувати первинні для читача функції тільки у разі успішної реалізації вторинних. Це підкреслює діалектичний взаємозв'язок між якістю фондів наукової бібліотеки і ефективністю обслуговування вчених і спеціалістів.

Аналіз функцій з структурних позицій дозволяє визначити головну, основні та допоміжні функції наукової бібліотеки.

Головна функція повинна відбивати суть і зміст існування наукової бібліотеки та інтегрувати результати реалізації всіх логічних груп її функцій. Головною, я вважаю, є інформаційно-комунікативна функція наукової бібліотеки. Її суть – у формуванні інформаційного потенціалу бібліотеки та його доведенні по різноманітних комунікативних каналах до учених і спеціалістів.

Основні функції завжди відбивають конкретні напрями діяльності щодо реалізації головної функції наукової бібліотеки. Їх склад залежить від ступеня включення бібліотеки в систему наукових комунікацій і цінності її ресурсів для різних сфер суспільства.

Допоміжні функції характеризують поведінку об'єкта щодо ієрархічної системи і окремих категорій споживачів інформації, доповнюють головну і основні функції та функціональну систему в цілому. Зв'язки між допоміжними, первинними і вторинними функціями однієї логічної групи мають ієрархічний причинно-наслідковий зв'язок і сприяють реалізації головної і основних функцій наукової бібліотеки.

Поліфункціональний аналіз дасть змогу виявити сьогоdnішній стан і перспективи розвитку наукової бібліотеки як складової частини системи наукових комунікацій.

Рамки однієї статті не дозволяють розглянути всіх можливостей, що розкривають загальнонаукові підходи, спрямовані на дослідження бібліотеки. Проте їх евристична роль не викликає сумніву.

Подальший розвиток цих підходів в поєднанні з можливостями, наданими системним аналізом та моделюванням (це тема окремої статті), створює необхідні передумови для формування загальнонаукового рівня методології бібліотекознавства.

1. Крейденко В.С. Исследовательские методы в библиотекосведении: Современное состояние и пути повышения эффективности : Авт. реф. дис. д-ра пед. наук. – М., 1988. – 34 с.

2. Воверене О.Й. Теория информатики как методологическая основа профессиональной подготовки библиотекарей библиографов: Авт. реф. дис. д-ра пед. наук. – М., 1992. – 40 с.

3. Гляревский Р. С. Общие закономерности в развитии дисциплин научной информации и коммуникации: Авт. реф. дис. д-ра пед. наук.— М. 1989. — 47 с.
4. Семенюк Э. П. Методологическая роль общенаучных категорий и подходов в информатике // НТИ.— Сер. 2—1975— N 2— С. 8—12.
5. Столяров Ю. Н. Библиотека: структурно-функциональный подход— М.: Книга, 1981— 255 с.
6. Карташов Н. С. Формирование библиотечно-территориальных комплексов.— Новосибирск, 1978.— 240 с.
7. Кэрей Р. Дж. Системный подход к использованию библиотечных ресурсов // Библиотековедение и библиография в зарубежных странах: Реф. ст.— М., 1972— Вып. 11— С. 9—13.
8. Тюлина Н. И. Национальная библиотека. Опыт типологического анализа.— М.: Кн. палата, 1988.— 184 с.
9. Слободяник М. С. Инновационная библиотечная технология: пути реализации// Прогрессивная библиотечная технология : Организация и управление: Сб. науч. тр.— К.: Наук. думка, 1988.— С. 36— 46.
10. Соколов А. В. Информационный подход к документальной коммуникации: Учеб. пособ.— М., 1988.— 86 с.
11. Ваттер Э. К-Ф. Библиотека как большая система обслуживания// Науч. и техн. б-ки СССР.—1973.— N 3.— С. 3—10.
12. Тараканов К. В. Методологические аспекты системного анализа деятельности библиотеки // Науч. и техн. б-ки СССР.—1979.— N 11— С. 3—9.
13. Марков Ю. Г. Функциональный подход в современном научном познании.— Новосибирск: Наука Сибирское отделение.— 1982.— 255 с.

Л.А.ДУБРОВІНА

ОПИС РУКОПИСНИХ КНИГ: БІБЛІОГРАФІЯ, АРХЕОГРАФІЯ, КОДИКОГРАФІЯ ?

Проблеми інформатизації суспільних процесів і розвитку теоретико-методологічних і науково-практичних підходів до бібліотечних і архівних документальних систем тісно пов'язані із соціально-комунікаційними процесами. На особливу увагу заслуговують проблеми опису документального джерела, зокрема писемного. Епоха інформатизації прискорила розвиток і традиційних, і автоматизованих інформаційних технологій, опосередковано вплинула на формування наукового підходу до зведеного визначення таких понять, як "опис джерела інформації" і у більш вузькому значенні — "опис документа". Інтеграція наукових знань про природу і властивості інформації (особливо соціальної) спричинила нагальну необхідність чітко визначити і розмежувати предмет і функції різних наук, об'єктом яких стало документальне джерело як інформаційна система. Важливе значення не тільки для теоретичних узагальнень, але й для науково-практичної діяльності має розробка понять "соціальна інформація" та

"документ" як об'єктів спеціальних наук, пов'язаних із документальними системами і документальними комунікаціями найрізноманітніших типів.

Особливий інтерес для соціальних комунікацій становить розвиток цього напряму серед таких наук, як археографія, кодикографія, джерелознавство, дипломатика, бібліографознавство, документознавство, документалістика тощо.

У сучасній науці існує чимало концепцій самого поняття соціальної інформації як загальнонаукової категорії. Проблеми документальної інформації і відображення висвітлено у критичному огляді монографії А.В.Соколова, який проаналізував інформаційний підхід до документальної комунікації [1, с. 10 — 12]. Документальні системи і документальні комунікації є важливою складовою частиною соціального інформаційного потенціалу і відкривають широкі можливості для теоретичних досліджень та практичної діяльності в галузі соціальної інформації.

Соціальна інформація може існувати на різних матеріальних носіях і передаватися в різний спосіб, що відбиває розвиток соціальних комунікацій в цілому. Тому поняття документального джерела певним чином

можна інтерпретувати в залежності від мети та завдань не тільки конкретних наук і конкретних досліджень, але й конкретних соціальних потреб.

Розглядаючи поняття ‘документ’ у значенні поняття ‘інформаційне повідомлення’, характерне для соціальних комунікацій, важко заперечити висновок, якого дійшов А.В.Соколов: ‘документ – матеріальний об’єкт, що призначається для використання у соціальній комунікації у вигляді завершеного інформаційного повідомлення’ [1, с.42]. Вивчаючи типологію документів, А.В.Соколов піднімає проблему структурних рівнів мови і надає визначення будь-якому повідомленню через поняття ‘текст’, а документам – поняття як ‘документовані тексти’. Серед останніх виділяються читабельні, іконічні, ідеографічні, аудіовізуальні, документи трьох вимірів, машиночитабельні документи. Читабельні документи, у свою чергу, поділяються на опубліковані та неопубліковані. До останніх включені рукописи, тут беруться до уваги усі види і типи писемної продукції [1, с.43–44].

Запропоновану з погляду інформаційного підходу метакласифікацію документів як видів соціальної інформації в принципі можна прийняти як узагальнюючу, що не викликає принципових заперечень з боку фахівців, котрі тією чи іншою мірою пов’язані з практикою роботи з різними документальними системами, окремими типами і видами опублікованих і неопублікованих документів.

Проте варто особливо підкреслити, що фахівці різних наук, котрі оперують поняттям ‘документ’, досі не розробили чітких дефініцій, які б давали змогу з максимальною точністю дати як спеціальне (або видове), так і узагальнююче наповнення вживаному терміну, хоча його значення сприймається більшістю дослідників на традиційно інтуїтивному рівні абсолютно однозначно – як передану в писемному, друкованому, аудіовізуальному, електронному вигляді і закріплену матеріальним носієм інформацію. Інформаційний підхід (він теоретично обґрунтований у працях А.В.Соколова) дає змогу узагальнити його визначення.

Однак подальша, більш спеціалізована інтерпретація понять ‘документ’ і ‘документальна система’, а також пов’язаних з цим соціальних комунікацій як об’єктів наукового дослідження суттєво відрізняється в спеціальних науках, залишаючи практично відкритим для обговорення питання про те, яка наука повинна (і чи може?) інтегрувати процес аналізу, опису, збереження і передачі документальної інформації.

Цілком слушним у цьому контексті є питання про те, чи повинна існувати окрема наука під умовною назвою ‘документографія’, ‘документалістика’, науково-прикладна галузь фундаментальної науки ‘документології’, чи є альтернативні можливості розширення об’єкта, предмета і завдань уже існуючих наук, які можуть взяти на себе функції узагальнюючого дослідження загальних закономірностей фіксації і передачі інформації в документальних системах та документальних комунікаціях.

Вищеназвана проблема (тобто уявлення про ‘документ’ як про особливий, але в загальних рисах схожий різновид інформаційного повідомлення основоположної ланки інформаційно-комунікаційної системи та єдиного об’єкта дослідження) знайшла свій розвиток та набула широкого розповсюдження в середовищі вітчизняних бібліографознавців і у загальній теорії бібліографії. В основі цієї теорії теза про загальний характер документа як об’єкта бібліографії (охоплює як писемні, так і друковані, фото-, аудіовізуальні та інші джерела, що переважно зберігаються у бібліотеках та музеях).

Два підходи – книгознавчий та документографічний, які існують в історіографії питання про об’єкт бібліографічної діяльності, – по суті принципово не відрізняються. Перший, що оформився у роботах А.І.Барсука, і другий, остаточно визначений у працях О.П.Коршунова, з усією впевненістю відносять писемні джерела до сукупності документів як об’єктів виключно бібліографічної діяльності, а археографію сприймають, таким чином, як галузь або складову частину бібліографії. Кодикографія як самостійна наука відсутня в розглянутих концепціях, а кодикологія сприймається як галузь книгознавства, що пов’язана з історією книги [2, с.254]. Погляди М.В.Здобнова про необхідність виділення рукописів з об’єкта бібліографії були віднесені теоретиками бібліографії (зокрема О.П.Коршуновим) до категорії ‘дитячих хвороб’ [3 – 6]. Крім того, існуючий документографічний підхід зумовлюється ‘в принципі відмовою від будь-яких обмежень документальних об’єктів бібліографічної діяльності з боку їх форми, змісту та призначення’ [4, с. 10]. Попри декларативний характер цих стверджень щодо визначення об’єкта бібліографії як узагальнюючої дисципліни, залишається непоміченим факт підміни по суті узагальнюючого поняття ‘інформаційне повідомлення’ більш вузьким – ‘бібліографічне повідомлення’, а ‘документографування’ (якщо

строго дотримуватися термінології) – ‘‘бібліографуванням’’. Самі бібліографознавці, розуміючи уразливість подібного висновку (причому навіть без аналізу предмета, методів та методик, мети та завдань археографічного дослідження), робили спроби зняти протиріччя між поняттями археографічного та бібліографічного описів, застосовуючи методи формальної логіки. Скажімо, Р.К.Симон побачив можливість знайти загальні основи, щоб підвести поняття археографії під бібліографію, використовуючи метод від протилежного, визначаючи об’єкт бібліографії як ‘‘твір писемності, що розмножений у той чи інший спосіб і призначений для ознайомлення з ним’’ [7, с.23]. Однак учений зауважував, що об’єкт бібліографії не може бути одиничним, ‘‘...бібліографія ніколи не мала, не має й не може мати справу з одним ізольованим твором писемності. Бібліографія незмінно має справу з певною сукупністю цих творів, відібраних за тією чи іншою ознакою’’ [7, с.12]. Тим самим Р.К.Симон, мабуть, хотів підкреслити, що об’єктом бібліографування виступає не окремих рукопис, як такий, а вже підготовлений археографічний опис його змісту (умовно кажучи, позначення інформаційних атрибутів рукопису). Цей опис може служити як об’єкт бібліографування на предмет укладення бібліографічного опису з метою наступного включення рукопису до бібліографічних покажчиків та посібників з тієї чи іншої теми за будь-якою ознакою (за назвами творів, що побутують у списках, авторами, тематикою тощо. Слід відразу обумовити те, що бібліографічна термінологія практично не може функціонувати по відношенню до рукопису через специфіку об’єкта: тому тут і надалі вона застосовується умовно. – Л.Д.).

Ще непевніше, ніж Р.К.Симон, аргументує свою точку зору О.П.Коршунов, який намагається ‘‘розглядати бібліографію не в одному ряду з археографією, а як допоміжний інформаційний засіб, використовуваний у всіх галузях знань, у тому числі і в археографії’’ [4, с.21], а документальну документацію, як таку, що покликана знімати ‘‘протиріччя і бар’єри між документом і споживачем інформації’’ [5, с.20–21]. Тим самим фактично формується уявлення про тотожність опису бібліографічного з описами всіх інших видів документів як допоміжних інформаційних засобів. При цьому втрачається коректність обґрунтувань для класифікації інформаційних наук, які одночасно можуть бути і науками, їх науково–практичними галузями, і інформаційними засобами, і науково–практичними

галузями наук і перебувають як у єдиному, так і у різних класифікаційних рядах.

Підведення усього сукупного масиву документів як інформаційних повідомлень під поняття об’єктів бібліографування не виглядало штучним навіть для тих, хто розуміється на справі, якби при цьому не відбувалося підміни (чи змішування) дефініцій та некоректного застосування понятійного апарату, об’єкта і предмета досліджень, методів та завдань бібліографії та інших наук, що досліджують документи як факти і фактори культури та реалізують функцію запровадження документа як джерела до наукового обігу і, відповідно, займаються науковими дослідженнями, описом документів та підготовкою інформаційних видань.

Розвиток наукових знань, інтеграційні процеси у системі наукових досліджень на сьогодні набули незвичайної інтенсивності. Вся система реалізації знань і розвитку наук ґрунтується на визначенні, формуванні та передачі інформації за допомогою документальних повідомлень та документальних комунікацій. Інформаційний підхід до поняття ‘‘документ’’ базується на загальних закономірностях передачі ним як матеріальним посередником між творцем та споживачем соціальної інформації, зафіксованої на матеріальному носіїві у різноманітних формах. І у цьому закладений величезний творчий потенціал теоретичної розробки законів відображення інформації через таке унікальне соціальне явище, як документ.

Однак, незважаючи на те, що сучасна наукова інформатика, документознавство, документалістика та інші соціальні науки роблять спроби на концептуальному рівні, цілком правомірно об’єднати інформаційні функції документальних інформаційно–комунікаційних систем, проблема типологічної класифікації документів і методики їх аналізу та опису тісно пов’язана з процесом диференціації спеціальних джерелознавчих наук та їх функцій.

Для чіткішого розуміння суті проблеми необхідно окреслити весь процес створення та запровадження документа (як писемного, так і друкованого) до суспільного обігу. Цей процес відбиває взаємозв’язок епоха – автор – документ – повідомлення про документ – споживач інформації – суспільство, що існує у постійному інформаційному циклі. Спрощено цей цикл можна представити так: фаза визначення потреби створення документа; фаза реалізації потреби через безпосереднє створення документа (визначення форми та змісту документа); фаза реалізації змісту через

способи збереження інформації та її впливу на суспільні процеси (визначення способів та методів збереження та безпосередньої чи опосередкованої передачі інформації).

Реалізація інформації породжує потребу в створенні нових документів. Комунікаційна сутність процесу безперервна, вона відбиває потребу в інформації та її реалізацію через документ. Однак усі три фази джерелознавчо чітко окреслені, позаяк розділені різними завданнями, формами та методами діяльності і учасниками цієї діяльності, чи комунікаторами.

На першому етапі (протостадії створення) автор чи укладач документа аналізує потреби в інформації, на другому – він і всі інші (прямі чи опосередковані учасники) створюють документ, після чого починається етап його побутування.

На цьому етапі документ ніби відривається від своїх творців і починає існувати самостійно. На першому та другому етапах автор та інші творці документа беруть активну участь в інформаційно-комунікаційному процесі, визначаючи методи передачі та впливу, а на останньому, як правило, включаються зовсім інші учасники комунікаційного процесу, що визначають і інтерпретують інформаційну сутність документа та передають інформацію про його форму і зміст. На різних фазах різняться і комунікативні функції та взаємодії, а відповідно, і різні методи наукового аналізу.

У писемних документах цей процес відбивається значно складніше порівняно з друканими, що пов'язано із специфікою рукопису. Писемне джерело, на відміну від друкованого, як правило, не має довідкового апарату, на основі якого бібліограф здійснює свій опис, а якщо навіть такий і є у наявності, то джерелознавець-археограф зобов'язаний перевірити вірогідність поданої інформації (до неї належать такі ознаки, як автор, назва твору, яку можна передати у перекрученому вигляді, час укладання, зміни текстової інформації та чимало іншого, об'єднаного поняттям "критика джерела", причому зміни при укладанні документа могли бути зроблені як свідомо, так і помилково). Найскладніша галузь – галузь історичних і, зокрема, ретроспективних рукописних документів, об'єкта дослідження багатьох спеціальних наук, серед яких основоположними можна назвати джерелознавство, археографію та документознавство. Ці науки істотно відрізняються від бібліографії насамперед тим, що досліджують інформацію про документ на перших двох стадіях виникнення ідей та укладання тексту та

документа. Науковий опис виступає в даному випадку не як інформаційне джерело, а як метод наукового пізнання.

Джерелознавство розглядає весь комплекс проблем, пов'язаних з критикою джерела (коло проблем походження історичного джерела, його змісту та класифікації), а археографія – весь комплекс проблем, пов'язаних із залученням джерела до наукового обігу (пошук, джерелознавче дослідження та аналітичний опис, відбір для публікації, підготовка до публікації). При цьому аналізується інформація перших двох фаз залучення джерела до суспільного обігу та формується нова інформація для активної участі в останній фазі. На цій фазі функції джерелознавства та археографії об'єднуються внаслідок того, що правильне позначення та відображення історичного джерела закладають основи об'єктивних досліджень суспільних процесів. Підкреслимо: обидві ці науки мають справу як з окремими документами, так і з їх комплексами.

На відміну від археографії, бібліографія має справу з науково визначеними документальними джерелами, не знає протостадії камерального дослідження документа і включається до інформаційного процесу тільки на кінцевій фазі. Її основна комунікативна функція полягає в інформуванні про комплекси документів, не пов'язаних типологічно за основними інформаційними атрибутами і з урахуванням соціальних потреб суспільства через різні бібліографічні засоби і методи. Джерелознавча діяльність (чи джерелознавча стадія типологічного аналізу документів), яку проходять археограф та джерелознавець, передують комунікативній, основній для бібліографа. На цій протостадії для сучасних інформаційних наук і основній стадії для допоміжних наук джерелознавчого циклу визначаються основні елементи і характерні риси форми та змісту документа. Аналіз усієї сукупності інформації, що міститься в ній, дозволяє побудувати структуровану інформаційну модель документа. Другим найважливішим ступенем є відображення цієї інформації в описовій археографічній статті, що відбиває всі необхідні атрибути, а також внутрішні та зовнішні взаємозв'язки документа як джерела. Описова стаття ґрунтується на закономірностях відтворення інформації через позначення опису, який в залежності від функції, в свою чергу, може бути коротким, повним або розширеним. Залежно від типу та виду документів, часу створення описова стаття може різнитися як за змістом, так і за обсягом – від кількох рядків до кількох

сторінок опису. Позначення опису передбачає уніфікацію та структурування інформації для включення її до обліково-охоронних документів або довідників.

Так, двома найбільш узагальнюючими для документів періоду феодалізму науками, пов'язаними з типологічним вивченням та описом документів, є дипломатика (вона перетинається з актовим джерелознавством) і кодикологія (пов'язана з джерелознавчим дослідженням рукописної книги). Підкреслимо, що дипломатичний та кодикологічний описи джерелознавчо між собою різняться [8]. Можна назвати й інші науки, що джерелознавчо досліджують типи документів (епістолографія) і навіть ранніх книг (інкунабулознавство). Однак суттєвим є те, що науковий опис становить основу як для спеціального опису, так і для археографічного.

Розглядаючи камеральну археографію як підрозділ археографії, необхідно підкреслити, що вона є важливою галуззю науково-практичної діяльності в царині створення системи опису писемних джерел. Завдання її полягають у визначенні та фіксації в традиційних та нетрадиційних формах науково-пошукового та науково-довідкового інформування про основні інформаційні атрибути писемного документа на основі розробки загальних для всіх писемних джерел принципів, однак із врахуванням деяких специфічних особливостей різних видів і типів джерел. Серед таких елементів узагальнюючими можна назвати автора, назву, характер та вид документа, визначення часу виникнення, локалізацію чи місце виникнення та побутування джерела, на чому написаний документ, матеріал письма, тип письма, кількість почерків, кількість аркушів, наявність приписок, оздоблень, загальну фізичну збереженість, пошукові характеристики і деякі видові особливості. Камеральна археографія покликана розробити визначення опису для всіх видів писемних джерел. Система опису має емпіричну основу і може виконувати як обліково-охоронну, так і науково-інформаційну функції. Така система характеризується як опис універсального типу.

Завдання камеральної археографії орієнтовані на аналіз загальних інваріантних атрибутів писемного джерела та створення принципово єдиної основи до визначення опису, яке повинно бути і містким (тобто мати основоположну інформацію, розраховану на широкий загал спеціалістів), і, що теж важливо, оперативним. При цьому трудомісткість археографічної атрибуції та ідентифікації може бути досить значною,

допускати інтерпретаційні варіанти, оскільки специфіка писемного джерела, на відміну від друкованого, змушує археографа оперувати різноманітними спеціальними методиками джерелознавчого, палеографічного, кодикологічного, текстологічного, дипломатичного аналізу і розширювати свій світогляд та поглиблювати знання у галузі історії та культури.

Особливе місце серед писемних документів посідає рукописна книга – одне з найбільш виражених типів джерел, що вже з моменту виникнення археографії тяжіли до виділення в галузі спеціальних методів опису та дослідження, і є джерелом з окресленими інформаційними межами, які визначаються його походженням, формою, змістом та долею. У східнослов'янській традиції таке виділення тільки почало визначатися термінологічно, хоча західноєвропейська славістика зрідка, але все ж використовує самостійний термін “кодикографія” (щоправда, у вузько зрозумілій методиці формалізації опису книги).

Рукописна книга цікава як єдина інформаційна модель книжкового рукописного джерела, як об'єкт і суб'єкт культури, вона є джерелом багатозарової, багатомірної інформації, що існує у прихованому вигляді. Тому поява самостійної науки кодикографії, яка досліджує методики “розкриття” інформації і запровадження цієї інформації до наукового та культурологічного обігу, є закономірною. Найбільш правомірним, на наш погляд, є прийняття для визначення цієї науки як у її практичній діяльності, так і у теоретичній частині терміну кодикографія, якому надаємо не лише розширювального тлумачення, але й глибшого значення порівняно із прийнятим у сучасній славистиці.

Кодикографія – спеціальна наука, яка визначає характер, методи та види описів рукописних книг як інформаційно-культурологічних систем на основі всіх складаючих її елементів, які відображають її форму, зміст та долю, а також передбачає сферу науково-практичної діяльності, спрямованої на створення узагальнюючих (чи універсальних) систем (каталогів, покажчиків, довідників, АІС) обліково-охоронного та науково-інформаційного опису рукописних книг.

Найтипівішим практичним виходом для кодикографії є структури та схеми обліково-охоронного, археографічного та кодикологічного описів, методики укладання каталогів і покажчиків з описами рукописів та рукописних книг. До їх числа можна включити і

спеціальні джерелознавчі описи пам'яток писемності: літературознавчі, джерелознавчі, музикознавчі, з історії філософії, природознавства тощо, пошукові довідники та керівництва: описи, каталоги, покажчики, огляди та інші види, якщо до предмету опису входить і поняття РК. У цьому разі здійснюється комплексний джерелознавчий опис РК як культурологічної системи, що включає поняття книжкового та історичного чи літературного джерела.

Ця протостадія для інформаційних наук, пов'язаних з проблемами соціальних комунікацій, є дуже істотною для формування не лише позначень опису різних рукописних текстів, й для узагальнюючих інформаційних описів. Протостадія у бібліографознавстві та бібліографії відсутня, оскільки ці науки мають справу з документографованими текстами (тобто текстами, на які вже укладені зведені довідкові дані у вигляді довідкового апарату книги, єдиного для всього тиражу і який може бути легко бібліографований в описову інформаційну статтю).

Дана проблема, яка вирішується археографією та кодикографією як науками, пов'язаними з описом писемних документів, може вважатися складовою частиною проблеми інформаційного відображення документального (і перш за все, писемного) джерела щодо адекватності, достовірності та вичерпності інформації, що міститься у ньому. Основне питання переміщується із сфери проблеми передачі інформації до сфери проблеми вірогідності та обсягу інформації, що міститься у джерелі, та її правильного відображенні в описовій статті чи аналітичному огляді.

Особливого значення для розв'язання проблеми інформаційного відображення документального джерела набуває проблема аналізу писемного документа для подальшого складання його інформаційного опису (він розглядається такими науками, як камеральна археографія, джерелознавство, дипломатика та кодикографія). Закладена у книзі інформація (вона, як правило, існує у прихованому чи багаторазово згорнутому вигляді) аналізується, інтерпретується та адаптується спеціалістами відповідно до інформаційних потреб сучасної науки. Інформаційно вагомі атрибути досліджуються, визначаються чи ідентифікуються, записуються як атрибутивні пошукові елементи описової статті на окремий рукопис та включаються згідно з визначеною уніфікованою системою до складу інвентарного, каталожного чи спеціального наукового опису, характер якого встановлюється призначенням

системи науково-довідкового апарату до документів, а також типом та видом науково-довідкових видань. Інформаційний опис документа у тому його значенні, яке надається йому бібліографією, складається на основі зазначеної описової археографічної чи кодикографічної статті на рукопис. Описова археографічна чи кодикографічна стаття рукопису є розширеним типом надання різноманітних джерелознавчих відомостей про походження, форму, зміст та історію рукопису. Вона є результатом серйозної дослідницької роботи археографа, володіючого методиками джерелознавства, палеографії, кодикології, дипломатики, текстології, мистецтвознавства в галузі ілюмінвання рукописних писемних джерел та історії їх художнього оформлення тощо. Така обширна описова стаття є основою для створення будь-яких різновидів інформаційного чи спеціального опису залежно від завдань укладання покажчиків чи довідників. Спочатку вона робилася переважно для формування описової статті опису – основного облікового документа архіву, і згодом – для каталожної статті, що виконує пошукові функції, а при створенні пошукового апарату з ширшими науковими функціями вона є основою для розширеного науково-дослідного опису, своєрідного інформаційного блока в опублікованому виданні.

Менш значимою є проблема укладання описів для бібліографії, яка оперує вже готовими блоками інформації, наданими в екстрагованому вигляді представленими в титульних елементах книги, анотаціях, довідкових розділах та інших частинах опублікованих книг (вони обдумуються і закладаються самими авторами, редакторами, видавцями при підготовці тексту до видання).

Документ (у даному разі рукописний) може бути об'єктом бібліографування тільки після того, як археограф склав на нього джерелознавчий опис. Археграфічний інформаційний опис рукописної книги у принципі тотожний опису стародруку, однак це наслідок впливу рукописної книги, а не навпаки. Мова може йти про класифікацію типів інформаційного опису джерела рукописного, друкованого та будь-якого іншого (серед яких можна, у свою чергу, виділяти книжний чи не книжний тип), а не про бібліографічний опис, що поширюється на всі види і типи. На цьому відтинку історичного комунікативного зв'язку функції археографії, бібліографії, кодикографії як наук інформаційно-комунікаційного циклу можуть бути схожі.

Якщо комунікаційні властивості документів у інформатиці та бібліографії інтерпретуються зв'язком 'описаний документ' – 'укладання інформаційного повідомлення' – доведення його до 'споживача інформації', то укладання описової статті джерела, в свою чергу, повинно відображати ланцюг: явище – джерело – науковий аналіз джерела – укладання аналітичного опису (чи описової статті) – укладання інформаційного повідомлення на основі описової статті – формування документальних потоків чи підготовка документальних публікацій (доведення його до споживача як у вигляді опублікованого книжкового джерела, так і у вигляді повторних видань різноманітних довідників).

Більше того, під час вивчення деяких документів відбувається зворотний вплив споживача на аналітичний опис та дослідження джерела і укладання спеціальних описів, орієнтованих на змістове дослідження пам'яток писемності, підготовку спеціальних публікацій джерел. Цей зв'язок простежується у разі залучення до наукового обігу історичних писемних джерел, яким займаються науки археографія та кодикологія. Зважаючи на такий підхід до проблем документальних комунікацій, слід особливо підкреслити, що диференціація джерелознавчих наук тим самим сприяє інтеграції наукових знань шляхом їх удосконалення, оптимізації та прискорення отримання інформації верхнього рівня.

Отже, взаємозв'язок камеральної археографії, кодикографії та бібліографії проявляється тільки на рівні зведених інформаційних повідомлень та запровадження цих повідомлень до наукового обігу у вигляді документів вторинної інформації. Однак подібна постановка питання про взаємозв'язок названих наук може вирішуватися лише на рівні узагальнюючого вивчення соціальної інформатики чи документології, а щодо підведення археографів під бібліографію, то суть проблеми полягає у питаннях принципової можливості бібліографувати писемні документи на основі вже складеної описової статті.

Такими є принципові моменти понять загальне та різне у бібліографії, археографії та кодикографії на рівні повторної описової стадії, яку можна визначити як позначення інформаційного опису.

Спинимось на понятійному апараті цих наук.

Дуже важливим є насамперед усунення протиріч у терміні 'опис'. Це поняття, безперечно, може мати кілька значень, які ввійшли в обіг. Перше його значення пов'язане з поняттям опису як загальнонауковим

методом пізнання об'єкта. Воно активно використовується в археографії та кодикографії, безпосередньо пов'язаних з джерелознавством. Друге – власне бібліографічний, археографічний чи кодикографічний опис документа як допоміжного інформаційного засобу, у якому також присутня специфіка документа, однак воно виражає основні атрибути та взаємозв'язки, призначені для вторинного комунікативного зв'язку, який характеризується як інформація про друкований, писемний документ чи рукописну книгу як різновид писемного документа, що має книжну форму та характеризує визначену стадію у розвитку форм та способів передачі інформації.

Структуру та сутність узагальнюючої інформації, вираженої в основних інформаційно-документальних атрибутах писемного та друкованого джерела, безумовно, можна звести до загальних елементів позначення інформаційного опису (як виду інформаційного повідомлення). Джерелом позначення може виступати інформація титульного аркуша та довідкові розділи, а у ранніх друкованих книгах – інципіти та колофони. У рукописній книзі, котра, як правило, не має титульного аркуша та ustalених розділів, археограф реконструює зміст цих елементів самостійно, частіше на основі палеографічного, текстологічного, джерелознавчого, філігранологічного, кодикологічного аналізів. За своєю суттю розділи бібліографічного опису, безумовно, можуть збігатися з основними розділами опису археографічного, оскільки вони фіксують інформаційну структуру документа як ustalену внутрішню форму історичного джерела, одну з найважливіших його властивостей, безпосередньо пов'язану з внутрішнім змістом документа.

Позначення інформаційного опису може виражатися у єдиній структурі та змісті основних інформаційних атрибутів: автор (індивідуальний, колективний); назва (встановлена, паралельна, самоназва тощо); дата (написання твору, дата видання чи переписки тексту); місце видання (виникнення, переписки); кількісні характеристики (кількість сторінок, ілюстрацій тощо); мова; обробка тексту (редактор; компілятор; перекладач; ілюстратори та ін.). Отже, інформаційний опис може вважатися узагальнюючим, а методи бібліографування – інформаційними комунікативними засобами.

Такий інформаційний опис може бути названий реєстраційним.

Слід підкреслити, що інформаційний опис, притаманний усім документам, є результатом аналітико-

синтетичної переробки будь-якої інформації, що надходить до людини. Укладання самого опису підлягатиме узагальнюючим законам фіксації та передачі цієї інформації, незалежно від джерела. Останнє може бути соціальним за походженням, пов'язаним з розвитком живої та неживої природи тощо. Форми та методи фіксування і передачі атрибутивної інформації встановлювалися багатовіковою практикою укладання документів. Вони мають свої закони фіксації і передачі цієї інформації, розраховані на сприйняття змістової частини документа і тривале його побутування, зумовлені насамперед прагматичними функціями документа, що особливо яскраво виражене в актових джерелах. Звідси впливають і можливості дослідження цих закономірностей та адекватних способів передачі інформації. Закономірності інформаційного відображення передбачають такі характеристики, як час, місцезнаходження, симетрію явища, сутність процесу, що відбувається, джерело інформації, посередник у передачі тощо. Вивчення теми писемних джерел безпосередньо перетинається з теорією відображення у контексті зв'язку: епоха створення – особи, що створюють джерело – документальне джерело як посередник – науковий опис джерела – археографування джерела з метою укладання інформаційних описів – споживачі інформації – епоха побутування джерела – дослідники джерела – сучасна епоха. Саме цей зв'язок виражається в основному джерелознавчому підході до аналізу (чи критики) історичного джерела: походження, зовнішня та внутрішня форма, зовнішній та внутрішній зміст, доля чи історія побутування джерела, його роль у сучасну епоху, вплив на суспільні процеси. Разом з тим ця лінія відображає процес циркуляції соціальної інформації, відбитий у циклах створення та відображення джерела.

Проте кожне читане джерело має і свої особливості (їх не можна звести до сутностей узагальнюючого характеру). Перший основоположний розподіл відбувається на рівні поділу джерел на писемні та друковані. Слід особливо підкреслити умовність поділу (за А.В.Соколовим) джерел на опубліковані та неопубліковані. Строго кажучи, поняття писемного джерела не можна підвести під поняття неопублікованого джерела, як і опублікованого – під друковане.

Документ, укладений чи переписаний від руки як джерело, може існувати і в опублікованому вигляді, і як самостійний рукопис. Проте інформаційні характеристики першого і другого можуть не збігатись

і, як правило, не збігаються. Твір, заключений у рукопис (особливо це стосується рукописів феодального періоду), може бути опублікований і зафіксований з точки зору форми та змісту, після чого він стає об'єктом бібліографування. Але водночас цей твір може існувати і у величезній кількості списків, які істотно різняться між собою текстологічно і створені у різних місцях, у різний час, різними укладачами та оформлені різними школами. Кожен з цих списків буде самостійним об'єктом археографічного вивчення, а складене інформаційне позначення опису буде істотно відрізнятися одне від одного і від тиражованого. Фактично кожне з цих інформаційних позначень для бібліографа повинно стати об'єктом бібліографування. Різноманітність одного й того ж твору буде досить великою, а сам покажчик буде швидше аналогом інвентарних каталогів та архівних описів, які за своєю суттю перебували свого часу біля джерел зародження бібліографії, але не зовсім з нею збігалися (такі, як "Опись книгам", "Указец", "Оглавления книг, кто их сложил"), які на сьогодні є основними обліковими документами архівів та рукописних відділів бібліотек. Їх дивовижна живучість пояснюється не консервативністю архівних методів роботи, а тим, що функції цих документів різняться. На відміну від друкованих, писемні джерела мають набагато більше різноманітних інформаційних ознак, що відображають специфічне, і вільних як для відбиття зовнішніх, так і внутрішніх атрибутів.

Можуть бути різними і форми передачі інформації, у бібліографії зовсім відсутні такі поняття, як публікація тексту, енциклопедичні форми публікації інформації про документи тощо. Однак це вже предмет іншої статті. Тому визначення інформаційного опису як інформаційної моделі документів, серед яких може бути писемний документ, рукописна книга, журнал або інші види друкованої продукції, – об'єднуватиме загальне його як документального джерела, але жодним чином не означатиме тотожності і навіть схожості таких понять, як бібліографічний опис, археографічний опис, і, тим більше, кодикологічний опис рукописної книги. Завдання та функції камеральної (описової) археографії та кодикографії як наук джерелознавчого, книгознавчого та інформаційного циклів значно ширші від завдань та функцій бібліографії, а предмет та методи дослідження істотно різняться між собою [9].

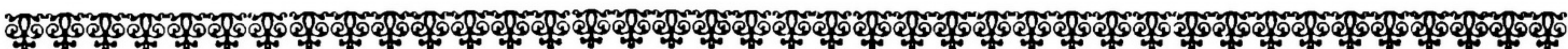
Самостійність науки зумовлена сукупністю об'єкта, предмета та методів і мети дослідження об'єкта (для

запровадження у практику). Вона має окреслені межі, які дають змогу ідентифікувати її як самостійний науковий напрям, водночас показуючи взаємозв'язки даної науки з іншими науками та галузями знань. Отже поєднання таких наук, як археографія, кодикографія та бібліографія у межах однієї науки не витримує критики навіть у межах спільного для них методу – інформаційному описі джерела. Тому визначення ‘‘бібліографічна інформація’’ як ‘‘інформація про документи, створена з метою оповіщення про

документи, їх пошук та пропаганду’’ не суперечить поняттям археографічної та кодикографічної інформації, однак і не поглинає їх, існуючи на паралельному рівні понять різного типу документів. Так само і поняття ‘‘бібліографічна діяльність’’ як ‘‘галузь інформаційної діяльності, спрямованої на задоволення потреб у бібліографічній інформації’’ [10] не може поглинати інформаційну діяльність названих джерелознавчих наук (навіть як наук інформаційного циклу).

1. Соколов А.В. Информационный подход к документальной коммуникации. – Л., 1988. – С.10 – 18.
2. Книговедение. Энциклопедический словарь. – М., 1982. – С. 254.
3. Барсуک А.И. Библиографоведение в системе книговедческих дисциплин. – М., 1975. – С.6.
4. Коршунов О.П. Проблемы общей теории библиографии. – М., 1975. – С.21 – 22
5. Коршунов О.П. Библиографоведение. Общий курс. – М., 1990. – С.10.
6. Здобнов Н.В. Основы краевой библиографии. – М.; Л., 1931. – С.15.
7. Симон Р.К. Объект, целевое назначение, методика и формы библиографии в их историческом развитии//

- Тр. библиотеки АН СССР и ФБОН АН СССР. – М.; Л., 1961. – Т. 5 Библиотеки АН СССР и ФБОН АН СССР. – М.; Л., 1961. – С.23.
8. Каштанов С.М. Русская дипломатика. – М., 1989; Кодикографія української та східнослов'янської рукописної книги та кодикологічна модель структури формалізованого опису // Вступна стаття Л.А.Дубровіної. Укладачі структури опису Л.А.Дубровіна, О.М.Гальченко, О.А.Іванова. – Київ, 1992.
 9. Модели разных систем описания и обозначения, методики описания рукописных источников // Там же.
 10. ГОСТ 7.0–84. Библиографическая деятельность. Основные термины и определения. – С. 2

ЗНАЙОМТЕСЬ, НОВА БІБЛІОТЕКА В ЦЕНТРІ УВАГИ – ЕКОНОМІКА

Проект Економічної Реформи в Україні (ПЕРУ) було засновано на початку 1990 року професорами та аспірантами Школи державного управління Гарвардського університету. Інформаційне забезпечення українських економістів, політиків та всіх, для кого становлять інтерес питання економіки, є одним з найголовніших завдань ПЕРУ. Бібліотека Проекту, що була створена у 1990 році, має книги, статті та бюлетені економічних реформ, здійснюваних у колишніх соціалістичних країнах, та з загальних питань економіки. Це, і добре відомі підручники з макро- та мікроекономіки Рудігера Дорбуша та Пола Самуельсова, монографії Януша Корнаї, Стенлі Фішера та Клауса Еклунда, що в першу чергу розраховані на студентів економічних вузів, і численні матеріали з питань фінансів, банківської справи, менеджменту та маркетингу. Звертають на увагу і окремі статті, присвячені аналізу економічної ситуації в Україні, що написані західними експертами.

Але найбільший та, мабуть, найактуальніший для нас розділ – питання приватизації. Це – окремі дослідження з досвіду приватизації інших країн, щомісячні бюлетені польського та чехо-словацького міністерств приватизації, роботи Світового банку та Міжнародного Валютного Фонду. Слід відзначити і те, що більшість цих праць написана у 1990 – 1992 рр., з урахуванням останніх фактів та подій економічного життя. Бібліотека підтримує зв'язки зі Школою урядового управління ім. Кеннеді, яка постійно забезпечує її новими матеріалами. Книгозбірня відкрита для відвідувачів з поведінка по п'ятницю з 9 до 17 години за адресою: Київ, вул. Горького, 23 Б, кв. 42.

Костянтин ВРОНСЬКИЙ,
завідувач бібліотеки ПЕРУ,
Гарвардський університет,
Кембрідж

БІБЛІОГРАФІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕК

А.О.ЧЕКМАРЬОВ, Р.С.ЖДАНОВА

УКРАЇНСЬКИЙ БІБЛІОГРАФІЧНИЙ РЕПЕРТУАР: ПИТАННЯ МЕТОДИКИ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ

Упродовж багатьох десятиріч видатні українські бібліографи ставили питання щодо створення українського бібліографічного репертуару (УБР). У пресі, на конференціях і нарадах порушувались і дискутувались його теоретичні аспекти, опрацьовувались методичні рішення, піднімались кадрові проблеми.

Нині завдячуємо визначним фахівцям та аматорам Ю.Меженку, Ю.Ковалевському, М.Ясинському, М.Сагарді, М.Балиці, Ф.Максименку, які напрацювали теоретико-методологічну та методичну базу створення УБР.

Із суб'єктивних і об'єктивних причин цю роботу не було реалізовано. Ті, хто прагнув відродження культури свого народу, звинувачувалися у націоналізмі, буржуазному об'єктивізмі, формалізмі та ін. Під різними приводами робота над репертуаром гальмувалась. Ситуація погіршувалась через те, що не було програми, де б було визначено головні методичні рішення щодо організації роботи, головні джерела набору матеріалів та ін.

Сформована в 1945–1948 рр. київськими та львівськими бібліографами "Картотека української книги. 1798–1917 рр.", набрана з друківаних бібліографічних джерел, непомірно зросла, збільшилася дублетність. Це не давало змоги всебічно і своєчасно її опрацювати.

Національна бібліографія є невід'ємною частиною української культури. Отже для ЦНБ створення УБР є нагальним питанням сьогодення. Виступаючи з ініціативою продовжити роботу над УБР, ЦНБ ім. В.І.Вернадського виходила саме з цих положень.

Але перед нею, крім формування системи посібників УБР, стояло ще завдання створити базу даних як основу для їх підготовки. База даних використовуватиметься і для обслуговування читачів і дасть змогу включитися у світову інформаційну систему.

Робота над створенням УБР ведеться з квітня 1991 р.

Після вивчення і узагальнення зарубіжного і вітчизняного досвіду (на рівні бібліографів-фахівців) у 1992 р. був підготовлений варіант програми "Книги українською мовою. 1798 – 1917рр.: Бібліографічний покажчик: Методичні рекомендації щодо складання". З цим матеріалом були ознайомлені базові бібліотеки України – Львівська наукова бібліотека ім. В.Стефаника АН України, Харківська наукова бібліотека ім. В.Короленка і Одеська наукова бібліотека ім. М.Горького. Згідно з цією програмою матеріал до бібліографічних покажчиків репертуару включатиметься за ознаками мови, території, авторства та змісту. Розроблено схему і проспект усієї системи покажчиків репертуару, опрацьовано методику роботи. Крім того, в цій програмі подається історія створення УБР, схема та проспект покажчика "Книги українською мовою. 1798 – 1917рр.", зумовлюються принципи набору і відбору матеріалу, організації і методики роботи, особливості бібліографічного опису, складання допоміжних покажчиків.

Оскільки дореволюційний період найменш інформаційно забезпечений, опрацьовуватиметься література за період з 1798 (рік виходу "Енеїди" І.Котляревського новою українською мовою) по 1917 р. У першу чергу планується видати бібліографічний науково-допоміжний покажчик "Книги українською мовою. 1798–1917 рр."

Ця велика робота неможлива без кооперування і взаємодії. Одразу передбачалось, що за єдиною методикою такі базові бібліотеки, як Львівська наукова бібліотека ім. В.Стефаника АН України, Харківська наукова бібліотека ім. В.Короленка і Одеська наукова бібліотека ім. М.Горького повинні опрацювати свої фонди і надіслати відомості до ЦНБ, якщо відповідною урядовою постановою буде вирішено визначити її координаційним і методичним центром. ЦНБ, здійснивши обробку своїх фондів, отримавши інформацію про книги, що є в інших бібліотеках, включатиме цю інформацію до вже існуючої бази даних.

© ЧЕКМАРЬОВ Анатолій Олексійович,
ЖДАНОВА Рона Станіславівна

Робота над УБР проводитиметься поетапно: на 1-му етапі здійснюватиметься набір матеріалу до комп'ютера з каталогів і картотек згідно із скороченим варіантом (автор, назва, вихідні дані, кількісна характеристика); на 2-му – опрацюватимуться книги *de visu* з доданням, крім обов'язкових, усіх факультативних елементів бібліографічного опису; на 3-му – звірка матеріалів, надісланих іншими бібліотеками та установами-учасницями, з базою даних ЦНБ; на 4-му – опрацювання друкованих бібліографічних покажчиків. Сформована ж у 1945 – 1948 рр. ‘‘Картотека української книги. 1798 – 1917 рр.’’ використовуватиметься як сигнальна.

Створення посібників національної бібліографії – справа великого державного значення. Здійснення її залежить від розв'язання багатьох наукових, бібліографічних і організаційних проблем, особливостей історії, національного і культурного розвитку народів тієї чи іншої країни. Проте у цій роботі виникає і чимало питань, що є спільними для всіх або для певних груп країн.

У справі укладання посібників національної бібліографії нагромаджено великий зарубіжний і вітчизняний досвід. Але окремих методичних розробок ще замало. Всі вони враховують особливості тільки конкретної країни, специфіку її масиву друкованої продукції.

Розробка методичних основ УБР здійснювалась з урахуванням не тільки історичних реалій, політичних та територіальних змін в Україні, а й стану бібліографії в дореволюційний період.

Складність вирішення деяких методичних питань зумовлюється і тим, що робота над першим покажчиком УБР проводиться в автоматизованому режимі. Зазначимо, що створення УБР саме в автоматизованому режимі в Україні здійснюється вперше. Перед укладачами виникли проблеми організації і методики роботи, відбору матеріалу, особливостей бібліографічного опису і складання допоміжних покажчиків. Однозначної відповіді не знайдено ні у вітчизняних, ні в зарубіжних бібліографознавців.

Щодо принципів відбору матеріалів за мовно-територіальною ознакою існує кілька поглядів. Зважаючи на особливості історичного розвитку України, на нашу думку, поєднання в одному ряді документів, виданих на території сучасної України та поза її межами (екстеріоріки), можливе. Ми проаналізували організацію роботи, її методику, визначили коло джерел,

вивчили досвід роботи над національними бібліографіями, які вже вийшли друком, і взяли на озброєння так званий ‘‘зірковий’’ метод. Йдеться про те, що бібліотеки-учасниці, опрацьовуючи свої фонди, надсилають відомості про них до головної установи.

Включення до покажчика відомостей ще й з друкованих бібліографічних джерел змінює і тип самого видання, тобто його визначають як бібліографічний покажчик (поняття ширше, ніж зведений каталог).

Це визначення, в свою чергу, змусило укладачів прискіпливо підійти до розробки методики бібліографічного опису дореволюційної книги, в якій, крім тематичної специфіки, існує різноманітність в поліграфічному оформленні. В деяких випадках доводилось відходити від державних стандартів, йти на компромісні рішення, що зумовлено роботою в автоматизованому режимі.

Вибір деяких елементів книгознавчого (наукового) опису змусив укладачів включати в опис елементи, притаманні всьому тиражу видання, а не окремим його примірникам (присвяти, примітки, дефектність екземплярів та ін.).

Хронологічне групування бібліографічних записів усередині покажчика, зумовлене великим обсягом документів, які мають тематичну специфіку, систематизувати неможливо. Це, в свою чергу, спричинило необхідність підготовки і системи допоміжних покажчиків, головним з яких є систематичний.

З одного боку, для роботи над УБР було визначено групу висококваліфікованих бібліографів, які раніше працювали в традиційному (ручному) режимі й не розумілись на комп'ютерах, з іншого – групу програмістів, які не мали уявлення про бібліографію. Тривалий час відбувався нелегкий процес взаємоінтеграції знань і практичних навичок цих фахівців, спрямований на формування якісної комп'ютерної програми.

Не можна не сказати, що при роботі над УБР ведеться велика науково-пошукова робота. Підкреслимо, що науковий пошук можуть здійснювати не просто висококваліфіковані бібліографи, а тільки ті, котрі мають глибоку загальну ерудицію. Робота над покажчиком потребує досконалого знання книги.

Хоч і сформовано редакційну колегію з вчених-книгознавців, істориків, мовознавців, які консультуватимуть бібліографів, усе ж таки основна

науково—пошукова праця лягає на плечі укладачів. У її коло входять мовні питання, встановлення авторів анонімних і модифікованих творів, розкриття псевдонімів і криптонімів, визначення назв та місць знаходження друкарень, міст і населених пунктів, де було видано твори, тощо. Для цього залучається обширна довідкова література, ведуться архівні пошуки, залучаються вчені—фахівці з різних галузей знань.

Особливої уваги потребує формування фонду ‘‘Україніка’’ (за дореволюційний період). Він нагромаджується на основі даних, зібраних з усіх бібліотек світу. Паралельно формується база даних. Шляхи комплектування такого фонду різні:

1. Дашкевич Я.Р. Репертуар української книжки, 1798–1917 рр., коли він буде? // Наука і культура. Україна. – 1990. – Вип.24. – С.163–173.
2. Ковалевський Ю. Бібліографія і український бібліографічний інститут. – К., 1919. – 16 с.
3. Максименко Ф. До бібліографії українознавства // Бібл. журн. – 1926. – № 8–10. – С.25–28.
4. Меженко Ю. Актуальні питання української бібліографії // Життя й революція. – 1927. – № 9. – С.284–287.
5. Меженко Ю. Теоретичні передумови організації української бібліографічної роботи // Бібліол. вісті. – 1926. – № 4. – С.48–57.
6. На шляху до створення репертуару української книжки: Протокол наради, присвяченої складанню ‘‘Бібліографії української книги, 1798–1917 рр.’’, яка

обмін дублетами, копіювання матеріалу, мікрофільмування та ін.

Рамки даної статті не дають змоги зупинитися на численних проблемах, що виникають у роботі над УБР. Чимало з них уже розв’язані, інші вирішуються укладачами під час роботи. Але є й такі, що не є компетенцією укладачів. Йдеться про координацію і кооперацію, координаційно—методичний центр, уточнення концепції національної бібліографії України, яка потребує визначення поняття ‘‘українська книга’’. Всі ці питання повинні вирішуватись на державному рівні.

- відбулася в Бібліотечі АН УРСР 21–22 груд. 1945 р. / АН України. ЛНБ ім.В.Стефаника. – Львів, Вид-ня Археогр. коміс.: Підгот. тексту і приміт. Л.Ільницької. Авт. вступ. ст. Я.Р.Дашкевич. – Львів, 1991. – 61 с.
7. Постернак С. До дискусії про український бібліографічний репертуар // Журн. бібліотекознавства та бібліогр. – 1928. – № 2. – С.87–95.
8. Сагарда М. Основні проблеми українського бібліографічного репертуару // Бібл. зб. – К., 1927. – Ч.3: Бібліографія на Україні. – С.45–59.
9. Український бібліографічний репертуар: [Проект, що його розробила бібліогр. секція н.-д. коміс. бібліотекознавства та бібліогр. ВБУ] // Журн. бібліотекознавства та бібліогр. – 1930. – № 4. – С.94–99.
10. Ясинський М.І. Українська книжка як поняття // Бібл. журн. – 1925. – № 8–10. – С.16–20.

О.П.ДОВГОПОЛА З ІСТОРІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ БІБЛІОГРАФІЇ В УКРАЇНІ

Однією з перших серед галузевих бібліографій є сільськогосподарська.

Об’єктивні потреби у бібліографуванні сільськогосподарської літератури в Україні виникли в першій половині ХІХ ст. Це відбилося в діяльності Товариства сільського господарства Південної Росії (засноване 1828 р.) Бібліографічні матеріали зустрічаються на сторінках видань Товариства – ‘‘Записок’’ і

‘‘Листков’’, починаючи з 1837 р. Головним чином це – списки літератури поточного характеру, інколи у вигляді передруків з ‘‘Земледельческой газеты’’ (офіційний друкований орган Міністерства землеробства і державного майна), які не повторювали повністю оригіналу, оскільки редакція намагалась надати зональну спрямованість вміщуваній бібліографічній інформації. Це досягалося шляхом цитування або в спосіб переказу окремих місць з матеріалів. Повніше принцип зональності був застосований в 1847 р., коли розпочалося

© ДОВГОПОЛА Олена Павлівна

друкування ‘‘ Библиографического указателя для хозяев Южной России ’ ’ *. Показчик було задумано як тривале поточне бібліографічне видання реєстраційного типу (головним чином статей із журналів і збірників), на базі якого редакція мала намір створити другий ланцюг системи інформування – огляди статей. Проте з невідомих причин своєї обіцянки не реалізувала.

Велику підсумкову бібліографічну роботу ‘‘ Оглавление статей, помещенных в ‘‘ Записках Общества сельского хозяйства Южной России с 1830 по 1854 г. ’ ’ було надруковано на сторінках книги ‘‘ Отчет о действиях Общества сельского хозяйства Южной России в продолжении двадцатипятилетнего его существования ’ ’ (Одеса, 1855). Автор звіту і бібліографічної праці – секретар Товариства і редактор ‘‘ Записок ’ ’ І.У.Палімпсестов.

У 70–х роках ХІХ ст. бібліографічну діяльність поновило Товариство сільського господарства Південної Росії, яке стало друкувати списки нової літератури на сторінках своїх періодичних видань.

У цей же час бібліографічну допомогу сільським господарям і спеціалістам–практикам почало надавати Київське товариство сільського господарства (засноване у 1876 р.), а пізніше Київське агрономічне товариство (засноване у 1909 р.).

Воно займалося просвітницькою діяльністю, організовувало сільськогосподарські виставки, на яких експонувалися результати агрономічної діяльності і вітчизняні книги з цієї тематики, сприяло складанню й розповсюдженню каталогів книжкових складів і магазинів. З Товариством співпрацювали видатні вчені в галузі сільського господарства. Одним з таких вчених був професор Київського університету св. Володимира, голова відділу землеробства Київського сільськогосподарського товариства Сергій Михайлович Богданов (1859–1920). Наукова спадщина (вона потребує окремого бібліографічного показника) цього вченого в галузі агрономії та фізіології рослин відома й сьогодні, але й досі мало вивчена його бібліографічна діяльність.

С.М. Богданов був прекрасним бібліографом. Широко відомий його ‘‘ Иллюстрированный сельскохозяйственный словарь: Энциклопедия сельского хозяйства ’ ’ (К., 1895), який був, можливо, першою на ті часи спробою енциклопедичного видання агрономічного напрямку в Україні.

У словнику вміщено оригінальні статті, присвячені видатним ученим того часу, а також агрономам,

агрохімікам, ентомологам, зоотехнікам тощо. Бібліографічні довідки супроводжувались бібліографічними відомостями. Це дає право стверджувати, що саме С.М.Богданов запровадив в Україні в енциклопедичних виданнях сільськогосподарського профілю бібліографічні матеріали.

В енциклопедичному словнику є також статті, які характеризують ті чи інші частини масиву первинних документів – книги, журнали, газети (вітчизняні та іноземні). Особливий інтерес становить стаття ‘‘ Литература сельского хозяйства ’ ’, де подано відомості про кращі книги того часу. Як стверджував автор, вона являла собою вичерпний показчик кращих творів друку з усіх галузей сільського господарства.

Показчик було розраховано на практиків, в його дев’яти розділах вміщено бібліографічну інформацію про майже 500 назв вітчизняних та іноземних книг, що характеризували стан сільського господарства наприкінці ХІХ ст. Показчик розпочинається статтею, де зазначено його цільове та читацьке призначення, принципи добору літератури та її проблематику. Бібліографічний опис книг містить усі обов’язкові елементи, за винятком кількості сторінок видань. Вказувалась ціна книги, що мало певне значення для сільського читача. В окремому розділі подано вісім назв бібліографічних посібників (вітчизняних та іноземних), завдяки яким читач міг самостійно здійснити подальший пошук літератури. На наш погляд, цей фрагмент являв собою також першу в історії сільськогосподарської бібліографії України спробу створити показчик бібліографічних посібників. У цілому ж показчик під назвою ‘‘ Литература сельского хозяйства ’ ’, вміщений в енциклопедичному словнику, був вдалою спробою скласти бібліографічний посібник професійно–виробничого характеру.

З 1888 по 1896 рр. С.М.Богданов був редактором журналу ‘‘ Земледелие ’ ’, головним завданням якого було служіння інтересам Південно–Західного краю. Його читачі мали можливість бути у курсі всіх найважливіших сільськогосподарських новин світу, які могли б ‘‘ являти який–небудь інтерес для місцевих й взагалі російських господарів ’ ’. У журналі друкувалися оригінальні статті та переклади з усіх галузей сільського господарства, вміщувалися звіти про діяльність Київського товариства сільського господарства, його відділень і комітетів. У таких розділах журналу, як ‘‘ Новости сельскохозяйственной

литературы', 'Обзор русских и польских сельскохозяйственных журналов', 'Сельскохозяйственная библиография', подавалися відомості про нову літературу та реферати кращих видань.

З метою прискорення пошуку необхідної інформації та всебічного розкриття змісту річного комплексу журналу вміщувались допоміжні покажчики алфавітний покажчик авторів статей, алфавітно-предметний покажчик назв статей, алфавітний покажчик назв малюнків.

Переважна більшість бібліографічної інформації, поданої у цих розділах, а також складена у вигляді допоміжних покажчиків до річних комплектів журналу мала науково-допоміжний та професійно-виробничий характер.

Протягом 1893–1895 рр на сторінках 'Университетских известий' С.М.Богданов друкує реферати кращої світової агрономічної літератури. Цей матеріал було видано також у вигляді щорічників за 1891 (К., 1892) і 1892 (К., 1895) роки під назвою 'Обзор успехов сельского хозяйства в 1891 году'.

В першому випуску обґрунтовувалася необхідність такого видання, зумовлена дедалі зростаючою кількістю літератури та неможливістю своєчасного знайомства з нею. Наводився приклад видання збірників рефератів агрономічних робіт у Німеччині. На той час російською мовою складалися лише списки статей, що з'являлися в періодичній агрономічній пресі, або випадкові реферати в оглядах преси, вміщувані на сторінках 'Земледельческой газеты' (Москва) чи журналу 'Сельское хозяйство и лесоводство' (Київ).

'Обзоры успехов сельского хозяйства в _ году' складалися з коротких рефератів найважливіших робіт по всіх галузях сільського господарства, що вийшли протягом відповідного року. Це вже була спроба створити поточну реферативну підсистему науково-допоміжної бібліографічної інформації в Україні. Розташування матеріалу в кожному випуску було тотожним. Було три великих розділи: рослинництво, зоотехнія і сільськогосподарська економіка, що відповідало програмі університетського курсу тих часів і меті С.М.Богданова задовольнити потреби вчених, викладачів і студентів в інформації про досягнення світової агрономічної науки.

У межах перших двох розділів було виділено такі підрозділи

1. 'Готовий матеріал', над яким працює сільський

господар (культурні рослини або тварини, їх властивості).

2. Вимоги, які ставить перед живими істотами природа.

3. Що дає живим істотам природа (грунт, повітря, вода тощо).

4. Що дає живим істотам господар (сільськогосподарська техніка, добрива, корми і т.ін.).

Розділ сільськогосподарської економіки такої диференціації не мав: ця галузь науково ще тільки формувалася і літератури було небагато. Тому спочатку було подано реферати робіт найбільш відомих авторів, а потім – решти.

Наприкінці 'Обзора...' наводився бібліографічний список усіх книг з питань сільського господарства, які вийшли протягом відповідного року, згідно з тими відомостями, що їх отримав С.М.Богданов.

Ця дуже важлива робота, що велася з 1893 року і до кінця XIX ст., вимагала участі багатьох фахівців і залучення відповідних коштів, і тому С.М.Богданову, на жаль, довелося від неї відмовитися.

Так само активно, як і Київське товариство сільського господарства, питаннями бібліографії, але вже на початку XX ст. почало займатися Київське агрономічне товариство. Його основною метою було сприяння вивченню та розвитку Південно-Західного краю в сільськогосподарському відношенні. Товариство підготувало широку програму своєї діяльності: скликати з'їзди діячів у галузі наукового і практичного сільського господарства; влаштовувати збори для обговорення найважливіших проблем; організовувати лекції, бесіди, курси; відкривати установи, у завдання яких входило б розповсюдження знань (школи, бібліотеки, історичні архіви, постійні та пересувні музеї, постійні та тимчасові виставки, дослідні та показові господарства, статистичні бюро, довідково-консультаційні бюро); споряджувати експедиції та екскурсії, видавати свій журнал.

Для здійснення такої програми у 1912 р. при Київському агрономічному товаристві було створено Комісію по розповсюдженню й перегляду популярної сільськогосподарської літератури.

Головою Київського агрономічного товариства було обрано В.В.Колкунова, учня К.А.Тімірязєва. З 1914 року він виконував обов'язки відповідального редактора журналу 'Вестник популярной сельскохозяйственной литературы'.

Цей часопис друкувався у Києві, у видавництві Товариства С.П.Яковлева (вул. Золотоворітська, 11). В його програмі вказувалось, що журнал, який буде виходити один раз на два місяці, вміщуватиме статті

загального змісту з оглядами популярної сільськогосподарської літератури, характеристики популярних видань із спеціальних питань сільського господарства; критичні огляди видавництв; матеріали на допомогу позашкільному розповсюдженню сільськогосподарських знань. Крім того, у "Вестнике..." передбачалося друкувати матеріали критично-бібліографічного змісту: рецензії на поточну популярну сільськогосподарську літературу, списки книг за певний період часу, а також тематичні покажчики.

В першому номері "Вестника...", який вийшов 25 травня 1914 р., було вміщено статті М.В.Неручева "Популярная сельскохозяйственная литература в ряду мер агрономической помощи" та І.О.Прилежаєва "Земледелец и популярная сельскохозяйственная книга", подано список нових популярних видань і список книг, які надійшли до редакції на відгук.

У другому номері "Вестника...", який вийшов 29 червня 1914 р., було вміщено статтю Ю.С.Єремєєва "Сельскохозяйственная литература и крестьянское хозяйство", продовження статті І.О.Прилежаєва "Земледелец и популярная сельскохозяйственная книга", списки нових популярних видань та книг, що потребували рецензування.

У передмові до першого номеру аналізувалася діяльність Комісії по розповсюдженню і перегляду популярної сільськогосподарської літератури, формулювалися її завдання, подавалася характеристика стану бібліографії сільськогосподарської літератури даного регіону. Головним своїм обов'язком Комісія вбачала оцінку поточної популярної літератури з питань ґрунтово-кліматичних умов Південно-Західного регіону. Аналіз друкованої продукції, вміщеної в обох номерах "Вестника...", свідчить, що принцип зональності в основному виконувався як під час добору літератури, так і при її реферуванні. Але типологічний аналіз показує, що тут, крім популярної літератури, було чимало практичних порад, особливо в розділах спеціального рослинництва і тваринництва, тобто літератури з виробничих питань було навіть більше, ніж популярної.

У першому номері журналу також висвітлювалися матеріали наради з питань бібліографії сільськогосподарської літератури (нарада відбулася з ініціативи Київського агрономічного товариства в лютому 1914 р. у Санкт-Петербурзі при Імператорському Вільному економічному товаристві).

Комісія по розповсюдженню і перегляду популярної

сільськогосподарської літератури, крім участі в роботі журналу "Вестник популярной сельскохозяйственной литературы", протягом 1913–1914 рр. підготувала і випустила чотири випуски "Обзоров текущей популярной сельскохозяйственной литературы" (вони, як і журнал, друкувалися в Києві у видавництві Товариства С.П.Яковлева).

Кожний випуск огляду присвячувався певній галузі сільського господарства. Зокрема, третій пропагував літературу з проблем тваринництва.

Для спеціалістів становили інтерес стаття О.О.Малігонова "Несколько слов об очередных задачах популярной литературы по животноводству", "Библиографический обзор текущей популярной сельскохозяйственной литературы", реферати робіт з питань загального та спеціального тваринництва, кормовиробництва. У випуску огляду було вміщено алфавітний покажчик видань.

У рефератах, крім звичних зауважень про ті чи інші недоліки, пов'язані з якістю видання (рисунки, шрифти), давалися важливі характеристики змісту книг та брошур, рекомендації щодо принципу зональності сільськогосподарського виробництва.

Майже водночас із діяльністю бібліографічної Комісії Київського агрономічного товариства розпочалася робота аналогічної комісії Вільного економічного товариства (ВЕТ). Почали виходити "Библиографические обзоры популярной сельскохозяйственной литературы" (СПб.; ПГ., 1914–1916). Порівняння видань обох комісій показує, що Санкт-Петербурзькі видання мали чіткіше групування літератури, яке можна було б запозичити Києву. Проте огляди ВЕТ не були оригінальними за змістом – вони дублювали бібліографічну інформацію оглядів Київського агрономічного товариства. Це простежується із аналізу зведеного допоміжного покажчика до випусків, підготовлених ВЕТ (два) та Київським агрономічним товариством (чотири). Зведений покажчик містив перелік близько 700 назв книг і журналів з позначками-посиланнями до відповідних випусків і номерів рефератів.

Але слід підкреслити, що бібліографічна діяльність Київського агрономічного товариства (так само, як і ВЕТ), на відміну від Київського товариства сільського господарства, була спрямована на подання допомоги читачу-практику, а не науковцю. Це було зумовлено обставинами, спричиненими докорінними перетвореннями, що відбувалися в сільському господарстві після столипінської реформи 1911 року. Всі

бібліографічні видання Київського агрономічного товариства мали професійно-виробничий характер.

Отже, бібліографічна діяльність сільсько-господарських товариств, їх комісій і окремих визначних учених в Україні у ХІХ-на початку ХХ ст. набула значного розвитку. Зростав досвід роботи в цій галузі, розширювалося коло тих, хто присвятив себе цій важливій справі, урізноманітнювалися форми і методи роботи. Водночас з кожним роком відчувалася відсутність певних державних структур, які б могли надати сільськогосподарській бібліографічній діяльності планомірного і систематичного характеру. Підсумки розвитку сільськогосподарської бібліографії до першої світової війни знайшли відбиття в матеріалах наради по бібліографії сільськогосподарської літератури, яка відбулася з ініціативи Київського агрономічного товариства після скликаного в Києві у 1913 р. Першого Всеросійського сільськогосподарського з'їзду. Нарада проходила в Санкт-Петербурзі у лютому 1914 року. Від Київського агрономічного товариства з доповіддю "Задачи библиографии сельскохозяйственной литературы в связи с тенденциями развития общественной агрономии" виступив І.О.Прилежаєв. Він запропонував створити на місцях при агрономічних товариствах або редакціях сільськогосподарських журналів організації нового типу, які б займалися бібліографуванням сільськогосподарської літератури, надавали допомогу місцевим видавництвам, проводили консультаційну роботу. Ці організації, на думку

доповідача, повинні були б спиратися на земські агрономічні підрозділи, сільськогосподарські товариства, запрошуючи їх спеціалістів до співпраці. У завдання таких організацій входив би облік поточної "популярної" сільськогосподарської літератури, її оцінка в цілому та з врахуванням принципу зональності з метою використання в місцевих умовах, створення бібліографічного журналу або відділу в місцевому сільськогосподарському періодичному органі.

Поряд з місцевими бібліографічними організаціями потрібно було б створити й центральний орган, якому доручити облік та реєстрацію нової сільськогосподарської літератури, координацію місцевих бібліографічних підрозділів, постачання їх науковою літературою, яка видавалася здебільшого "в центрі", видання журналу з питань позашкільної сільськогосподарської освіти із спеціальним бібліографічним відділом, організацію щорічних нарад з питань сільськогосподарської бібліографії.

За матеріалами виступу І.О.Прилежаєва з'їзд доручив Київському агрономічному товариству підготувати доповіді про принципи організації бібліографії сільськогосподарської літератури в центрі і на місцях і виголосити їх на Всеросійському з'їзді діячів сільськогосподарської преси. Але цей з'їзд через обставини військового часу не відбувся. В роботі по бібліографуванню сільськогосподарської літератури намітився спад, а згодом і руйнування досягнутого.

ЦІННИЙ ВАНТАЖ

Щедрим дарунком для України стали 40 тисяч книжок англійською мовою, що надійшли до ЦНБ ім. В.І.Вернадського АН України від американської фірми "Сорос фаундейшн". Замовником цього цінного вантажу став український фонд "Відродження", який сплатив доставку книжок з Північної Америки до Києва. З ЦНБ як з центру поширення благодійної літератури в нашій країні книжки надійшли до Київського університету ім. Т.Г.Шевченка, Державної бібліотеки України, університету "Києво-Могилянська академія" та інших установ.

Кілька сот видань з питань держави і права, довідники

передано Інституту державного управління та самоврядування при Кабінеті міністрів України, тисяча дитячих книжок – Управлінню народної освіти м.Києва і майже чотири тисячі – Державній бібліотеці України для дітей, з якої вони розійдуться по дитячих бібліотеках Черкаської, Херсонської, Тернопільської, Сумської, Рівненської, Одеської, Івано-Франківської, Закарпатської областей. Львівська і Харківська наукові бібліотеки також поповнили свої книжкові фонди щедрими дарунками з-за кордону.

Інформація
Культурно-просвітницького центру
ЦНБ ім. В.І.Вернадського

* Записки Общества сельского хозяйства Южной России. – 1847. – N 1. – С.15 – 20; N 3. – С.57 – 60.

БІБЛІОТЕЧНА ПРОФЕСІЯ ТА ОСВІТА

В.О. ІЛЬГАНАЄВА

БІБЛІОТЕЧНА ОСВІТА В КОНТЕКСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Україна тільки-но починає включатися в світове інформаційне середовище. Ми повинні вибрати найбільш оптимальні шляхи розвитку інформаційної сфери, створювати більш сприятливі умови для комп'ютеризації, вивчати суспільні потреби в інформації. У зв'язку з цим виникає нагальна проблема підготовки висококваліфікованих фахівців для соціально-інформаційної сфери.

Підготовка бібліотечних та інформаційних кадрів фактично здійснюється тільки в інститутах культури. Цього замало. Нічого не дадуть коригування учбового плану, навіть введення нових дисциплін, пов'язаних з окремими аспектами гуманізації та інформатизації. Потрібна перебудова бібліотечної освіти, її радикальна реформа, зміна теоретико-методологічної бази.

За традицією діяльність бібліотек, бібліотечної освіти була парафією сфери культури. У радянському суспільстві бібліотека розглядалась як невід'ємна частина системи ідеологічної пропаганди. Тому діяльність бібліотеки зводилася до застосування засобів психолого-педагогічного впливу на читачів і розвитку його методів і форм. Спробу наблизити бібліотечні установи до інформаційної сфери було зроблено у 1974р. І, на наш погляд, вона не вдалася через незабезпеченість проєктів кадрами, технічним оснащенням, відсутність правових засад у межах державної системи науково-технічної і соціальної інформації. Не було вжито необхідних функціонально-структурних заходів, не існувало відповідних наукових обґрунтувань. Як показує досвід розвинутих країн, бібліотечний соціальний інститут був і залишається органічним елементом інформаційної інфраструктури суспільства і на сучасному етапі поширюється процес його активної взаємодії з іншими частинами цієї інфраструктури. В Україні перетворення в бібліотечно-інформаційній сфері та сфері бібліотечно-інформаційної

освіти повинні розглядатися з урахуванням економічного аспекту інформатизації.

Бібліотечна мережа України переживає період організаційно-структурної та функціональної перебудови. Якщо процес перебудови галузевих систем НТІ незначною мірою може регулюватися державою, оскільки новий господарський механізм забезпечує певну самостійність галузей та їх підприємств, то питання – бути чи не бути бібліотеці чи органу НТІ на виробництві, в проєктній або дослідній установі, яким їм бути – належить вирішувати трудовому колективу або керівництву даного закладу. Рішення може свідчити про рівень професіоналізму та інформаційної культури суб'єктів, що його приймають.

За нашого часу традиційний ринок праці і кадрів в інформаційній сфері економіки меншає, що проявляється в скороченні числа НТБ та інформаційних підприємств, мережі бібліотечних установ. Це пов'язано з існуючою загальною ситуацією у сфері економіки. Водночас на Заході кількість інформаційних працівників зростає як у промисловій сфері, так і в соціальних структурах державного управління й освіти.

В Україні зусилля держави щодо управління в документально-інформаційній сфері мають бути зосереджені на стимулюванні розвитку інформаційного сектора та на мобілізації інформаційних ресурсів державних масових і наукових бібліотек та інших інформаційних структур. Найбільші бібліотеки країни повинні стати провідниками цілеспрямованої політики інформатизації, основу якої, насамперед, становить мобілізація всіх існуючих факторів інтенсифікації бібліотечно-інформаційної діяльності та налагодження контактів із документально-інформаційними структурами, що зберігаються та створюються в промисловості, науковій та соціальній сферах. Тому й треба розв'язувати питання про формування нового покоління бібліотечно-інформаційних працівників, котрі здатні ефективно виконувати традиційні та нові

ролі на сучасному рівні в справі розвитку існуючої інфраструктури.

Таким чином, на порядок денний треба ставити питання не про поступове чи косметичне оновлення існуючої системи бібліотечної освіти, а про докорінне її реформування. Реформи мають здійснюватись на основі чітких принципів, економічно виправданих й соціально ефективних.

Йдеться про максимально повне використання організаційних елементів системи бібліотечної освіти, співвідношення їх з потребами у фахівцях різного рівня підготовки.

До вирішення питань професії, спеціалізації, кваліфікації та визначення рівнів підготовки треба залучати соціологів, які проаналізують, оцінять й спрогнозують ситуацію.

Необхідно визначити пріоритети перетворень і розвитку сфери підготовки кадрів для інформаційного сектора економіки. Перетворення слід здійснювати, зважаючи на умови функціонування документально-інформаційних структур і перспектив їх розвитку. Проте зміни повинні відповідати чітко визначеним стратегічним і тактичним цілям. Треба використовувати сучасну методологію і методику соціального проектування, співвідносити масштаби перетворень із фінансовими, людськими й матеріальними ресурсами.

При розробці концепції бібліотечної освіти в країні слід зважати на такі фактори: навчальні програми мають бути тісно пов'язані з національними програмами розвитку економіки, культури, освіти та соціальних комунікацій; у навчальних планах значну частину часу необхідно виділяти для фундаментальної загальнопрофесійної підготовки, яка може забезпечити підготовку фахівців для різних галузей документально-інформаційної сфери; планування вищої бібліотечно-інформаційної освіти повинно здійснюватись з урахуванням довгострокових цілей розвитку інформаційної інфраструктури суспільства; першочергову увагу слід приділяти зв'язку теорії з практикою.

На нашу думку, назріла потреба переглянути усталені назви спеціальностей працівників соціальних організацій, які представляють документально-інформаційну сферу: бібліотек-органів НТІ, референтних служб систем державного управління та управління наукою і виробництвом, громадських організацій, книговидавничих і книготорговельних підприємств, підприємств зв'язку, музеїв, архівів, комерційних служб,

бірж тощо. Відповідно до сфери діяльності інформаційної індустрії суспільства виникають нові професії ('соціоінформатик', 'документаліст', 'інформатик') та спеціальності, які відповідають підвидам діяльності в цій сфері, що склалися ('бібліотекознавство та інформатика', 'документознавство', 'інформаційні системи і процеси', 'архівознавство', 'музеєзнавство', 'книгознавство', 'видавнича справа та редагування'). У межах перелічених фахів є спеціалізація організація масивів документів, організація обслуговування в документально-інформаційних структурах, аналітико-синтетична переробка документів, організація документально-інформаційних структур, автоматизація документально-інформаційних процесів.

На рівні державного управління треба розглянути питання про професійно-посадову структуру кадрів, визначити робочі місця для фахівців документально-інформаційних кваліфікацій в усіх галузях і сферах діяльності.

Правди ніде діти: терміни 'бібліотечна справа' і 'бібліотекар' зараз не є адекватними для опису сфери діяльності.

Перетворення в галузі підготовки кадрів для документально-інформаційної сфери потребують формулювання основних принципів позицій. Йдеться про радикальність, поступовість, змістовно-кваліфікаційну спадкоємність, безперервність, здатність отримати кваліфікацію на кожному ступені та вільно переміщатись у професійній сфері, фундаментальність; скорочення кількості обов'язкових дисциплін; посилення загальнонаукової та загальногуманітарної підготовки на I і II ступенях освіти; поліпшення практичної підготовки; облік змін у сфері діяльності споживача, економіки та орієнтація на майбутнє; вихід на підготовку фахівців за рівнем вирішуваних завдань.

Усе це враховується при різних аспектах перебудови освіти: організаційних, змістовних, технологічних, психологічних, таких, що впливають на ступінь радикальності та час реалізації рішень, що приймаються згідно з ними.

Подивимось, що являє собою, скажімо, організаційний аспект. Крім питань формування системи державного управління та основ державної політики до організаційних аспектів слід віднести галузеві та внутрішньовузівські питання. У першу чергу необхідно налагодити саму систему підготовки, враховуючи

кількість елементів, її структуру, зміст, цілі. На порядок денний висувається питання про створення самостійних вищих учбових закладів з метою підготовки фахівців для документально-інформаційної сфери університетів, інститутів, а також коледжів та ліцеїв, максимально повно використовуючи для цього базу інститутів культури.

При університетах, інститутах (коледжах) для фахівців усіх ступеней створюються постійні курси підвищення професійного рівня та перепідготовки.

Переорієнтація структури підготовки фахівців приводить до змін в організації практичної підготовки студентів. Практика стає комплексною, орієнтованою на завдання кожного ступеня підготовки. Залежно від ступеня підготовки збільшуються її строки: I ступінь – 5 місяців; II – 6; III – 8.

Організаційні реформи повинні підкріплюватися зміною характеру викладання у вузах. Основною метою стає розвиток у студентів самостійного мислення, новаторського, аналітичного підходу до майбутньої діяльності.

Замість предметово-комісійного методу, який веде до розростання окремих предметів, основою викладання повинен стати предметово-інтегративний метод, що ґрунтується на міжгалузевих зв'язках дисциплін і горизонтальній інтеграції в науці. Організаційною підтримкою цього методу є структурна перебудова бібліотечних факультетів.

Підготовка фахівців документально-інформаційної сфери повинна ґрунтуватися на єдиних підвалинах. Саме соціально-інформаційний та соціально-комунікативний підходи повинні стати базою фундаментальної підготовки студентів і забезпечити єдність істотних ознак змісту діяльності та глибину фундаментальних знань у споріднених підсистемах документально-інформаційної сфери. В зв'язку із моральним старінням багатьох робочих процесів, що вивчають студенти зараз, у навчальні програми слід включати методологічні основи цих процесів і принципи їх змін. Отже, важливо передбачити потрібне співвідношення фундаментальної та прикладної підготовки. Відхилення у бік останньої спричинює деградацію вищої освіти, опускає її до середньоспеціальної.

Для забезпечення загальної фундаментальної підготовки фахівців однієї сфери діяльності повинна бути створена нова структура факультетів інститутів культури або нові самостійні структури вищої освіти

для документально-інформаційної сфери (університети, інститути документально-інформаційних комунікацій).

Відповідно до потреб сфери діяльності необхідна переакцентація з інформаційного підходу до навчання на інтегрально-праксеологічний рівень (тобто на рівень вирішуваних виробничих завдань).

Це забезпечує як інформаційну складову фундаментальної підготовки, так і широкий спектр прикладних дисциплін за вибором. У дипломі слід вказувати фах, спеціалізацію, профіль прикладної підготовки (кваліфікацію).

Вихід на документально-інформаційний, соціально-інформаційний рівні забезпечує достатній рівень інтеграції дисциплін бібліотечно-бібліографічного та інформаційного циклу і створює передумови для поглиблення фундаментальності підготовки фахівців.

Фундаментальність забезпечують такі дисципліни:

документознавство – аспекти загального знання про документи, їх різновиди, аналітико-синтетичну переробку, закономірності формування й функціонування документальних потоків у суспільстві, організацію масивів документів тощо;

соціальні комунікації – сутність комунікативних стосунків у суспільстві, види комунікацій, генезис комунікативних засобів, роль і значення мови в процесі комунікації, соціальні інститути, що забезпечують різні види комунікацій. Характеристика документально-інформаційної, когнітологічної складових комунікації тощо;

соціальна інформатика розглядає закономірності обертання документальної інформації, знань у суспільстві; вивчає процеси збирання, зберігання, переробки, поширення інформації, документально-інформаційних систем різного призначення, соціо-технічні аспекти інформаційної діяльності тощо;

обслуговування в документально-інформаційних структурах – теорія інформаційних потреб (ІП), характеристика і моделювання ІП, аналіз умов обертання ІП в різних підсистемах документально-інформаційних комунікацій, вибір засобів задоволення ІП, організація систем обслуговування в установах сфери документально-інформаційних комунікацій, організація діяльності та управління в документально-інформаційних структурах.

Фундаментальні курси вивчають усі студенти із спеціальності в галузі документально-інформаційної сфери. Навчання на кожній прикладній кафедрі та з кожної її дисципліни може бути необов'язковим.

МЕЛВІЛ ДЬЮІ ПРОФЕСІЯ

Пропонована стаття належить перу американського вченого Мелвіла Дьюї (1851 – 1931), одного батьків сучасного бібліотекознавства. Він заснував першу в світі бібліотечну школу при Колумбійському коледжі (1887), а також Американську бібліотечну асоціацію, професійну організацію бібліотекарів. Найбільшу славу йому як в Новому, так і в Старому світі принесла названа його ім'ям “Децимальна (десяткова) класифікація”. За життя автора вона витримала 12 видань (зараз же є 20-те видання). Децимальна класифікація Дьюї, перероблена П.Отле і А.Лафонтеном, стала основою “Універсальної децимальної класифікації”, що набула широкого міжнародного застосування.

У першому номері нашого часопису, котрий відновлює після довгої перерви професійний бібліотечний орган в Україні, доречно нагадати, що саме Мелвіл Дьюї 1876 року став першим редактором “Американ лайбрері джорнал” (тепер – “Лайбрері джорнал”), який започаткував світову фахову бібліотечну пресу. В журналі за №1 в 1876 р. і було надруковано редакційну статтю вченого про сенс бібліотечної професії. Висловлені Мелвілом Дьюї ідеї про зв'язок бібліотеки і школи, про методичку роботи з книгою, про престиж бібліотекаря–професіонала багато в чому співзвучні нашому часові, новій хвилі українського Відродження, в якому бібліотекар повинен зайняти своє гідне місце. А втім, прочитаємо самого Дьюї, пам'ятаючи, що його думки були висловлені понад 100 років тому!

Настав час, коли бібліотекар може говорити про те, чим він займається, як про свій фах. Навіть можна казати, що прийшли або, ліпше сказати, приходять маси, коли бібліотекарі завойовують все нові й нові сфери для своєї діяльності. Кращим з них притаманні певність і рішучість, що ставить їх у перші ряди діячів освіти. В свою чергу, люди дедалі більше надихаються ідеями, взятими з друкованих видань, з'являється все більше читачів і меншає слухачів. Треба мати на увазі, що читання набагато краще і дешевше поширювати в бібліотеках, котрі видають книги через абонемент чи в якийсь інший спосіб. Зовсім правом можна також стверджувати, що друковане слово продовжує справляти найбільший вплив на людство і цей вплив найбільше простежується в бібліотеках.

Бібліотеки зажили собі великої поваги і вже чимало було сказано про їх непересічну цінність, хоч ще не повсім подолано розхожу думку, нібито бібліотекар тільки хранитель, зберігач, головний обов'язок якого апобігати пошкодженню й пропажі книжок. Сьогодні має переважати думка, що бібліотекар робить набагато більше. Зараз уже не досить того, щоб за книгами добре оглядати, вміти їх правильно розставляти й швидко виконувати замовлення на книгу, як і надавати поради

щодо вибору найкращої книги з будь-якої дисципліни. Все це необхідно, однак для ідеалу замало. Бібліотекар передусім мусить пильнувати, щоб його бібліотека складалася з найважливіших галузей знань, ретельно враховуючи при цьому потреби читачів. Надалі, вже підбравши такі книжки, він повинен викликати у читачів бажання їх прочитати, надалі намагаючись всіляко полегшити цей процес, вміло навчаючи читачів самостійному і свідомому вибору. Такий бібліотекар обов'язково знайде людей, котрі готові підпасти під його вплив і всіляко сприяти йому. Бібліотекар–ентузіаст, добрий знавець своєї справи, невдовзі зможе впливати на формування кола читання і завдяки цьому – думку цілого загалу.

Сьогодні вже нас не дивує те, що найбільш здібні, ділові, талановиті й ерудовані люди йдуть працювати в публічні бібліотеки. Завдяки цьому меншає пасивних до читання людей і, можливо, невдовзі ми дочекаємось, коли люди будуть юрбитися навколо бібліотеки, нібито це ринок чи великий магазин.

Минули часи, коли в бібліотеках з'являлись тільки випадкові відвідувачі, схожі на екскурсантів, які ніби завітали до покинутого замку чи будинку з привидами. Тепер бібліотеки в цілому не поступаються поштовим відділенням, а їх кількість така, що в будь-якому місті ми вже не запитуємо: “Чи є у вас бібліотека?” , а питаємо: “Де ваша бібліотека?” , як би просили

Переклад зроблено з видання: Dewey Melvil,

The Profession// Library journal– 1969– 15 June – P. 5

показати, де знаходиться школа, пошта чи церква.

Наші провідні просвітителі визнали за бібліотекою великого освітянського чинника, що разом із школою несе людям світло знань. Ясно, що і школа намагається навчити учня вдумливо ставитися до читання, однак ми знаємо, що багато дітей закінчують школи, не оволодівши цим. Вони можуть повторити щось із тексту книги, хоч це і буде тільки бездумне вимовляння слів, подібно до того, як людина, починаючи вивчати іноземну мову, вимовляє слова, не розуміючи їх змісту. Якби школа змогла навчити маси *читати* (курсив Мелвіла Дьюї), вона б зробила велику послугу людству. Діти нижчих класів дуже рано виходять зі школи, змушені починати своє трудове життя, і тому неможливо тримати їх у школах доти, поки вони отримують добру освіту. Школа навчає їх читати, тоді як бібліотека повинна забезпечити їх читанням, яке має продовжити їхню освіту. Таким чином, ми повинні поділити освіту на дві майже однаково важливі частини: безплатну школу і безплатну бібліотеку. Заради інтересів сучасної бібліотеки і тих, хто бажає поширити й збільшити її вплив, і засновується цей журнал. Фундатори його

мають велику віру в майбутнє наших бібліотек і покладають надію на те, що за умов використання найефективніших методів роботи найдосвідченішими бібліотекарями публіка зрозуміє наше головне твердження про те, що безплатна бібліотека стоїть поруч з безплатною школою і що *немає іншої достойної і шляхетної справи (курсив "Бібліотечного вісника")*, ніж *та праця, котру виконує для свого суспільства компетентний і чесний бібліотекар.*

Минув той час, коли бібліотека уподібнювалася музею, а він сам нагадував мишолова серед вкритих пилом книжок, тоді як відвідувач дивився зацікавленими очима на старі фоліанти та рукописи. Тепер, коли бібліотека стала школою, бібліотекар – учителем у найвищому розумінні цього слова, сам читач нагадує умілого робітника, що орудує книгами, як той начинням. Чи стане хтось заперечувати, що таке високе призначення бібліотечної справи само по собі надає можливості назвати її професією?!

Передне слово і переклад з англійської П.Голоб уцького

В.К.СКНАР ЯК ПРОТИСТОЯТИ ІНЕРЦІЇ

Будемо відверті: система підвищення кваліфікації бібліотечних працівників потребує оновлення. Йдеться про набуття нових спеціальних бібліотекознавчих і бібліографічних, психолого–педагогічних, соціально–історичних, художньо–літературних та інших знань. Без цього сьогодні неможливо повноцінно працювати, відчувати себе потрібним суспільству. Звичайно, кожен сам для себе повинен усвідомити необхідність розширення ерудиції, подальшої самоосвіти.

До традиційних форм стаціонарного навчання (лекції, семінари, практикуми, в тому числі і по обміну досвідом, доурсові та післяурсові завдання) в діяльності Інституту підвищення кваліфікації працівників культури Мінкультури України останнім часом дедалі ширше запроваджуються ігри, методи

проблемно–модульного та активного навчання, заняття з використанням відеорольових ігор тощо.

Критичний аналіз педагогічних технологій, методів системного змісту освіти та системогенезу професійної діяльності і перепідготовки кадрів дають змогу зробити висновок про те, що навчально–тематичні плани для окремих категорій слухачів мають будуватися на базі нової педагогічної технології – проблемно–модульному навчанні. Модульність, спрямована на забезпечення мобільності знань бібліотечних працівників, проблемність, орієнтована на розвиток критичного мислення, проблемність, поєднана з модульністю забезпечує гнучкість у застосуванні методів бібліотекознавства і бібліографії.

У процесі курсової підготовки ми використовували такі типи модулів у компактному, зручному вигляді як логічна, продукційна фреймова модель семантичної мережі. Ефективні засоби ущільнення навчальної інформації дають до 20 % економії учбового часу.

Переваги і особливості модульного навчання над традиційним такі: розподіл учбового матеріалу зі спеціальності на завершені частини (модулі та його елементи), які мають самостійне призначення; відбір матеріалу для конкретного виду діяльності працівника; максимальна індивідуалізація навчального процесу.

Модуль несе певний обсяг навчальної інформації, необхідної для виконання конкретної професійної діяльності. Він може складатися з кількох модульних одиниць, кожна з яких містить опис конкретного бібліотечно-бібліографічного процесу. Модульні одиниці можуть розширювати і доповнювати зміст модуля залежно від вимог професіограм працівників.

Модуль є навчальним елементом, що являє собою стандартизований буклет. Тут вирізняються такі частини чітко сформульована дидактична мета; перелік необхідних методичних матеріалів суміжних навчальних елементів; практичні заняття для відпрацювання необхідних навичок, котрі стосуються даного навчального елемента; самостійна робота; контрольна робота або перелік питань для співбесіди, які відповідають цілям, поставленим у даному дидактичному елементі.

Компоненти навчального елемента не є строго фіксованими і можуть змінюватися залежно від навчально-тематичного плану та дисципліни, що вивчається.

Метод модулів, використовуваний для перепідготовки, запроваджується поетапно. Спочатку визначаються навчальні цілі, проводиться діагностичний аналіз і попередня оцінка здібностей слухачів щодо сприйняття інформації. На цьому етапі планується послідовне розміщення навчального матеріалу за модулями. Підсумок – визначення результатів навчання.

Перевага модульного навчання полягає в тому, що слухач Інституту підвищення кваліфікації може діяти за самостійно складеною програмою, яка включає цільову програму навчання, банк інформації, методичне керівництво для досягнення поставленої дидактичної мети. За таких умов викладач перебирає на себе або інформаційно-контролюючі або консультативно-координуючі функції. Інваріантними компонентами в структурі модуля можуть бути навчальний текст, рекомендації до навчання чи консультація викладача. Модульність у процесі підвищення кваліфікації є одним з основних принципів системного підходу. Вона визначає динамічність і мобільність навчального процесу.

Базові та варіативні модулі, відповідні компоненти у структурі окремого модуля сприяють збереженню логіки бібліотечнознавчих дисциплін.

Технологія проблемно-модульного навчання має на меті формування критичного мислення. Йдеться про вміння сумніватися, здатність здійснювати вибір у запропонованих умовах, приймати альтернативні і доцільні рішення, спрямовані на розв'язання питань, що можуть виникнути на практиці. Молодим спеціалістам, які розпочинають свою керівну діяльність пропонується методика, де розглядаються логічні, методологічні, навчально-функціональні помилки. Останні можна звести в спеціальну таблицю по кожному проблемному модулю і використати надалі як один із засобів навчання.

При цьому бібліотечнознавчі проблеми представлені не як набір готових істин, а як боротьба окремих наукових шкіл і напрямів, як протистояння інерції, як пропозиції щодо шляхів оновлення. Тобто, якщо раніше застосовувалися стандартні ситуації, то у разі проблемно-модульного навчання особлива увага приділяється аналізу критичних ситуацій – помилкам, до яких приводить поверхове засвоєння і застосування нових знань.

Організація процесу підвищення кваліфікації на проблемно-модульній основі дозволяє: інтегрувати і диференціювати зміст навчання у спосіб групування проблемних модулів навчального матеріалу, що зумовлюють розробку самого курсу і подання його в повному, скороченому чи поглибленому варіантах; здійснювати самостійний вибір слухачами того чи іншого варіанта курсу залежно від тезаурусу, забезпечувати індивідуальний темп вивчення навчального матеріалу; використовувати проблемні модулі для створення педагогічних програмних засобів; створювати умови для вироблення у викладачів конструктивно-координуючих функцій з метою стимулювання пізнавальної діяльності слухачів; скоротити курс навчання, запроваджуючи проблемно-модульні технології.

Основними перевагами проблемно-модульної технології є змістовна компактність, проблемність, варіантність, знаково-графічна наочність.

В Інституті підвищення кваліфікації працівників культури відповідно до умов діяльності конкретної установи запропоновано програму, розраховану на спеціалістів, які відчувають свідому потребу в подальшому підвищенню освіти, схему адаптації

модульної програми. Нею передбачено відбір необхідних модулів і конкретних навчальних елементів. Слухачі самостійно складають програму, пристосовану до конкретних умов, а викладачі, в разі необхідності, пропонують необхідні методи навчання, змінюють співвідношення окремих елементів навчального матеріалу.

Технологія проблемно-модульного навчання з маркетингової діяльності включає такі етапи:

1. Комплектування курсу на основі соціального маркетингу з урахуванням потреб бібліотечних працівників під час розв'язання професійно-прикладних проблем.

2. Визначення ядра – змісту базових проблемних модулів.

3. Виділення професійно-прикладних базових проблем з урахуванням специфіки різних категорій бібліотечних кадрів.

4. Відбір змісту і обсягу варіативних проблемних модулів, що зумовлюються конкретними методами маркетингової діяльності і спрямованих на розв'язання основної проблеми.

Особлива увага приділяється таким факторам пошуку змісту проблемних модулів, як фундаментальність, генералізація, професіоналізація і гуманізація.

Отже, проблемний модуль відіграє роль логічно завершеної одиниці навчального матеріалу, побудованого на принципах змістовної компактності, проблемності, варіативності, знаково-графічної наочності, спрямований на вивчення одного або кількох фундаментальних понять навчальної дисципліни, необхідних для розв'язування професійно значимого завдання.

Можна запропонувати такі модулі:

Модуль 1. Основи маркетингу.

- 1.1. Маркетинг і сфера його використання.
- 1.2. Стратегічне планування і маркетинг.
- 1.3. Ринок користувачів. Сегментація ринку.
- 1.4. Комплекс маркетингу.

Модуль 2. Формування запитів на послуги бібліотек і стимулювання їх реалізації.

2.1. Послуги та їх особливості. Комплекс маркетингу.

2.2. Стимулювання запитів на послуги.

2.3. Реклама послуг.

2.4. Визначення ціни на послуги.

2.5. Некомерційний маркетинг у діяльності книгозбірень.

У навчальний процес входять лекційні, виїзні, лабораторні і семінарські заняття та інші активні методи.

Вони спрямовані на вироблення у слухачів аналітичного ставлення до розглядуваної ситуації, спонукають їх виділяти відоме і невідоме, висувати пропозиції щодо розв'язання проблеми і перевіряти правильність їх реалізації.

В процесі модульного навчання широко використовується класичний проблемний метод. При цьому важливо створити проблемну ситуацію, сформулювати проблеми і гіпотези, перевірити гіпотези рішень, узгодити та використати одержані результати у наступних теоретичних і практичних заняттях.

Заслуговує на увагу і відносно простий метод випадковості (метод кейса). Він передбачає розгляд невеликою групою слухачів опису якогось випадку, наприклад з питань організації реклами. Після одержання опису разом з кількома питаннями, на які належить відповісти, учасники дискусії протягом кількох хвилин формулюють питання до викладача, а він має відповісти на них. Саме рішення ситуації не завжди має бути визначено. Іноді пропонується кілька можливих варіантів. Перед викладачем може бути поставлене питання про те, який з них буде вірним. Доцільно зіставити запропоновані рішення, виявити можливі помилки в судженнях учасників дидактичної гри.

Напружено, на високому емоційному накалі проходять заняття із слухачами, особливо тоді, коли застосовуються методи мозкової атаки (банк ідей), ситуаційний тощо.

Синтез інтелектуально-пізнавальної і практичної діяльності зумовлює підвищення рівня кваліфікації спеціалістів, сприяє більш гармонійному розвитку особистості слухачів, протистоїть інерції мишлення.

І.А.МЕЙЖИС ПОГЛЯД КРІЗЬ ПСИХОЛОГІЧНИЙ БАР'ЄР

Дослідження однієї з найважливіших проблем сучасного бібліотекознавства, йдеться про спілкування бібліотекарів і читачів, розпочалися в Україні тільки у 80-х роках. Саме тоді до бібліотечного обслуговування стали підходити як до комунікаційного процесу.

Роботи білоруських, російських, прибалтійських колег дали змогу визначити особливості взаємодій і взаємовідносин бібліотекарів і читачів. Так, завдяки соціально-психологічному аналізу процесу спілкування відпала функція керування читанням, яку раніше було покладено на бібліотекаря.

На думку переважної більшості спеціалістів контакти у бібліотеці відбуваються у формі суб'єкт – суб'єкт. Кожен з учасників відіграє свою соціальну роль, значимість якої залежить від їх інтелекту.

Сучасний підхід до бібліотечного обслуговування як до процесу комунікації потребує змін у підготовці бібліотекарів-бібліографів. Учебний план повинен доповнитися дисциплінами з теорії соціально-психологічних знань, включаючи активний соціально-психологічний тренінг комунікативних навичок та умінь. Оскільки дослідження соціально-психологічних аспектів бібліотечного обслуговування в Україні тільки-но розгортаються, а тренінг комунікативних умінь нашими викладачами лише опановується, доцільно проаналізувати вже набуте за рубежом.

Найбільших успіхів інтеграція бібліотекознавства і соціальної психології досягла в США, Великобританії та країнах Північної Європи, де цей процес розпочався ще п'ять десятиріч тому. Це пояснюється, по-перше, відсутністю заборон на соціально-психологічну науку, а по-друге, великими можливостями щодо застосування досягнень, нагромаджених базовою наукою, спеціалістами тих галузей, які пов'язані із тонкими матеріями – стосунками людей. Тому і послідовність розглядуваних у бібліотекознавстві соціально-психологічних проблем, принципово відрізнялась.

Перше звернення американських колег до соціальної психології було пов'язане з бажанням менеджерів регулювати стосунки між колегами в самій бібліотеці, а також прагненням залучити рядових працівників до управління бібліотекою. Коло питань, що опинилися в полі зору, виявилось досить широким: це конфлікти у

бібліотеках, мотивація та ставлення до праці, існування формальних і неформальних груп у колективі і т.п. Увагу дослідників було зосереджено на особистості бібліотекаря. Його особисті якості, в свою чергу, також стали об'єктом вивчення для соціологів і психологів, запрошених Американською бібліотечною асоціацією (АЛА) для розв'язання професійних проблем.

У бібліотечну справу соціальна психологія просувалася двома шляхами. З одного боку, здійснювані соціологічні, а пізніше і соціально-психологічні дослідження, зокрема пов'язані з особистістю бібліотекаря, переконували в необхідності вдосконалення комунікативних якостей бібліотекаря. З другого – розвинута практика тренінгу спілкування в США, велика кількість різних шкіл та напрямків, їх активне застосування при підготовці адвокатів, соціальних працівників, менеджерів та підприємців дало змогу дійти висновку про необхідність використання практичної соціальної психології при підготовці працівників книгозбірень та інформаційних служб.

Звернемося до деяких бібліотекознавчих робіт і підручників.

У монографії "Стереотип і статус: бібліотекарі в Сполучених Штатах" П.Уілсон [1] велику увагу приділяє особистим та професійним якостям бібліотекарів, зокрема поглядам, які склалися в суспільстві на цю професію і людей, котрі нею займаються. Згідно з цими поглядами, підкреслює автор, бібліотекар має бути дисциплінованим, пунктуальним, точним, врівноваженим; припускається, що бібліотекар, який не обіймає адміністративної посади, пригнічений, тихий, ввічливий, вразливий і т.п. П.Уілсон вважає, що бібліотекарі не повинні дотримуватися усталеного стереотипу, а створювати новий імідж своєї професії. Проведене вченою дослідження сприяло проясненню завдань психологічної підготовки майбутніх спеціалістів. Продовженням її дослідів можна вважати книгу Джанет Капуто "Впевнений бібліотекар" [2].

Ця монографія знайомить з можливостями тренінгу, спрямованого на виховання бібліотекарів під час набуття ними психологічної освіти, на практичне використання у навчальній роботі. В книзі докладно розглядаються теоретичні основи тренінгу впевненості, його основні процедури; подаються конкретні приклади.

В основу цього тренінгу лягла теорія Ж.Уолпа та

С. МЕЙЖИС Ірина Арнольдівна

А.Лазаруса, які поділяють поведінку людей на впевнену, невпевнену та агресивну. Метою цього напрямку є оволодіння навичками, якими може скористатися людина, коли вона потрапляє у складні життєві обставини. Біхевіоральна база тренінгу, в основі її погляд на людину як істоту, котра реагує на навчання і здатна до нього, продиктована особистою позицією керівника. Він повинен відігравати роль лідера, який вміє поєднати дидактичні та практичні засоби.

Розглядаючи вербальні та невербальні уміння, Д.Капуто приділяє велику увагу впевненим інтонаціям, словам, жестам, голосу, погляду з тим, щоб майбутній, або той, котрий працює, бібліотекар міг розпізнати і відрізнити впевненість від агресивності, в спосіб якої компенсується певна ущербність. Це важливо зрозуміти нашим студентам, які часто плутають ці дві категорії.

Особливий інтерес становить частина, присвячена когнітивному переструктуруванню. Автор докладно описує всі десять ірраціональних переконань людини, відкритих Альбертом Еллісом (1962 р.). Так, широкий загальний вважає, що справжній спеціаліст повинен бути компетентним у різноманітних питаннях, вміти швидко орієнтуватися у всіх випадках життя, отримувати похвалу керівництва. На думку Елліса, це нелогічно, руйнує особистість, в разі найменшої невдачі призведе до стресу. Проте Д.Капуто пропонує способи діагностики ірраціональних переконань і заміни їх більш розумними ідеями та висновками.

Гадаю, що тренінгом упевненості, запропонованим ученою для американських бібліотечних шкіл, доцільно скористуватися і у нас. Немає сумніву в тім, що більшість наших студентів невпевнена в собі і не може вільно діяти не тільки в складних, а й найпростіших ситуаціях. На користь цього тренінгу говорить і те, що біхевіористи визнають вплив минулого досвіду на сьогоденний стан і самовідчуття людини, однак не шукають причини негативних явищ, а віддають перевагу корекції спостережуваної поведінки. Тому і директивна позиція керівника тренінгу може здатися ближчою нашим викладачам. В усякому разі оволодіння основними процедурами тренінгу упевненості дасть змогу навчальним закладам і системі підвищення кваліфікації значно поліпшити професійну підготовку бібліотекарів.

Протягом 80-х років у США та Великобританії вийшло багато підручників, в яких аналіз міжособистих відносин бібліотекарів і читачів був головною темою. Так, Б.Шумен [3] на прикладі бібліотеки Рівер Бенд

запропонував конкретні ситуації типових порушень читачами правил. Питання, подані після розгляду кожної ситуації, повинні допомогти студентам у процесі групової дискусії знайти вихід із складних обставин. Автор не дає готових рецептів, він пропонує їх шукати спільно або індивідуально.

В такий же спосіб побудовано навчальний матеріал у книзі Р.Хоуптмена з питань професійної етики [4]. Часом його позиція діаметрально протилежна загальним поглядам і принципам, які санкціоновані Американською бібліотечною асоціацією. Ці розбіжності притаманні всім професіям, і треба визнати, що це здоровий підхід, що веде до знання, мудрості і досконалішого обслуговування.

Однією з найцікавіших робіт, присвячених соціально-психологічному навчанню бібліотекарів, є підручник викладачк Школи бібліотек та інформаційних служб в університеті Західного Онтаріо С.Росс і П.Дьюдні "Спілкуйтеся професійно" [5]. У ньому узагальнено досвід авторок, які з 1982 р. ведуть постійно діючий семінар "Як визначити, чого саме бажають дізнатися люди". Методологічною основою навчання стало філософське розуміння людини як істоти, що здатна пізнавати світ і змінюватись під впливом того позитивного знання, яке одержується нею протягом життя. Як і дослідниця із Сіетла Бренда Дервін, вони вважають, що інформація – це процес отримання нових відчуттів і навіть нової картини світу з метою просування вперед. Нашим фахівцям таке визначення може здатися ідеалістичним, проте воно не менш істинно, ніж позитивістське розуміння інформації як товару. Саме проти цього виступають і авторки, і Бренда Дервін.

С.Росс і П.Дьюдні, керуючись теорією "свідомого користування" знань щодо інтерперсональної комунікації і методом нейтрального опитування, з одного боку, та технікою мікротренувань Алена Іві, який підготував підручник для адвокатів, з другого, – створили оригінальну методику навчання бібліотекарів діловому спілкуванню. Їх підручник зручний для самостійного засвоєння матеріалу і для групових занять. Тому цей посібник і вийшов у новій видавничій серії "Як це робити" ("A how-to-do-it").

Аналогічна робота, спрямована на засвоєння активних методів навчання з використанням соціально-психологічного знання, проводиться у Великобританії. Це дозволило Рею Прітерчу ще сім років тому випустити збірник наукових статей, в яких узагальнено досвід

підготовки бібліотекарів в Об'єднаному королівстві [7].

В книзі йдеться про нове в навчанні: індуктивний метод, способи здобування міжособистісних навичок спілкування в діаді та в групі, методи оцінювання персоналу бібліотеки; аналізуються взаємостосунки персоналу з читачами; розповідається про зв'язки бібліотек із суспільними установами, про ставлення бібліотекарів до читачів, а також про використання реклами; йдеться про автоматизацію робочих місць, консервацію фондів та використання аудіовізуальних матеріалів у практиці [8].

Поширенню соціально-психологічного навчання за рубежом сприяла велика кількість шкіл та напрямів тренінгу інтерперсональних стосунків. Ці напрями дуже відрізняються за своїми концепціями особистості і моделями спілкування. Більшість з них опробовано. Так, бібліотекознавці із Шеффілдського університету Філіпа Левай і Боб Ашервуд у монографії "Тренінг людських умінь для бібліотеки та інформаційної роботи" називають кілька напрямів сучасної підготовки бібліотекарів [8].

У західних бібліотечних навчальних закладах широко використовуються методи активного навчання: аналіз конкретних ситуацій, групові дискусії, різноманітні програми тренінгу. Всі ці форми допомагають розвивати аналітичне мислення, навчають ясно і переконливо

висловлювати свої думки, прищеплюють уміння дискутувати, спілкуватися з людьми, зокрема з тими, хто має інші погляди. Отже, соціально-психологічне теоретичне і практичне навчання бібліотекарів – це сучасна професійна підготовка фахівців.

Аналіз учбових планів в Україні показує, що теоретичних знань з питань соціальної психології випускники бібліотечних факультетів інститутів культури в Україні набувають. Щодо практичного навчання, то воно тільки розпочинається. Так, автор цієї статті запроваджував тренінг умінь у рамках годин, призначених для спецкурсів. В учбовому плані 1992/93 навчального року передбачено і теоретичний курс соціальної психології в VI семестрі і курс "Соціально-психологічні основи обслуговування читачів" у V. В останньому – 26 годин припадає на тренінг спілкування.

Дуже важливо, щоб ті викладачі, які вже сьогодні запроваджують групові дискусії, хто робить спроби застосувати тренінг, могли обмінятися досвідом своєї роботи, вивчити його викладання в зарубіжних країнах. На жаль, усі книги, про які йшлося в цій статті, є тільки в Москві, у фондах ВДБЛ та РДБ. Тобто, вони малодоступні для українських викладачів. Проте не викликає сумніву, що ця важлива ділянка професійного навчання потребує нашої найпильнішої уваги.

1. Wilson P. Stereotype and status: Librarians in the United States. – Westport; London: Greenwood Press, 1982– X, 225 p.

2. Caputo J. The assertive Librarian. – Phoenix: Orix press, 1984. – X, 242 p.

3. Shuman B. River Bend revisited: the problem patron in the library. – Phoenix: Orix press, 1984. – XXXVI, 186 p.

4. Hauptman R. Ethical challenges in librarianship. – Phoenix; N.-Y.: Orix press, 1988. – X, 110 p.

5. Ross C., Dewdney P. Communicating professionally: A how-to-do-it manual for librarians. – N.-Y.: Neal-Shuman

Publishers, 1989. – 293 p.

6. Handbook of library training practica / Ed. R. Pryterch. – Aldershot and Vermont: Gover, 1986. – VIII, 444 p.

7. Library training // Inform. development. – 1987. – Vol.3, N 2 – P.119.

8. Léwy P., Usherwood B. People skills training for library and information work. – London: LA, 1992. – 180 p / Library and information Research Report. N 88.

Понад 65 років тому Український комітет краєзнавства започаткував видання свого друкованого органу – журналу "Краєзнавство". За часів сталінщини і краєзнавча наука, і його часопис по суті були репресовані. Занепав широкий краєзнавчий рух.

Нині за ініціативою Всеукраїнської спілки краєзнавців відроджено журнал "Краєзнавство".

Літопис українських краєзнавців (ЛУК) – трибуна широкого загалу фахівців і аматорів, розрахований на всіх, для кого становить інтерес історія, культура, звичаї, одяг, релігія, народні свята, ігри, національна кухня, традиційні і нетрадиційні методи лікування тощо.

Популярний науково-просвітницький журнал виходитиме з 1993 р. щоквартально.

Індекс часопису "Краєзнавство" – 74267.

Передплата на журнал продовжується.

Адреса редакції: Київ-21, вул. Липська, 16, к.205, тел.293-89-68

ІСТОРІЯ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ

Автор статті "Репніни та їх Яготинська бібліотека" Ганна Чикаленко, дочка видатного українського громадського діяча, видавця першої української щоденної газети "Рада" Євгена Чикаленка, перекладачка і дослідниця зарубіжних літератур, біограф батька. Вона переклала багато творів зарубіжних письменників, що друкувалися переважно у 20–30-ті роки у виданнях Західної України,

зокрема у львівському "Літературно-науковому вістнику". Закінчила університети у Лозанні (Швейцарія) та Едінбурзі (Шотландія). Подорожувала по Єгипту, Італії, вивчаючи іноземні мови, знала їх понад двадцять, захоплювалася музикою. Друкувала статті і нариси в газеті "Рада" про національно-культурне життя в Ірландії та Шотландії. Вийшовши заміж за німецького колоніста, вихідця з України З. Келлера, вона пішла з ним у Сибір, куди царський уряд запроторив цю вільнолюбну людину. Згодом,

після революції 1917 року, як і батько, зазнала поневірянь в еміграції, важко переживала розлуку з Батьківщиною, рідними, але не падала духом. Залишила цінні спогади – "Матеріали до біографії Євгена Чикаленка (з нагоди річниці смерті)", що побачили світ 1930 р. у "Літературно-науковому вістнику" (кн. V–VI).

У 20-ті роки, живучи у Швейцарії, Ганна брала активну участь у міжнародних жіночих товариствах, була членом комісаріату опіки над емігрантами з України, належала до українського клубу в Женеві. 1929 року була учасницею Десятої сесії Ліги Націй, де представляла українські жіночі товариства. Того ж року вона зустрілася в Женеві на міжнародному педагогічному конгресі з редакторкою тижневика "Жіноча доля" О.Кисілевською, яка запросила Ганну до співпраці в згаданому виданні. Тоді ж Чикаленко ввійшла в добрі стосунки з відомим педагогом, літературним критиком і громадсько-культурною діячкою С.Русовою. З ініціативи

О.Кисілевської Ганна написала науково-популярні статті "Про Каталонію" ["Жіноча доля", 1929, N 18], "Жінки в Лізі Націй" [Там же, N 21], "Італійські письменниці в своїх останніх творах"

[Там же, N 24]. Фактично, вона перша почала систематично знайомити українських читачів з літературою Каталонії – північно-східної провінції Іспанії, зокрема

звернула увагу на творчість письменниць-жінок.

Зауважимо, що свої судження про італійське та каталонське письменство Г.Чикаленко будує на першоджерелах – вивченні творчості поетів, прозаїків, драматургів, спираючись як на зарубіжну критичну думку, так і на власний літературно-критичний смак і досвід.

В особі цієї жінки українське громадсько-культурне життя на еміграції мало популяризатора й дослідника іспанської та італійської літератур. Набуті нею замолоду знання іноземних мов, спілкування з культурою багатьох зарубіжних

країн вона використала для збагачення рідної літератури.

Велику цінність мають роздуми-мемуари Г.Чикаленко "Матеріали до біографії Євгена Чикаленка (з нагоди річниці смерті)" [ЛНВ, 1930]. Без них не може обійтися жоден із дослідників життя і творчості батька авторки. Тут бачимо спробу не лише оцінити його роль у вихованні дітей, а, що особливо важливо, розкрити значення його громадсько-культурної діяльності. У цих "матеріалах" знаходимо чимало цікавих спостережень з історії розвитку української культури.

Особисте життя Ганни склалося нелегко. Вона розлучилася з Келлером. У період Великої Вітчизняної війни Ганну спіткала трагедія: її син Василь, насильно мобілізований у німецьку армію як перекладач, загинув у Білорусії. Загубилися сліди самої Ганни. Десь далеко від України обірвалося життя однієї з плодоносних галузок Чикаленкового роду.

Передне слово відомого вченого,
доктора філологічних
наук Ф.П.Погребенника

РЕПНІНИ ТА ІХ ЯГОТИНСЬКА БІБЛІОТЕКА

У відділі рукописів Публічної та Університетської бібліотеки в Женеві знайшла я цікавий каталог, писаний французькою мовою, під наголовком: „Extrait du catalogue de la Bibliothèque du Prince Basile Repnin à Yagotine” (Gouvernement de Poltava) faite de 1846-47 par A. Herminjard, себто „Витяги з каталогу бібліотеки князя Василя Репніна в Яготині” (Полтавщина), склад 1846-47 А. Ерменжар.

Вже перед тим я шукала і там і в приватних архівах старих женеvських родин слідів перебування в Женеві, наприкінці 30-х років минулого століття, кн. Миколи Григоровича Репніна, його дружини кн. Варвари Олексіївни з Розумовських та доньки їх, княжни Варвари. Я знала про листування кн. Варвари Миколаївни з родиною Ейнарів, відомих женеvських патриціїв, зокрема з Шарлем Ейнаром. Частину цього листування опублікував М. Гершензон у своїй книжці „Тропилей русской литературы”.¹ Дала вона цінний матеріал до біографії Шевченка, бо власне в своїх листах до Ейнара княжна Репніна писала цілком одверто — щось наче як сповідь — про свою прихильність до поета і признавалась, що ця приятель могла легко перейти в кохання, якби вона бачила у Шевченка хоч найменший відгук на свої почування.

Шарль Ейнар, в часи перебування Репніних у Женеві, грав велику роль в женеvському громадянстві, особливо в його релігійно-духовому житті, такому розвиненому в цьому старому місті Кальвіна. Шарль був небож, зять і спадкоємець Габріеля Ейнара, званого „геленофілом”,² дуже заможного женеvського патриція, який значну частину свого великого маєтку дав на підтримання боротьби греків за їх незалежність від турків. В цій боротьбі, як відомо, грав активну роль лорд Байрон, який загинув при облозі Місолунги. Перед тим Байрон жив досить довго в Женеві в віллі, що належала Діодаті, рідні Ейнарів і стояв із ними в близьких відносинах. Пам'ять Габріеля Ейнара, як одного з їх визволителів і досі живе у греків: щороку в день його смерті, в колишньому його парку, що тепер разом із його палацом (Palais Eynard на rue Eynard) належить місту Женеві і творить частину публічного парку навколо університету (Promenade des Bastions), грецький консул, члени грецької колонії та грецька студентська корпорація урочисто кладуть вінок перед його пам'ятником.

¹ Див. також: Возняк „Шевченко і княжна Репніна.

² Le Philhellène.

Г.М.ЮХИМЕЦЬ

ВЧАСНА РЕСТАВРАЦІЯ АБО ... НЕБУТТЯ

Дві найважливіші функції бібліотеки — обслуговування читачів та збереження фондів перебувають у постійному протиріччі. Що інтенсивніше книга експлуатується, то більше турбот у реставраторів.

Проблема збереження фондів — комплексна. Вона перетинається з проблемами довговічності паперу, на якому видаються твори друку, консервації, особливо цінних видань, репродукування матеріалів, дотримання режиму, з копівкою виготовлення твердих обкладинок, тічок та ін.

Десятки тисяч унікальних книг, альбомів, гравюр, плакатів, листівок, які зваходяться у фондосховищі сектора

© ЮХИМЕЦЬ Гліб Миколайович

естампів і репродукцій ЦНБ ім. В.І.Вернадського перебувають під загрозою загибелі. Причини цього не в байдужості чи некомпетентності співробітників (вони то якраз завжди робили й роблять усе можливе і неможливе аби загальмувати процес руйнації). Причини цього сягають корінням в адміністративно-тоталітарну систему. Гучних декретів й постанов радянська влада нашампувала безліч, а коли справа доходила до фінансування бібліотек, будівництва чи виділення відповідних приміщень для книгозбірень, їх протипожежної безпеки, створення науково-реставраційних центрів, то тут особливих зрушень не спостерігалось.

А перевезення книг... Книги без спеціальної упаковки, перев'язані у стоси мотузками, проходять тернистий шлях від друкарні, магазинів, колекторів до бібліотеки і книгосховища часто зі значними пошкодженнями. Плакати,

В той час, коли Репніни жили в Женеві, Шарль Ейнар стояв на чолі релігійного руху, що, як відгомін Священного Союзу, дуже позначився в Женеві. Тоді, коли по Європі ще котилася хвиля побожності й містицизму, в Ейнарів, як і по інших кальвіністичних родин, відбувались імпровізовані молитовні зібрання, де Шарль Ейнар вів перед як проповідник. Він стояв свого часу у близькій приязні з баронесою Крюденер, балтійською німкеню, інспіраторкою царя Олександра I і Св. Союзу, листувався з нею і пізніше написав докладний її життєпис. Листи Крюденер зберігаються в архіві Ейнарів у Женевській бібліотеці та само, як листи кн. Варвари Репніної до Ейнара і листи Роксандри Стурдза.³ Остання пізніше вийшла заміж за гр. Едлінга, приятелювала з Репніними під час їх побуту в Женеві і в Одесі, і в її листах часто знаходимо згадки про Репніних.

Репніни жили в Женеві недалеко від Ейнарів, на горі в старому місті на Promenade Saint Antoine⁴, і кн. Варвара брала участь у їх імпровізованих молитовних зібраннях і завдяки своїй екзальтованій вдачі захопилася цим новим для неї релігійним рухом. Вона була глибоко побожна і підпала у великій мірі під релігійний вплив Шарля Ейнара. Довго ще по від'їзді з Женеви вона вважала його за свого духового провідника. Про це виразно свідчать її листи, що їх вона писала до нього впродовж довгих років з Яготина та з Одеси, де Репніни проживали зимою. В цих листах вона сповідається йому в своїх найінтимніших почуваннях, що видно з її листів, опублікованих Гершензоном, де мова йде про Шевченка. Саме цих листів про Шевченка в архіві Ейнарів у Женевській Бібліотеці нема, хоч там знаходиться багато попередніх і пізніших її листів до Шарля Ейнара та до його жінки Софії, доньки Габрієля „геленофіла“, листів дуже сердечних, інтимних, характеристичних для її експансивної вдачі, а також кілька листів до родини Ейнарів від кн. Миколи Григоровича та кн. Варвари Олексіївни більш формального характеру. Гершензон у своїй книзі не говорить, де він бачив ті листи, бо в архіві адресата Ш. Ейнара, де вони повинні були б бути разом із рештою її листів та листами її батьків, їх немає; нема їх також і в родинних архівах нащадків дочок Ейнарів, старих женеvських родин Лефортів, Дюдаті, Мартенів, де я про них роз-

³ Роксандра Стурдза, пізніше графиня Едлінг, фрейліна російського царського двору й фаворитка царя Олександра I, грала певну роль в цьому містично-реакційному рухові, бо познайомила Олександра I з бар. Крюденер, привізши її в головну ставку російської армії, що знаходилася тоді в Гайльбронні. Її листи, писані з Одеси, цікаві для історії цього міста, де її брат Олександр Стратилатович Стурдза й інші члени родини — вони були греки — грала значну роль. Кілька листів з мастку гр. Едлінга на Поділлі.

⁴ Роксандра Едлінг, пишучи з Одеса Ейнарові, каже, що по приїзді в Женеву хоче знов оселитися в старому помешканні Репніних на Promenade Saint Antoine.

інші аркушеві видання великого формату транспортуються без тубусів, естампи без папок.

Унікальні фонди сектора естампів і репродукцій тільки за останні п'ятнадцять років перевозились з місця на місце чотири рази. Невдовзі на них чекає п'ятий, сподіватимемося, останній переїзд (порівняємо — Ватиканська бібліотека постійно проживає у своїх спеціалізованих приміщеннях з 1455 р.). Нове фондосховище заздалегідь треба забезпечити спеціальним обладнанням, надійною сигналізацією.

Ясна річ, що мандри у непристосовані приміщення завдали і завдають непоправної шкоди зібранню. Кожна така одісея — це десятки тисяч пошкоджених, скалічених книг. Саме переїзд (а він конче необхідний) нам треба провести із надзвичайною обережністю, без гарячування, під наглядом реставраторів.

Від Центру реставрації і консервації ЦНБ ми чекаємо науково обгрунтованих рекомендацій розміщення щодо матеріалів фонду і режиму їх зберігання у нових приміщеннях. Центр треба укомплектувати кваліфікованими реставраторами, нарощувати його виробничі потужності, забезпечити сучасним технічним обладнанням та високоякісними реставраційними матеріалами. Ті відділи і сектори, які працюють з унікальними фондами, повинні мати у своєму штаті хоча одного реставратора. Підкреслимо, питання про підготовку реставраторів книги на базі Академії мистецтв України прийшов час вирішити на державному рівні.

На мою думку, справі зарадило б створення постійно діючої Наукової реставраційної ради, яка б визначала реальний стан видань, умови їх збереження, вилучала з діючих фондів особливо цінне, приміром видання минулого

питувала.⁵ Я могла тільки догадуватись, що саме ті листи про Шевченка, з огляду на свій дуже інтимний характер, повернув їй Ейнар, може навіть на її власне прохання, і вони переховувалися десь у Росії, де Гершензон мав до них доступ. Пізніше від кн. Дмитра Репніна, що перебуває на еміграції, я дізналася, що так дійсно й було: Гершензон бачив ті листи у Ольги Орлової, улюбленої небоги кн. Варвари Миколаївни, доньки її сестри Єлизавети Кривцової. Про Ольгу Орлову буде мова пізніше у зв'язку з власноручним листом Шевченка до кн. Варвари Репніної, який мені пощастило знайти теж у Женевській бібліотеці.

Нехай мені буде дозволено відхилитися від моєї головної теми — каталогу яготинської бібліотеки Репніних, складеного Ерменжаром, бо власне серед його паперів і був той власноручний лист Шевченка. Саме тоді до женевської бібліотеки передано з женевського „Архіву Історії Реформації“ папери відомого історика реформації Аме Ерменжара, власне ті, що не мали безпосереднього відношення до історії Реформації. Папери ці були зовсім ще нерозібрані, дещо серед них було російською мовою. Консерватор відділу рукописів п. Ф. Обер (Fernand Aubert), побачивши, що в цих паперах Ерменжара кілька разів згадувалося прізвище Репніних і знаючи, що я тим прізвищем цікавлюсь, повідомив мене про те, а також попрохав розібрати папери, писані російською мовою, з якими він собі не міг дати ради. Серед цих останніх і був власноручний лист Шевченка до княгині Варвари Репніної, писаний з заслання. На обгортці, в якій був вложений лист, рукою Ерменжара було написано: *Précieuse lettre autographe du poète russe Chevtchenko mort en 1861. Quand il l'écrit il était exilé aux frontières de l'Asie et servait comme simple soldat*.⁶

Разом із цією обгорткою лист вложено в конверт, на якому теж рукою Ерменжара написано: *Lettre autographe du poète*

⁵ Рід Ейнарів по прямій лінії вимер і нерухоме майно, палац з прегарними сучасними меблями та парк відійшли по заповіту до міста Женеви. В цьому палаці місто Женева влаштує різні вчисті офіційні прийняття. Архів родини здебільшого перейшов до Женевської Публічної Бібліотеки.

⁶ Дорогоцінний власноручний лист російського поета Шевченка, що помер 1861. Коли він його писав, то був на засланні на межі з Азією і служив як простий вояк.

Власноручний лист українського поета Шевченка, що помер на заслання на Уралі. Передати п. Орловій.

Директор бібліотеки дозволив мені зфотографувати той лист, і я послала світлини: до Бібліотеки Наук Т-ва ім. Шевченка у Львові, до Українського Музею у Празі та до Бібліотеки ім. Петлюри в Парижі. Проф. В. Сімович робив доповідь про той лист в Українському Історико-Філологічному Т-ві в Празі. Виявилось, що це перший відомий в оригіналі власноручний лист Шевченка до кн. В. М. Репніної, досі вони були відомі тільки з відписів, зроблених нею самою і переданих Лазаревському, оригінали ж вона залишила у себе, і вони очевидно переховувались у той самій Ользі Орловій, якій Ерменжар доручив передати і цей лист, що невідомо яким чином опинився в його паперах.

століття з історії світового костюму, вирішила б питання з кольоровим ксерокопіюванням тощо.

Обстеження фондів, здійснене співробітниками сектора ще в 1987 р., показало, що негайної допомоги потребують 20630 одиниць зберігання (нині ця цифра подвоїлась). Із 182 видань, взятих на відновлення реставраційною майстернею з 1978 по 1987 р., до сьогодні не відреставровано 67. З 1988 р. з сектору естампів та репродукцій не надійшло на реставрацію жодного друкованого видання. Унікальні колекції українського та російського плакатів, зібрання гравюр вітчизняних та зарубіжних майстрів XVIII–XIX ст., альбоми гравюр Л.Жемчужникова, Дж.Піранезі, оригінальні малюнки О.Сластіона „Портрети українських кобзарів“, альбоми М.Самокиша та С.Васильківського „Из украинской старины“ та багато інших видань от-от перетворяться на тлен.

Де ж вихід? Щоб підготувати нових реставраторів, потрібен час. Збільшити виробничі потужності реставраційної майстерні — значні кошти. Вже сьогодні справі збереження фондів якоюсь мірою зарадив хоча б своєчасний дрібний ремонт — щось на кшталт випереджаючої реставрації. Проте, не забуватимемо, що значно легше і, головне, дешевше спинити процес руйнації, ніж проводити складну, дорогу реставрацію.

Найважливішим профілактичним заходом є і своєчасне переведення книг, журналів, ілюстрованих каталогів, аркушевих видань у спеціальну тверду обкладинку, оформлення у паспарту графічних творів. Треба купувати відповідну мноточувальну техніку, йти на значні, навіть валютні витрати (впевнений, що читачькі замовлення швидко їх відшкодують).

Ukrainien Schevtschenko mort en exil dans l'Oural i олівцем додано: remettre á Mme Orloff.

Лист цей і далі зберігається у відділі рукописів Женевської Бібліотеки. Крім Шевченкового листа серед паперів Ерменжара були деякі рукописні твори фельдмаршала М. В. Репніна військово-історичного змісту, витяги рукою Ерменжара із різних російських творів, найбільше Гоголя та спроби перекладу на французьку мову, теж найбільше з Гоголя і, врешті, рукописний каталог (витяги) Яготинської бібліотеки. Князь Василь, ім'я якого стоїть на каталозі, був сином і спадкоємцем кн. Мик. Гр. Репніна, який помер у Яготині 1845 р.

З біографічних відомостей про Ерменжара, які я могла дістати, видно, що повернувшись 1861 року до рідної Льозанни „по довгим перебуванні за кордоном”, він присвятив себе праці, що стала працею цілого його життя: історії французької реформації, а особливо многотомового, з коментарями, видання листування реформаторів країв французької мови. (*La correspondance des reformateurs dans les pays de langue française*).

Народившись 1817 року, Ерменжар мав яких 29-30 років, коли склав у Яготині каталог бібліотеки і поробив із нього витяги, очевидно для власного вжитку. Якщо все його „перебування за кордоном” припало на Росію, то він повернувся до Льозанни у віці 44 років, проживши в Росії не менше 15 років, з яких певну частину в родині Репніних.⁷

Перше, ніж перейти до мого властивого завдання: відтворення розмірів та характеру бібліотеки кн. Репніна в Яготині на підставі уривків з її каталогу, слід накреслити історію цієї бібліотеки на підставі даних про неї, друкованих у Росії⁸ та відомостей, що я їх одержала від членів родини Репніних. От що я довідалася від кн. Дмитра Репніна про їх яготинську бібліотеку: на початку ХХ ст. було в ній приблизно 36 тисяч томів. За винятком 6 тисяч, що їх придбав дід кн. Дмитра кн. Мик. Вас. Репнін 1834-1918), в час складення її каталогу Ерменжаром було в ній приблизно 30 тисяч томів, які походили з різних джерел:

1. Книжок 1-ої пол. ХІХ ст. — особисті книжки прапрадіда кн. Дмитра кн. Миколи Гр. Репніна та членів його родини.

2. Дуже численних книжок із гербом та ініціалами Розумовських: гетьмана Кирила та його сина Олексія, батька кн. Варвари Олексіївни.

⁷ До біографії Ерменжара див.: *Journal de Genève* 13. XII. 1900. *Gazette de Lausanne* 13. XII. 1900; *La Semaine religieuse* XII, No. 2, 1900.

⁸ В. С. Иконников: *Опыт русской историкографии*. Київ, 1892, т. II, ст. 1110-14. А. Васильчиков: *Семейство Разумовских*. СПб, 1888, т. 5. Мені доступний був тільки французький переклад цієї праці, зроблений істориком Врюкнером. Halle 1894. 1-6 vol.

Потребує вдосконалення бібліографічна робота. На мою думку, що такий традиційний показник якості роботи бібліотеки, як кількість вимог на книгу, досить недосконалий. Він може означати й погану інформованість читача про зміст замовлених ним книг. Тобто, не одержуючи достатню інформацію про зміст видання у бібліографічних покажчиках, каталогах (назва не завжди його розкриває) читач змушений виписувати й передивлятися багато книг, щоб знайти необхідну. А від зайвої експлуатації потерпають видання. Саме тому якісне всебічне наукове освоєння фондів, створення бібліографічних тематичних покажчиків, каталогів сприятимуть збереженню багатьох цінних видань.

Треба також продовжити розпочату у 1960 роках сектором естампів і репродукцій роботу, спрямовану на створення фототеки унікальних збірок плакату й станкової

графіки. Це сприятиме збереженню цих матеріалів й створюватиме кращі умови для їх наукового дослідження.

Збереження фондів стало вже нагальною проблемою. Центральна наукова бібліотека АН України, на мою думку, повинна очолити теоретичну розробку та інструктивно-методичне забезпечення питань зберігання друкованих видань.

3. Книжок, переважно французьких, куплених очевидно у Франції після французької революції, судячи по гербах французьких родів на книжках.

4. Книжок, теж численних, з бібліотеки фельдмаршала кн. Миколи Вас. Репніна.

5. Книжок бібліотеки кн. Куракіних, родини жінки кн. Миколи Вас. Репніна.

Яготинський масток, віно кн. Варвари Олексіївни з Розумовських, Пирятинського повіту на Полтавщині, лежить посеред рівного, як стіл, степу західньої Полтавщини яких 100 верстов на схід від Києва. Палац на березі великого ставу збудував ще гетьман Кирило Розумовський, дід кн. Варвари Олексіївни. Яготин був його улюбленим мастком, де він любив відпочивати від офіційної резиденції в Глухові.

В своїй праці про родину Розумовських кн. Васильчиков подає цікаві подробиці про цей прегарний масток. Говорячи про будівельну манію гетьмана і перераховуючи численні палаци, що їх він збудував, Васильчиков пише: „В своїм мастку в Яготині він збудував нову церкву з мармуровою колонадою... В Києві в нього був величезний дерев'яний дім, де він збирався прожити кілька місяців узимку. Коли ж від нього стали вимагати якихось податків, він до того розсердився, що звелів розібрати дім, перевезти його і поставити в Яготині”. Навколо яготинського палацу було шість флігелів (офіцин) і декілька мурованих будинків; в одному з них стояла бібліотека в прегарних шафах, куплених у Д. Троцинського. Тут же був і цінний архів: багата збірка історичних документів з української історії, з якої користали відомі українські історики: Бантиш-Каменський, Ол. Лазаревський, Мик. Стороженко, Вас. Горленко та інші, й цінна колекція старовинних графюр.

В 1796 році граф І. І. Сіверс, пробуваючи в Яготині в гостях у колишнього гетьмана Кирила, полишив опис палацу і парку: „Навколо палацу розведено сад, — пише він, — з величезною левадою, на якій розкидано групи дерев. На горбі з одного боку розведено прекрасний виноградник, а з другого боку плянтації шовковиць для годування черви, схожі на справжній ліс. Греблю для штучного озера можна порівняти з грабарними працями античних римлян”. Левада, про яку згадує Сіверс, була завбільшки щонайменше 4 десятини.⁹ Безперечно про цю саму леваду говорить кн. Варвара Миколаївна в листі до Ейнара, описуючи першу зустріч із Шевченком в яготинському парку під час бурі, коли його привіз Капніст: „величезні чорні хмари, здавалося, були готові вибухнути дощем над нашими головами. Мама тим часом не здавалась: ми

⁹ Васильчиков: Семейство Разумовских.

ВВЦУРКАН

ЗАМІСТЬ РУТИНИ — ДІАЛОГ З МАШИНОЮ

Для розробників не є складністю вибрати комплекс технічних засобів під час процесу інформатизації бібліографічного і бібліотечного обслуговування спеціалістів і вчених. Робочі місця бібліографа і бібліотекаря оснащуються відеотермінальними установками, що мають друкарське устаткування, пульт управління і засоби дистанційного зв'язку з центральною ЕОМ. У разі використання

мікропроцесорної техніки на робочому місці встановлюють персональну електронно-обчислювальну машину, яка має свій процесор, оперативну пам'ять з великим обсягом, додаткову пам'ять на незмінних жорстких дисках типу "Вінчестер", зовнішню пам'ять на змінних гнучких магнітних дисках, зв'язок з іншими персональними ЕОМ (іншими автоматизованими робочими місцями — АРМ) або з центральною ЕОМ. Крім засобів обчислювальної техніки, в обладнання робочого місця входять технічні засоби різного призначення, що сприяють удосконаленню процесів, реалізовуваних спеціалістом; засоби зв'язку, відображення інформації та оргтехніка.

може встигнемо обійти лужок — лужки в наших садах у Росії то цілі луги”.¹⁰

У гетьмана Кирила Розумовського в Батурині була велика й гарна бібліотека, де були між іншим усі видання Російської Академії Наук. З доповіді таємного агента, якого цар Павло вважав потрібним тримати в Батурині у колишнього гетьмана, згадується про французького бібліотекаря, до обов'язків якого належало також грати ввечорі з гетьманом в карти. Більша частина цієї бібліотеки, а може й уся вона, була перевезена до Яготина.

Батько кн. Варвари Олексіївни, Олексій Розумовський був один із найосвіченіших людей свого часу. Його прекрасні колекції мінералогічні та ботанічні, що перейшли до Сільсько-Господарської Академії в його підмосковному маєтку Петровське-Розумовське, та його ботанічний сад користувалися славою в цілій Європі. Пані Стаель під час свого вигнання Наполеоном із Франції, перебувала між іншим і в Росії і писала про них у своїй книзі „Десять років вигнання”.¹¹

Проф. Гейм склав друкований каталог його бібліотеки; існував і другий каталог, теж друкований: обидва ці каталоги були в Яготинській бібліотеці і згадані в Каталозі Ерменжара.¹² Граф Олексій Розумовський був довгий час міністром освіти за царя Олександра I, а під старість жив у своєму маєтку Почеп на Чернігівщині, але часто проживав літом у доньки в Яготині, бо особливо любив яготинський парк, в якому було багато рідких дерев. Після його смерті його бібліотеку перевезено до Яготина.

В той час, як Ерменжар складав каталог Яготинської бібліотеки (1846-47), кн. Миколи Григоровича вже не було на світі: він незадовго перед тим помер, 1845 р. Він був видатною людиною своєї цікавої епохи і про нього слід тут згадати як про власника яготинської бібліотеки й основника історичного архіву. Микола Гр. народився 1778 р. Батько його був кн. Григорій Волконський, мати — єдина донька фельдмаршала кн. М. В. Репніна. Після смерті останнього 1801 року рід Репніних припинявся і царським указом звелено було кн. Миколі Гр. прийняти ім'я свого діда по матері. Його рідні брати звалися й далі Волконськими, з них Сергій був відомий декабрист.

Кн. Микола Гр. Репнін поділяв ліберальні погляди кращих представників дворянства, але не брав активної участі в русі. Під час своєї довгої адміністративної кар'єри, як генерал-губернатор України, він намагався полегшити долю крі-

¹⁰ Гершензон: „Пропагандистская литература. Шевченко и кн. Репнина”, подас її листи також і у французькому оригіналі.

¹¹ Mme Le Stael: Dix années d' exil. Oeuvres XV.

¹² Notice sur les monuments typographiques qui se trouvent dans la bibliothèque du comte A. Razoumovski. Moscou 1810. Catalogue des livres de la bibliothèque de son Exc. le comte Razoumovski. 2 Vol. Moscou 1814.

Обчислювальна техніка забезпечується системою програми, що зумовлює процедури вводу — виводу, редагування, обробки, коригування, підготовки до видачі, видачі та відображення інформації, необхідної для виконання спеціалістом своїх функціональних обов'язків. При людині-машинній системі є лінгвістичні засоби, які забезпечують взаємодію людини з ЕОМ у процесі вводу, коригування, обробки, вивода, відображення інформації та реалізації процедур управління, організаційні та методичні документи по використанню засобів механізації та автоматизації на робочому місці конкретного спеціаліста. Так можна

представити практичний підхід до створення АРМ бібліографа і бібліотекаря.

Отже, технологічні функції технічних засобів і засобів обчислювальної техніки (ЗОТ) і, що важливіше, їх програмні засоби, розроблені у вигляді пакетів прикладних програм, у процесі створення АРМ адаптують до конкретних вимог, умов і функцій спеціалістів-професіоналів. Адаптація не завжди успішна з різних причин. Серед них неабияке значення мають такі:

По-перше, обмежена можливість формалізації функцій спеціаліста на його робочому місці і, відповідно, їх механізації

паків на Україні так довго, доки міг зоставатися на своїм становищі.¹³

Замолоду кн. М. Гр. Репнін присвятив себе військовій кар'єрі і служив у війську з самого початку походів проти Наполеона. Лев Толстой використав у романі „Война и Мир” кілька епізодів із його блискучої військової кар'єри для свого героя Андрія Болконського: особливо блискучу атаку Репніна під Австерліцем, як довідуюсь від кн. Дмитра Репніна, а так само й зустріч з Наполеоном узяв Толстой із рукописної замітки кн. М. Гр. Репніна, яка переховувалася в Яготинському архіві. Із слів свого діда Н. В. Репніна кн. Дмитро пригадує собі, що ранений під Австерліцем і взятий у полон кн. М. Гр. був потім виміняний за французького генерала Раппа.

Згадаємо про його дипломатичну кар'єру при Вестфальському дворі короля Жерома Бонапарта 1809 й 1810 рр. та призначення представником царя Олександра I в Іспанію при королі Жозефі Бонапарті, куди він, правда, не доїхав, затриманий Наполеоном під різними приводами в Парижі. В 1812 році кн. М. Г. Репнін повернувся до війська, а в 1813-14 рр. управляв Саксонією від імени союзників із титулом віце-короля. Як тактовний правитель і талановитий адміністратор, а також покровитель мистецтва, він залишив по собі якнайкращі спогади.¹⁴

Призначений українським генерал-губернатором 1816-1834 рр., М. Гр. Репнін був одним із найкращих адміністраторів нашого краю під московським пануванням. Беручи до серця інтереси краю і добробут його населення, він користувався великою любов'ю й довір'ям населення. Обстоюючи права козаків і старі традиції, він стягнув на себе підозріння в честолюбних замислах та сепаратизмі й неласку царя Миколи I: був фальшиво обвинувачений у дріб'язкових розтратах і мусів залишити своє становище. Взагалі, під час реакції, яка запанувала в Росії за царювання Миколи I, реакції, під якою стогнала не тільки Росія, а й уся Європа, адміністратор типу Репніна не міг довго утриматись. Князь виїхав з родиною за кордон і проживав по різних містах Європи, з того років зо два в Женеві.

Микола Гр. Репнін був висококультурною і поступовою людиною шляхетної вдачі і доброго серця. Він умів добирати відповідних собі співробітників. Зацікавившись історією краю, яким правив, він зібрав, як уже згадувалось, великий архів історичних документів, і під його впливом, а може й за співробітництвом, написав Д. Бантиш-Каменський систематичну Історію України. Сучасники Репніна свідчать про його культурні інтереси, як він завжди був у курсі літературних новин,

¹³ Дм. Дорошенко: Князь М. Репнін і Д. Бантиш-Каменський, Прага, 1930.

¹⁴ Михайло Антонович: Князь Репнін генерал-губернатор Саксонії. Берлін 1935.

ти автоматизації, що нерідко зумовлено обмеженою можливістю тих, що є, або вибраних програмних засобів - пакета прикладних програм (ППП) для ЗОТ. По-друге, спілкування спеціаліста із системою (людина-машина) здійснюється з допомогою лінгвістичних засобів застосовуваного ППП, які містять лексику розробника, „що підходить” для розв'язання різнохарактерних задач спеціалістів кількох професій; командної мови операційної системи ЕОМ давого типу; засобів відображення результатів обробки інформації і мови керування даними, характерної для цього ППП. Ця група труднощів потребує серйозної перепідготовки бібліотекарів-

бібліографів, учених і спеціалістів. По-третє, неабияким фактором є необхідність „спілкування”, що виникає в процесі реалізації своїх функцій з довідково-інформаційним фондом (ДІФ) не тільки своєї бібліотеки, а й ДІФ інших бібліотек, інших інформаційно-довідкових систем. Це також потребує вироблення вмінь та навичок у бібліотекарів-бібліографів, учених і спеціалістів.

І, нарешті, відсутність видимої чи відчутної якісної та кількісної оцінки результатів удосконалення процесів на даному робочому місці створюють певні психологічні труднощі

нових книжок і т.д. Він також приятелював із письменниками, як от із Гоголем, і прихильно ставився до Шевченка.¹⁵

Під час свого пробування в Женеві кн. М. Гр. Репнін замовив свій портрет відомому женеvському маляреві Горнунгові. З цього портрету, як відомо, Шевченко робив копію під час свого перебування в Яготині. В колекції гравюр Женевської Публічної та Університетської бібліотеки переховується гравюра цього портрету, зроблена в Женеві, а також гравюра з портрету дружини його кн. Варвари Олексіївни, зроблена женеvським гравером Шмідтом.

Кн. Варвара Олексіївна була жінкою видатної вдачі. Зоставшись рано сиротою по матері, вона була вихована женеvською п. Калям (Calame) з відомої женеvської родини Калямів. Брат пані Калям Alexandre Calame був дуже талановитим і відомим малярем пейзажистом. Родина Розумовських визначалася своїми артистичними та науковими здібностями. Князь Андрій Розумовський, блискучий дипломат, довголітній посол при віденському дворі, грав там визначну роль, як також під час віденського конгресу. Великий аматор камерної музики і сам дуже добрий скрипаль, він тримав у себе капелю, так звану російську, але мабуть переважно складену з українців. Він був приятелем і покровителем Бетговена, який написав для нього свої найкращі квартети і присвятив йому, разом із його свояком гр. Ліхновським свою Шосту Симфонію, так звану Пасторальну.¹⁶

Другий дядько кн. В. О. Репніної, гр. Григорій Розумовський, основник лінії графів Розумовських спершу в Австрії, потім у Чехії, в Опаві, жив молодим чоловіком кілька років у Льозанні,¹⁷ де купив був маєток у Вернан над Льозанною, найбільше мабуть тому, що у вернанському лісі стоїть відомий в околиці величезний ератичний камінь, цікавий для нього як для геолога. Він написав багато наукових праць з геології¹⁸ та мінералогії й заснував в Льозанні наукове товариство фізичних наук „Société des Sciences Physiques”, яке видало чимало з його праць і яке, під трохи зміненою назвою, існує й досі та

¹⁵ Дм. Дорошенко: Кн. М. Репнін і Д. Бантиш-Каменський.

¹⁶ Nohl, Beethovens Leben. Berlin. Bd. II, S. 99. Один із трьох квартетів, виданих як оп. 59 і присвячених графу Розумовському, був вперше виконаний квартетом Розумовського у Відні 1807 р. Меланхолійний характер цього квартету пояснюється тим, що він збудований на мотивах українських народних пісень, які гр. Розумовський, сам добрий скрипаль, грав Бетговену. W. Lenz, Beethoven et ses trois styles, p. 137. Ці три квартети краще назвати три чуда (trois miracles), бо ніщо не може зрівнятися з ними в цьому стилі.

¹⁷ W. et M. de Severy: La société vaudoise au XVIII siècle. Lausanne 1927. II, p. 39.

¹⁸ „Histoire naturelle du Jorat”, Voyage minéralogique à Aigle et dans le Valais”, „Essai d'un système de transition de la nature dans le regne minéral” і багато інших, виданих найбільше в Льозанні. Ці праці можна знайти по багатьох бібліотеках у Швейцарії, Німеччині та ін.

в освоєнні технічних засобів та в їх використанні на своїх робочих місцях.

Метою автоматизації бібліотек є удосконалення інформаційних і бібліотечних процесів, що забезпечують максимальну оперативність, повноту і/або точність бібліографічного і бібліотечного обслуговування і найкраще використання інформаційних ресурсів в інтересах абонентів. Автоматизація спрямована на полегшення або повну заміну рутинних ручних операцій і, за можливістю, цілих процесів операціями і процесами, виконуваними електронно-обчислювальними засобами (зв'язку, оргтехніки та ін.). Бібліографічне та бібліотечне

обслуговування традиційно здійснюється на двох робочих місцях двома спеціалістами – бібліографом і бібліотекарем, функції яких чітко розмежовані.

Практика експлуатації автоматизованих інформаційних систем свідчить, що інтереси користувачів великою мірою визначають характер і режим роботи ЗОТ на автоматизованому робочому місці бібліографа. Інформаційні потреби вчених і спеціалістів відбивають їх професійні та інтелектуальні інтереси та відображаються в заявках.

Можна зробити висновок: ученим і спеціалістам необхідні відомості про опубліковані документи і

вважає Григорія Розумовського своїм основником.¹⁹ Відоме також його листування із славним женецьким геологом Г. Б. де Сосюром (Hogace Benedict de Saussure).

Повернімось до безпосереднього оточення, в якому був Ерменжар під час свого перебування в Яготині. Мені досі не вдалось установити, чим він там був, чи вчителем і вихователем синів кн. Василя Репніна, чи бібліотекарем, запрошеним упорядкувати бібліотеку та скласти її каталог. Невідомо також, як довго він пробув у родині Репніних? Чи його було запрошено за рекомендацією Ейнара? В листах до цього останнього кн. Варвара Миколаївна згадує кілька разів Ерменжара, тож цю можливість можна допустити. На приятні відносини між Ерменжаром та родиною кн. Репніних, зокрема кн. Варварою Микол., вказує той факт, що між його книжками, купленими після його смерті Бібліотекою Теологічного Факультету Вільної Церкви в Льозанні,²⁰ є кілька, подарованих йому кн. Варварою Мик. з її власноручним написом, як от напр., Молитвослов (церковнослов'ян. мовою) з датою Яготин 22 березня; Новоросійський календар на 1849 р., видання Ришельєвського ліцею в Одесі, Одеса 1848. Це вказує на перебування Репніних того року в Одесі. Директор бібліотеки п. Андре Лянжі (M. André Langie) знав Ерменжара особисто останні 14-15 років його життя. Ерменжар умер у Льозанні 1900 р., не залишивши по собі нащадків і близької рідні. Але й п. Лянжі не міг дати мені відповіді на нев'язнені питання перебування Ерменжара у Репніних у Яготині.

Особа кн. Василя залишила менше враження на його оточення і не так збереглася в пам'яті його сучасників. Він готувався до військової кар'єри й дістав добру теоретичну військову підготовку. Один час він був учнем генерала Жоміні, французької, а потім російської служби, відомого військового теоретика й педагога, родом швайцарця. Кн. Василь Репнін служив недовгий час у війську і вийшов у відставку в зв'язку з царською неласкою до його батька, з того часу він жив як приватна людина. Він із сестрою приятелював з Гоголем, з яким остання познайомилась у Фльоренції. З того часу Гоголь проживав у Репніних подовгу в Одесі й написав там частину своїх „Мертвих душ”, читаючи час від часу написане зібраній родині: вдова кн. Варвара Олексіївна і кн. Варвара Миколаївна після смерті старого князя теж жили зимою в Одесі. Літо проживали в Яготині, як і за батькового життя. З листа кн. Варвари Мик. до Шарля Ейнара з приводу перебування в Яготині Шевченка, який саме скінчив копію портрету кн. Миколи Гр. роботи Горнунга і малював портрети з

¹⁹ Société vaudois des sciences physiques et naturelles.

²⁰ Bibliothèque de la Faculté de Théologie de l'Eglise Libre du Canton de Vaud.

документи, що надійшли у фонди; існує потреба у ряді продовжуваних інформаційних видань з окремих проблем; галузева ознака. Спостерігається підвищення інтересів учених та спеціалістів до проблем суміжних галузей науки і техніки; зростає потреба у публікаціях реферативних видань, присвячених тематиці дисертаційних робіт і наукових звітів, інтерес до яких спричинюється тенденцією до нових досліджень і, в основному, реалізацією завершених робіт; провідні спеціалісти, учені та керівники, як і раніше, потребують пріоритетного інформаційного та бібліотечного обслуговування; усталена потреба всіх категорій користувачів

періодично звертатися із замовленнями на ретроспективне довідково-бібліографічне обслуговування з тематики доволі вузького профілю.

Бібліографічна діяльність ставовити дні і тижні, а періодичність видання інформації визначатися практикою і оперативно коригуватися. Обслуговування у цьому разі характеризується регулярною подачею відносно постійних за тематикою запитів і очікуванням виходу бібліографічної інформації. Як правило, ці групи користувачів подають односторонній запит з теми, що їх цікавить, і час від часу коригують його, уточнюючи тему, предмет і т.д. (зворотний

малих дітей кн. Василя,²¹ довідуємося: „моя братова, — пише вона, — живе літом в окремому флігелі, незалежному від головного будинку”.

Згідно з свідченням сучасників, кн. Варвара Миколаївна була, поруч видатної блискучої особистості свого батька, променистим центром головного яготинського будинку. Мати її, завжди дуже стримана і замкнена в собі, як пише про неї дочка в тому самому листі до Ейнара, була тоді хвора на очі, примушена була довго зоставатися в темній кімнаті й рідко коли виходила з своїх покоїв.

Кн. Варварі Миколаївні, яка народилася 1808 р., було тоді років 35-37. Від сучасників, а також із її листів бачимо, що вона була дуже природна, імпульсивна, експансивна, часом навіть екзальтована. Від природи дуже здібна, вона була також добре освічена і від своїх предків дістала в спадщину замилювання до літератури й мистецтва. Була також глибоко релігійна. Видатна людина, вона проте не лишила персонального вислову своєї особистості в якимнебудь творі, крім, правда, своїх надзвичайних листів. Про неї забули б, як і про багатьох інших видатних жінок, якби їй не трапилося зустрінути на своєму життєвому шляху Шевченка. Відблиск його слави падає й на неї, і з півми минулого виступає її приваблива постать. Від свого батька вона дістала поступові погляди і цілковитий брак соціальних упереджень. Вже одне те, що Шевченко, колишній кріпак, був прийнятий у них як рівний, досить говорить як на ті часи. В час найчорнішої реакції члени родини Репніних не боялися мати незалежні політичні й соціальні погляди та осуджувати кріпацтво. Кн. Варвара особливо боляче відчувала соціальну несправедливість, яка панувала навколо. Оповідаючи Ейнарові про життя Шевченка, що народився в простій селянській хаті від батька селянина, вона пише: „але ця селянська хата не була така, як селянські хати в кантоні Во (Vaud), і цей селянин не був Кошар,²² це був бідний кріпак. О Ви, благородний сину вільного краю, Ви не можете зрозуміти в цілому розмірі всього жаху цього слова: Шевченко й кріпак. Жах! Боже мій, віра в Тебе і переконання, що все треба знести ради любови до Тебе, потрібніші, ніж тут, у цьому нещасному краю”. Глибоко побожна, вона, як уже згадувалось, підпала під великий релігійний вплив Ейнара: листи її до нього свідчать про це. Вона пише про те, як пильно читає Біблію, дає звіт із своїх імпровізованих молитов та побожних медитацій на прочитані з Біблії тексти, як це звичайно робиться у протестантів і запевне робилось під час молитовних зібрань під проводом Ейнара, на яких вона бу-

²¹ Про кн. Василя Репніна найбільш довідалася я зі слів його правнука кн. Дм. Репніна.

²² Мабуть селянин із кантону Во, де вона гостювала в маєтку Ейнарів на березі Женевського озера коло міста Роль (Rolle, Canton de Vaud).

зв'язок із системою). Зв'язок учених і спеціалістів з автоматизованою бібліотечною інформаційною системою (АБІС) повинен здійснюватися через оператора-бібліографа, який допомагає користувачам сформулювати запит на мові системи і встановити необхідну повноту і точність видаваної автоматизованою системою інформації.

Зв'язок стабільний і певною мірою циклічний, що зручно для вибору режиму роботи АБІС. Пошукові задачі зіставляються з детальним їх вивченням, групуються за подібністю тем, предмета та ін. і зберігаються до коригування. Режим роботи — пакетний — легко планується, і

навантаження на обчислювальну техніку може бути розподілено рівномірно за бажанням працівників бібліотеки і обчислювального центру.

Ретроспективне довідково-бібліографічне обслуговування вимагає (частіше за все) безпосередньої присутності користувача інформації — вченого та спеціаліста. У цьому разі пропонується природний і зручний діалоговий режим роботи, у процесі якого легше усувати труднощі, що виникають під час складання пошукової задачі та її коригуванні. Перебуваючи у безпосередній близькості від оператора-бібліографа, користувач може швидко оцінити

вала в Женеві. Протестантський характер цього релігійного впливу Ейнара й побуту в Кальвіновій Женеві на кн. Варвару дуже виразний, принаймні з її листів. В православній церкві, як відомо, ритуал більш формальний і зафіксований і не допускає таких імпровізованих молитов та медитацій, як у протестантів, де перевага дається Старому Заповіту перед Новим і Апостольським посланням перед самими Євангеліями. Активна роль під час служби Божої застережена у православних для самого духовенства, і до самотійного читання Біблії, особливо Старого Заповіту у нас теж не дуже заохочувано мирян. Як довго тривав цей протестантський вплив Ейнара на кн. Варвару? Очевидно кілька років, бо в своїх листах, навіть у пізніших, вона раз-у-раз називає його своїм „провідником”, а себе його „ученицею”. Дуже експансивна від природи, кн. Варвара передає цей вплив і іншим: в листах вона, наприклад, оповідає Ейнарові, як вона постійно заохочує Шевченка до таких імпровізованих молитов та медитацій на релігійні теми та намовляє його читати Біблію, так що її порадам і впливові можна б приписати досконале знання Біблії Шевченком. Наявність у Яготинській бібліотеці значного числа протестантських богословських книжок французькою мовою свідчить про те, наскільки перебування в кальвіністичній Женеві під час особливо піднесеного там релігійного настрою, вплинуло на Репніних, принаймні на склад їх бібліотеки, як і зв'язки з Ейнаром та іншими швайцарцями, як от Ерменжар, теолог з освіти і майбутній історик французької Реформації. Отже в цій видатній родині, видатній не тільки багатством, родовитістю та високим суспільним становищем, але особливо культурністю, освітою, ліберальним та гуманним духом, було прийнято молодого Ерменжара. Пізніше ми зустрічасмо в Яготині його сестер, спершу Анрісту, потім Жозефіну,²³ які без сумніву займали місце панни Рекордон (Mlle Recordon), теж із Льозанни, компаньйонки кн. Варвари, про яку вона згадує в листі до Ейнара, оповідаючи про свої довгі розмови з Шевченком, під час яких, хоч з нею була нерозлучно панна Ре-

²³ Ось уривок з листа кн. В. М. Репніної до Ш. Ейнара, що зберігається в Женевській бібліотеці, писаного з Одеси з датою 16/23 березня 1853 р. „... нехай Бог дасть мені приклад в особі моєї матері, що душа і серце не старіються, а швидше розцвітають новою молодістю. Вона шле Вам сердечний привіт так само, як і Вашій улюбленій дружині, яку я обіймаю й цілую, як за старих часів. Цей лист Вам передасть Жозефіна Ерменжар, яку я Вам дуже рекомендую: бідна дівчина хорувала і мало не вмерла. Її достойного брата не минуло й це горе (натяк на смерть від сухіт молодшого брата Ерменжара), нехай Ваш спогад про нього піддасть йому сили. Тепер, коли я переборолла своє ледарство, я часто посилаю Вам свої „мушачі лапки” (pattes de mouche — нерозбірне письмо), обіцяю бути цікавою й докладною, але іншим разом, бо тепер уже пізно, а завтра треба бути на ногах, бо я піду з Жозефіною до митниці. Розпитайтеся у неї про мене, бо вона прожила кілька років поруч зо мною і зможе Вам оповісти, що Ваша учениця (votre pupille — так кн. Варвара називає себе завжди в листах до Ейнара) виглядає дуже старенькою (sur l'extérieur très vieillot de votre pupille ...”).

одержувувати системою відповіді і на підставі діалога із системою уточнити або змінити пошукову задачу, добиваючись необхідної повноти і точності.

Попри очевидну подібність процесів бібліографічного обслуговування від подачі замовлення до пошуку необхідної інформації, стає очевидним, що особливості обслуговування вказаних груп користувачів мають визначити характер вихідних інформаційних масивів (тематику, обсяг, повноту, точність), що значною мірою вплине на час пошуку інформації, алгоритми і лінгвістичні засоби спілкування із ЗОТ. Відмінність у вихідних масивах дає змогу використати

не тільки головний обчислювальний центр для читання та обробки бібліографічних записів, а й розподільні мікропроцесори з відносно невеликими обсягами швидкої дискової зовнішньої пам'яті, що зберігає сотні тисяч бібліографічних одиниць, виділених по тематичних або інших ознаках.

Можливі такі організаційно-технологічні рішення. На робочому місці бібліографа встановлюється комплект технічних засобів, з'єднаних з обчислювальним центром. Він має потужну ЕОМ, яка обслуговує всі відділи і АРМ. Автоматизована система повинна давати доступ, як до інформації про фонди своєї бібліотеки, так і до інформації

кордон, але „власне кажучи, ті розмови відбувалися на самоті, тільки він та я, бо мадемуазель Рекордон, коли розмовляють по російськи, не можна вважати присутньою”.²⁴

Але вернімося до каталогу Яготинської бібліотеки: як уже згадано, в паперах Ерменжара є тільки витяги з каталогу, що їх він зробив мабуть для власного вжитку. Вони писані рукою Ерменжара в трьох зошитах 27 см. завдовжки і 21½ см. завширшки кожен, списані по дві шпальти на сторінці, разом 92 ст. списаних і кілька сторінок чистих.

Бібліотека була впорядкована, більш ніж правдоподібно, за пляном бібліографії Де Бюра, одної з найвідоміших тоді, яка, як видно з витягів каталогу Ерменжара, знаходилася в Яготинській бібліотеці.²⁵ Порівнюючи ближче плян Де Бюра з пляном, що його дається вгадати з витягів Ерменжара, можемо переконатись, що головні відділи й підвідділи і навіть секції, носять ті самі заголовки та й порядок їх такий самісінький, що й у Де Бюра.²⁶

Великі прогалини в „Витягах з каталогу” у Ерменжара — бо він поруч кожного заголовку подає й число, під яким книжка стояла в Яготинській бібліотеці, — пояснюється тим, що він тут пропустив цілу секцію або підвідділ, або й кілька підряд. Наприклад, у розділі Теологія слідом за підвідділом: Біблії (чч. 1-33) дальший підвідділ у Ерменжара, Св. Отці Церкви, починається з ч. 125; прогалина 33-125 відповідала б, як порівняти з Де Бюром, його підвідділам: Літургії, Собори, які очевидно існували в повному каталозі Яготинської бібліотеки і які Ерменжар випустив у своїм витягу з тої чи іншої причини. Зате у відділі: Теологи (Де Бюра розділ V, Ерменжар чч. 198-232), а особливо секції: Містики, Аскети (Ерменжар чч. 451-649) відповідало б відділові Право або Юриспруденція, який стоїть у Де Бюра на цьому місці й заповнював цю прогалину в повному каталозі Яготинської бібліотеки. Прогалина у Ерменжара між відділами у Де Бюра: Філософії та Математики (чч. 1250-1599) відповідала б відділам у Де Бюра Природознавство та Медицина, які запевне були представлені в Яготинській бібліотеці. Ще один приклад: замість відділу Математика, який у Де Бюра включас також військові науки, у витягах Ерменжара знаходимо тільки шість праць з елементарної геометрії та альгебри, а тим часом цей відділ, а особливо військові науки, напевне був повно представлений у бібліотеці кн. Репніних, що пояснює велику прогалину на цьому місці у Ерменжара (чч. 1499-1953). Дальші відділи Ви-

²⁴ ... „moi et lui, car Mlle Recordon, surtout quand on parle russe est non avenue”.

²⁵ Guillaume François De Bure: Bibliographie instructive ou Traité de la connaissance des livres rares et singuliers. Paris 1768. 7 Vol.

²⁶ Теологія з підвідділами, Філософія, Математика, Красне письмо з підвідділами, Історія, Географія у Ерменжара ті самі, що й у Де Бюра, решту ж Право, Природознавство, Медицину він очевидно випустив у своїх витягах, але в Яготинській бібліотеці вони були.

про величезні (республіканські, галузеві і т.д.) фонди, до бібліографічної інформації міжнародних систем і мереж. Операції за пультом управління на АРМ довіряються висококваліфікованому спеціалісту, який має достатні знання, вміння і навички для користування засобами обчислювальної та іншої техніки АРМ, лінгвістичними засобами різних систем і мереж і довідково-інформаційними фондами цих автоматизованих систем і мереж.

Значно зростають вимоги до професійної підготовки бібліографів. АРМ для них, які групуються згідно з виконуваними функціями і можуть розміщуватися або в

окремому приміщенні, або у відділах і читальних залах.

Другий варіант організаційно-технологічного рішення можна запропонувати такий. В інтересах бібліографічного обслуговування першої групи вчених і спеціалістів АРМ створюють на базі обчислювального центру і розміщують в окремому приміщенні, де збирають запити у встановленні бібліотекою терміни (за необхідністю — коригуються). Строки виконання цих заявок визначає також бібліотека (виходячи з потреб користувачів і можливостей автоматизованої системи). Для обслуговування другої групи вчених і спеціалістів робочі місця бібліографів у відділах і читальних

тягів Ерменжара мають далеко менше прогалин, так що склад Яготинської бібліотеки у відділах Історії з її помічними дисциплінами та Красного Письменства виступає далеко ясніше. Малі прогалини в підвідділах треба очевидно пояснити наміром лишити місце для нових придбань бібліотеки. Велике число книжок з історії, географії, подорожів, генеалогії, геральдики, життєписів, мемуарів та красного письменства дозволяє нам судити про характер бібліотеки кн. Репніних: це була переважно бібліотека історична, де твори красного письменства були теж добре представлені. Найповніше було представлене французьке письменство. Латинські автори: поети, драматурги, оратори і т.д. були також досить представлені в оригіналах і французьких перекладах. Грецькі автори: Гомер, Гезіод, Есхіл, Софокл, Евріпід, Арістофан, Платон, Арістотель, Демостен, Ізократ, Геродот, Тукидід, Плутарх були найбільш у латинських, менше у французьких і ще менше в оригіналі. Інші національні літератури представлені дуже мало, принаймні у Витягах Ерменжара: бо для італійської літератури маємо тільки Дантову „Божественну Комедію” італійською мовою та Манцоні у французькому перекладі. Для німецької: Кльопшток по-німецьки, новели Геснера у французькому перекладі й Гете теж по-французьки. Кілька російських авторів стоїть у Витягах Ерменжара теж у французькому перекладі: Сумароков, Крилов. Розуміється витяги, що їх Ерменжар робив для свого власного вжитку, не можуть свідчити про відсутність в бібліотеці інших авторів, ніж самі французькі. З іншого джерела²⁷ знаємо, що видання Російської Академії Наук були представлені досить повно. З другого боку, в журналі „Русский Библиофил”, який є в Женевській бібліотеці за кілька років, я бачила, що існував „Каталог дублетів русских книг в библиотеке кн. Н. В. Репнина в Яготине”, надрукований у Києві 1910 р. Правда, цей каталог відноситься до пізнішого часу.

У витягах Ерменжара стоїть 1090 заголовків. За винятком латинських і грецьких авторів та якогось десятка книжок іншими мовами, переважна більшість заголовків у Витягах Ерменжара французькою мовою. Числа ідуть від 1 до 28,807. Мені здається, можна з приблизною правдоподібністю сказати, що вся Яготинська бібліотека, в той час, коли Ерменжар робив її каталог, складалася переважно з французьких книжок.

Крім вказівок дуже загального характеру у Іконнікова,²⁸ я ніде не знайшла опису бібліотеки кн. Репніних. Іконнікова,

²⁷ Іконніков, В. С. Опыт русской историографии, Київ, 1892, т. 1, кн. II, ст. 1110-14.

²⁸ Іконніков, В. С. Опыт русской историографии, Київ, 1892, т. 1, кн. II, ст. 1110. Библиотека преимущественно французских книг 18 ст. и академических изданий за время президентства Академии Наук графа К. Г. Разумовского.

залах оснащуються мікропроцесорною технікою, в пам'яті якої зосереджуються бібліографічні записи за тематичною відділів. Довідково-бібліографічне обслуговування здійснюється в цих же залах.

Третій варіант передбачає використання для бібліографічного обслуговування обох груп користувачів тільки мікропроцесорною технікою. АРМ об'єднують у мережу і розміщують, як і у попередньому варіанті. Для забезпечення першої групи користувачів — у одному приміщенні, для іншої — у відділах та читальних залах.

Кількість АРМ бібліографів визначити нескладно, коли

є дані про середній час роботи ЗОТ протягом дня (І), середня кількість запитів, що надійшли за день (М), і середня кількість запитів, оброблених протягом дня (Н).

Отже, необхідна кількість АРМ:

$$K = M:Т \times Н.$$

Так, прикладом, встановлено, що для виконання середньої складності бібліографічного запиту з задачею на друк бібліографічної довідки необхідно $4 \div 12$ кв. Сюди входить час вивчення і уточнення запиту бібліографом, ввід пошукової задачі в систему, пошук інформації, відбиття на екрані відсотераміналу і задача на друк. Тобто, протягом

як історика, цікавить найбільше багата колекція історичних документів. Витяги Ерменжара підтверджують те, що пише Іконніков, і в цьому нема нічого дивного: може ніде французька мова і культура не вгніздилися так ґрунтовно, як серед російського та українського дворянства в 2-й пол. XVIII-го та 1-й пол. XIX-го віку. Аристократія в Росії володіла далеко краще французькою мовою, ніж своєю рідною: російська літературна мова була ще мало розвинена, а так само й українська, коли не менше.

Нам відомо про часті подорожі і довгі перебування російської та української аристократії у Франції. Але вони бували також часто і у французькій Швейцарії: Женеві, Льозанні, Веве, (Vevey), їздили до Ферне (Ferney) на поклін до „патріярха“ Вольтера. Французькі книжки в Яготинській бібліотеці походили почасти з бібліотеки гетьмана Кирила Розумовського, у якого, як ми бачили, був навіть француз-бібліотекар у його резиденції в Батурині, почасти з бібліотеки фельдмаршала кн. М. В. Репніна, листування якого з Вольтером та Дідро відомі в історії. Чимало французьких книжок міг купити також кн. М. Г. Репнін під час перебування в Парижі за часів Імперії 1810 р. Це й були без сумніву книжки „з гербами відомих французьких родів на оправах“, про які згадує кн. Дм. Репнін і які мабуть після революції можна було там скрізь купити. Отже під цим оглядом Яготинська бібліотека нічим не відрізнялася від бібліотек інших великих панів у Росії того часу. Що заслуговує тут на увагу і що було мабуть своєрідним явищем: це наявність у Яготинській бібліотеці значної кількості протестантських богословських книжок французькою мовою, а також багатьох женеvських і взагалі швейцарських видань французьких авторів: з десятків різних видань французької протестантської Біблії, коментарів до Св. Письма, гомілій та проповідей і різних богословських творів кальвіністів та інших французьких протестантів: самого Кальвіна, Теодора Беза, Фареля, Аґріпи д'Обіньє (Agrippa D'Aubigné), Бріделя, Дреленкура і багатьох інших, придбаних у Швейцарії або за посередництвом швейцарців, як от Ейнара чи Ерменжара.

Дальша доля Яготинської бібліотеки невідома, але все наводить на думку, що їй судилася трагічна доля інших приватних, зібраних на протязі поколінь, колекцій, які загинули під час революційних розрухів. Зі слів кн. Дм. Репніна довідуємося, що бібліотека була цілісінька восени 1918 року. „Я гірко докоряв собі“, — пише він мені, „що не подбав тоді про те, щоб зберегти бібліотеку за допомогою П. Я. Дорошенка, перевізши її до Києва, хоч увесь час мав такий намір. Восени 1918 р., коли вже почалися розрухи, до Яготина прибула делегація з Полтави, яка складалася з молодих людей, очевидно без належної освіти, бо, не звернувши уваги на історичні цінності й архів, вони вивезли з Яготина тільки деякі книжки з при-

години можна обробити 15 — 5 запитів. При 10-ти годинному робочому дні кількість робочих місць у відділі (читальному залі) становитиме:

$$K = M:10 (15 \cdot \frac{1}{5}).$$

Отже, при 100 запитах упродовж дня, потрібно не більше двох АРМ.

Бібліограф, працюючи на АРМі повинен вміти управляти електронно-обчислювальною та іншою технікою, яким обладнане робоче місце, добре розумітися на розділах фонду, відображених в масивах, що зберігаються в пам'яті системи. Бібліограф-оператор, орієнтуючись на всіх інформаційних

системах, куди йому доведеться звертатися для виконання бібліографічного запиту, повинен добре володіти інформаційно-пошуковими мовами цих систем та їх лінгвістичними засобами, вміти зіставляти пошукову задачу з будь-якого елемента бібліографічного опису або по їх сполученню по термінах тексту реферата і по ключових словах. Бібліограф повинен вміти видати на засоби відображення (екран і друк) бібліографічні описи для перегляду; те матичні довідки, що містять усі документи із заданої теми; авторські довідки; хронологічні довідки; довідки з адресами збережуваних документів; фактографічні довідки з тексти рефератів.

родознавства, які їм здалися цікавими, і ці книжки були цілі в Полтаві 1919 р. Зимою 1919 року наш масток був розграбований перехожою большевицькою бандою. До мене дійшли невизначні чутки, що частина книжок була врятована учителями яготинських шкіл, але я ніколи не міг довідатися нічого докладного. Більшість наших картин і родинних портретів була завчасу перевезена до Києва в музей Ханенка".

Таким чином не знаємо нічого певного про долю цінного історичного архіву й самої бібліотеки, і може „Витяги з каталогу", що їх зробив Ерменжар, зостануться єдиною, більш-менш докладною пам'яткою про одну з найбільших приватних бібліотек на Україні, основну частину якої заклав ще гетьман Кирило Розумовський.

HANNA CHYKALENKO-KELLER

THE REPNINS AND THEIR YAHOTYN LIBRARY

Hanna Chykalenko-Keller discovered a hand-written catalogue of Count Repnin's library in the manuscript department of the Geneva Public and University Library. This catalogue was compiled by A. Herminjard, a Genevan, and it provides a partial listing of the material in the library. Chykalenko-Keller describes the Genevan circle of the Repnins — Charles Einar, an eminent citizen who had some influence upon Varvara Repnin, and A. Herminjard, the compiler of the catalogue. Mrs. Chykalenko-Keller uses material from the Count's life, and from the life of his wife and daughter to do this. She also describes the library itself; the majority of the books belonged to the last hetman of the Ukraine, Kyryl Rozumovsky, and his son, Alexis, father of Countess V. Repnin. Repnin's Yahotyn library was one of the greatest and most valuable libraries of the Ukraine and, unfortunately, it shared the same tragic fate that befell the other libraries during the violent upheavals of 1918-1920.

Бібліограф-оператор повинен вміти коригувати введені в пам'ять ЕОМ запити на пошук інформації.

Ще раз про процес обслуговування. Вчений і спеціаліст, що одержав адресу довідку на робочому місці бібліографа, направляється на кафедру видачі документів. Кафедра оснащена аналогічно АРМ бібліографа тими ж технічними засобами, що і АРМ бібліотекаря. Проте, реалізовані функції на даному АРМ інші. Бібліотекар повинен вміти видавати на засоби відображення (екран і друк) відомості про читача, замовлену літературу, строки видачі, а також відомості про наявність документів та їх зайнятість, згідно

із запитом одержувати списки боржників і бланки нагадувань про повернення документів, оформляти видачу та прийом літератури.

Кількість АРМ бібліотекарів на кафедрі видачі можна визначити на підставі раніше вказаної залежності.

Отже АРМ дає змогу позбутися рутинної виснажливої праці, виконувати роботу швидко, красиво і одержувати від неї задоволення.

ФОНДИ БІБЛІОТЕК

Г. Г. ДІДКІВСЬКА, Л. О. ДЕГТЯРЕНКО БУТИ ДУХОВНО ЄДИНИМИ

Нині, коли виробляється новий тип світової духовної комунікації, коли звільнена від ідеологічно-догматичного намулу українська культура стає повнокривною частиною світових культурних надбань, особливо важливо відновити її втрачені ланки, цілісність її структури. Українська культура через специфіку свого історичного становища впродовж століть випадала зі світової культурної свідомості. Воно й не дивно, якщо врахувати, що самих лише заборон української мови за останні два з половиною століття було близько 30.

Прогалини в українській культурі створювалися в різний час і за різних обставин, проте причиною їх усіх було найбільше лихо як України, її народу, так і національної культури – їх підневільне становище, брак самостійності.

У нинішній благодатний час починає здійснюватися давня мрія нашого народу про те, щоб розсіяні нещасливою долею по світах, материках і континентах діти його мали змогу пити цілющу воду з невичерпних джерел рідної землі, народної мудрості, бути духовно єдиними, спільно творити, вільно користуючись культурними здобутками українців в усі часи і в різних землях.

Усіх їх, спраглих справжньої творчої праці в ім'я своєї землі, сповнених бажання піднести рідну культуру на вищий щабель досконалості, примножувати духовні цінності, об'єднати нині вільна незалежна Україна, яка творить свою державність – запоруку того, що страшні зловісні часи, часи тотального страху ніколи більше не заволодіють нашими душами. Час уже нарешті зібрати до купи духовні багатства, створені народом не тільки в Україні, а й поза її межами. З'явилася довгоочікувана можливість відкрити українському читачеві духовні здобутки українознавчих центрів поза Україною, які завдяки самовідданому подвижництву наших земляків вистояли у чужомовному, чужорідному оточенні,

репрезентуючи Україну і її культуру в світі.

Зарубіжна україніка стає органічною складовою частиною української культури, розширюючи наш інтелектуальний запас, збагачуючи наші книгозбірні. У Києві відкрито Бібліотеку діаспори, у ЦНБ ім. В.І.Вернадського функціонує зал зарубіжної україніки, у фонді якого ми б хотіли мати хоча б по одному примірнику видань про українців та Україну, що вийшли друком поза її межами.

До недавнього часу чимало праць зарубіжних авторів перебували у спецфонді, дозвіл на користування яким мала обмежена кількість читачів. Література до спецфонду надходила в основному з Головліту УРСР. Щоправда, працівники колишнього відділу спецфондів шукали інших шляхів придбання цих цінних і унікальних видань. Так було одержано чимало літератури з Державного історичного архіву, Міністерства закордонних справ, колишнього ЦК Компартії України, Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника тощо. У відділі спецфондів свого часу було зібрано унікальну колекцію газет української діаспори – близько 30 тисяч одиниць (починаючи з 1968 р.), яка тепер зберігається у спеціалізованому відділі газетних фондів, а каталог їх є і в залі зарубіжної україніки.

На момент відкриття 9 вересня 1991 року в залі зарубіжної україніки налічувалось 4300 журналів, близько 1500 книг. За перші п'ять місяців роботи залу фонд його зріс: журналів – майже до 5000, книг – до 2500 одиниць.

Новостворений відділ відразу привернув увагу численних читачів, науковців, громадськості, всіх спраглих правдивої інформації про суспільно-культурне, мистецьке життя, працю, творчі здобутки наших далеко закинутих від рідної землі краян. Багато з них свідомі того, що книги, призбирувані не одним поколінням українців за кордоном, краще прислужаться Україні, коли будуть в її бібліотеках.

Наукові та громадські установи, бібліотеки, як і приватні особи в діаспорі, мають бажання подарувати

бібліотекам України чимало цінних видань. Здійснення цього наміру дещо затримується через складність доставки книг. Тим часом зал зарубіжної україніки поповнюється подарунками фахівців—україністів, зокрема Б. Ясинського (Бібліотека Конгресу США), Л. Пендзей, В. Вериги, С. Кузьменко (Бібліотека Торонтського університету), Е. Касінця (Нью-Йоркська публічна бібліотека), О. П'ясецької (Бібліотека Оттавського університету), О. Процик (Бібліотека Гарвардського університету), Л. Джоунз (Публічна бібліотека в Торонто), В. Гави (Український драматичний театр у Торонто), поета, письменника і громадського діяча Я. Славутича, Т. Гунчака (Ратгерський університет), Я. Білинського (Делаварський університет), Б. Білинського (Бразилія), М. Бойка (Бібліотека університету Індіани), В. Іржі (Слов'янська бібліотека у Празі), М. Домашевського (Чикаго), Ю. Семенка (Німеччина), В. Огородника (Німеччина), Б. Трильовського (Канада).

Повну добірку матеріалів про штучно створений в Україні голод 1932–1933 рр. одержано від Світового конгресу українців Канади з Торонто.

Дуже цінний подарунок – 10 томів Енциклопедії українознавства – надійшов із Українського вільного університету в Мюнхені від члена редколегії Енциклопедії професора Атанаса Фіголя. Це видання користується особливим попитом у читачів.

Основу фонду залу зарубіжної україніки становлять дослідження з історії України, літературознавства, художня література. Є книги з філософії, теології, економіки, історії культури, мистецтва, музики тощо.

Найбільший інтерес виявляють читачі до історії України, зокрема праць Д. Дорошенка, М. Грушевського, Н. Полонської–Василенко, М. Аркаса, В. Антоновича, М. Антоновича, І. Крип'якевича, І. Борщака, І. Холмського, О. Оглоблина, В. Міяковського, П. Мірчука, Є. Чикаленка, Т. Гунчака, В. Вериги, О. Субтельного, М. Брайчевського та ін.

З художньо–публіцистичної літератури найчастіше цікавляться творами В. Винниченка, М. Хвильового, С. Єфремова, В. Подмогильного, У. Самчука, І. Багряного, Б. Антоненка–Давидовича, Є. Маланюка, Е. Андіївської, М. Руденка, В. Стуса, Я. Славутича, В. Барки; з критично–літературознавчої попитом користуються твори Д. Чижевського, Ю. Шевельова, П. Филиповича, І. Кошелівця, Р. Рахманного, В. Радзикевича, Д. Білецького, Б. Лепкого, А. Юриняка; з політико–соціологічної та філософської – М. Міхновського, Д. Донцова, Я. Стецька,

С. Бандери, Є. Коновальця, І. Майстренка, Т. Гунчака, М. Шлемкевича.

З–поміж інших виділяються 18–томне видання “Літопис Української повстанської армії”; збірники “За державність: матеріали до історії Війська українського”, зб. 1–5 (Каліш, 1929–1935); “За честь, за славу, за народ” (Торонто, 1978); “Українська суспільно–політична думка в 20 столітті”, т. 1–3, (“Сучасність”, 1983); “Матеріали конгресу української вільної політичної думки”, ч. 1–4 (Мюнхен, 1972–1976), зб. 2, 3 (Новий Ульм, 1976, 1977); “Євген Коновалець та його доба” (Мюнхен, 1974); “Розстріляне відродження” Ю. Лавріненка (Мюнхен, 1959); “Україна в огні й бурі революції 1917–1921 рр.” І. Мазепи, т. 1–3 (Прага, 1942–1943).

Значний інтерес викликають спогади про Л. Курбаса, М. Зерова, В. Винниченка, М. Левицького, П. Филиповича, М. Драй–Хмару, Є. Коновальця, А. Мельника, І. Огієнка, С. Петлюру, А. Волошина, спогади про Г. Костюка, В. Кубійовича, Є. Чикаленка, І. Майстренка, Д. Дорошенка, О. Лотоцького, О. Кошиця та ін.

З періодичних видань найпопулярніші часописи “Сучасність”, “Український історик”, “Визвольний шлях”, “Вісник”, “Український вісник”, “Молода Україна”, “Наше життя”, “The Ukrainian Review”, “Harvard Ukrainian Studies”, “The Ukrainian Quarterly”.

Співробітники залу ведуть роботу по розкриттю фондів, удосконаленню довідково–пошукового апарату, створенню систематичного каталога та картотеки нових надходжень. Крім зарубіжної україніки у залі зберігається колекція творів реабілітованих авторів, зокрема таких, як В. Винниченко, А. Любченко, С. Єфремов, М. Хвильовий, І. Огієнко, Б. Грінченко, М. Драгоманов, Б. Лепкий та ін. У колекції близько 15 тис. одиниць. Вона також користується великим попитом у читачів.

Зал зарубіжної україніки потребує доукомплектування, поповнення виданнями. Тому ми й звертаємося до видавничих організацій, книгарень, бібліотек, усіх, хто має бажання прислужитися справі відродження нашої культури і кому не байдужа її доля, із закликом допомогти Центральній науковій бібліотеці Академії наук України поповнити зал зарубіжної україніки новими виданнями. Йдеться про довідкові, енциклопедичні й бібліографічні праці, періодику, матеріали про українознавчі дослідницькі центри.

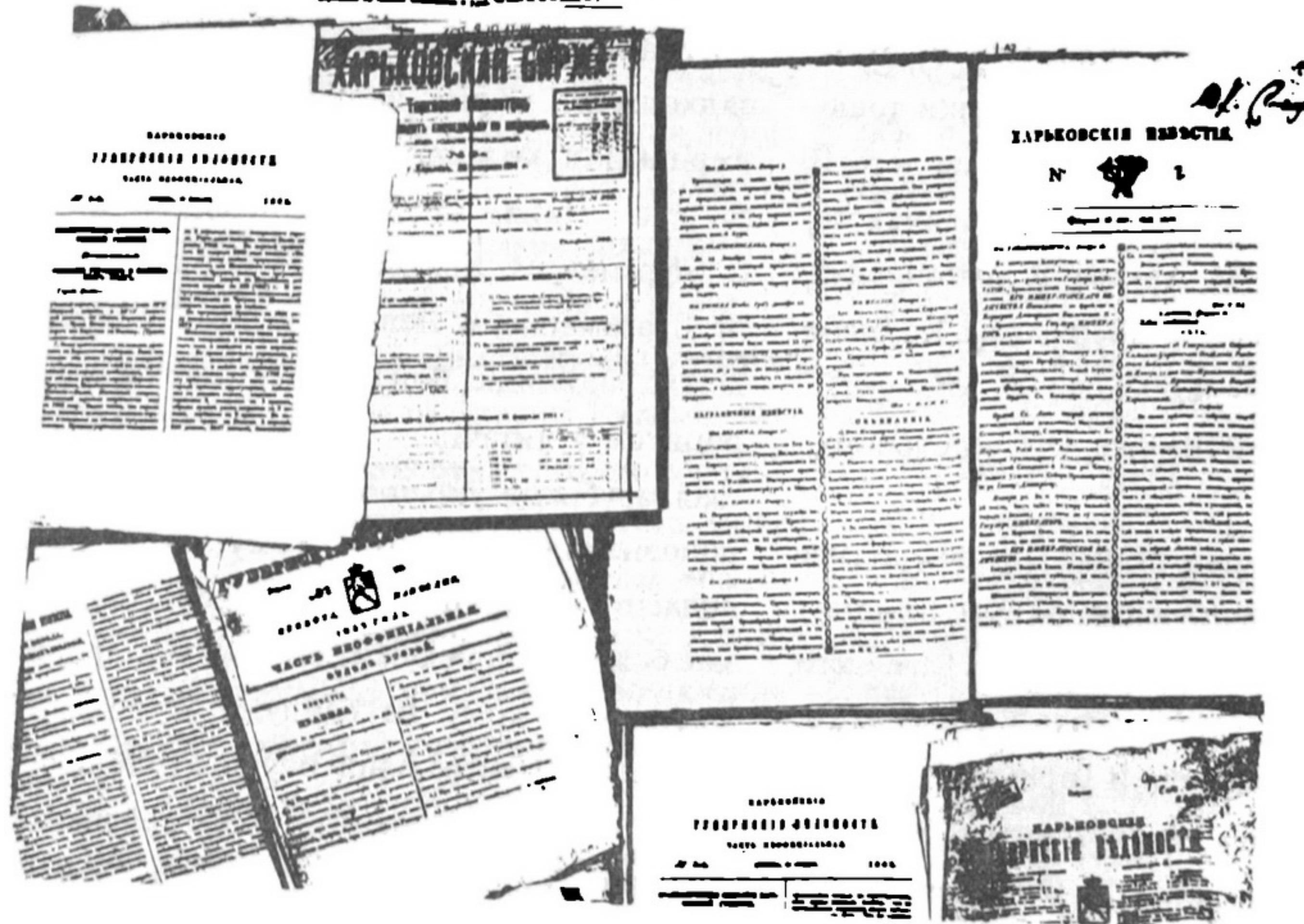
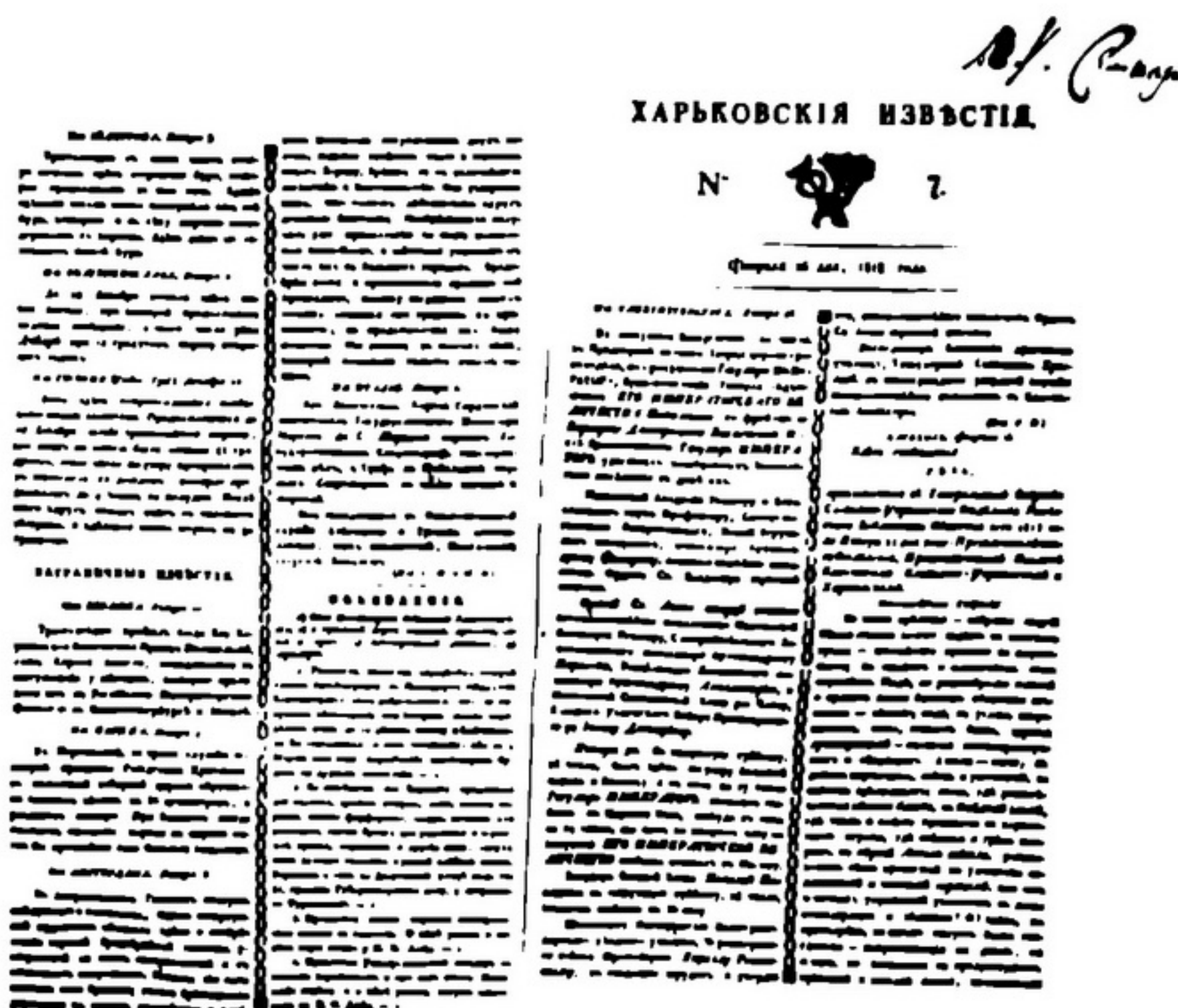
Наперед вдячні всім небайдужим за допомогу.

Т.О.БОРИСЕНКО ПЕРША УКРАЇНСЬКА ПЕРІОДИКА

Газетно-журнальна публіцистика України ввбрала в себе хронікальні літописи, величезні скарби народно-поетичної творчості, ораторсько-публіцистичну, мемуарну та епістолярну спадщину народу.

Періодична преса виникає і розвивається у нерозривному зв'язку з економічною й політичною ситуацією в суспільстві, впливає на всі сторони духовного і суспільно-політичного життя. Внаслідок певних

історичних причин становлення періодичної преси в Україні відбувалося загалом під впливом Росії. Це призвело до відставання української преси майже на сторіччя. Хоча, мусимо зауважити, в становленні російської преси неабияку роль відіграли саме наші співвітчизники. Це і Ф. Прокопович, і В. Капніст, і І. Богданович, і В. Рубан, які брали участь у створенні цілої низки періодичних видань у Москві та Санкт-

Петербурзі. Цей багатий досвід російської преси згодом було використано в Україні.

У 1805 році на Слобожанщині, в Харкові, відкривається університет, що стає великим центром суспільно-політичного, науково-освітнього й культурного життя. При ньому виникають друкарні, створюються літературні гуртки, наукові об'єднання – все це цілком сприятлива атмосфера для виникнення та існування української періодики. Цьому сприяв також і цензурний статус 1804 року, що створював можливість видавати періодику в провінції, рецензувати її на місці видання, в університеті, а не в столицях імперії – у Москві чи Санкт-Петербурзі.

Видання Харківського університету вважаються першими зразками української періодики.

Видавцями, редакторами і авторами цих видань були молоді наукові діячі університету того часу:

А.А. Вербицький, Р.Т. Гонорський, Складовський, П.П. Гулак-Артемівський, Г. Квітка-Основ'яненко, Є.М. Філомафитський, І.О. Срезневський, Г. Успенський та інші. Закономірно, що значною мірою саме вони визначали науковий імідж видання, де друкувалися їхні твори.

Доля цих видань була досить складною, вони жорстоко переслідувалися цензурою, не завжди її витримували і закривалися. То що це за видання? Виходили вони, звичайно, російською мовою. Першою газетою, що вийшла рідною мовою, був "Хлібороб" (Лубни, 1905), знову ж таки майже через 100 років після виходу першої газети в Україні.

Ці видання мали офіційний характер, у них дуже рідко вміщувалися матеріали регіонального значення.

Були вони недовговічними, проте значення їх неоціненне.

Перша харківська газета "Харьковский еженедельник" з'явилася у 1812 році, видавцем її був книготорговець Лагнер. Виходила вона щосуботи, тиражем 600 примірників. У випуску її брали участь викладачі й студенти Харківського університету. Та проіснувала вона недовго: газету було припинено на 12-му номері. Через три з половиною роки потому у Харкові виходять журнали "Харьковский Демокрит" і "Украинский вестник". У них, зокрема, з'являлися матеріали про соціальну несправедливість, статті, де викривалися негативні сторони суспільного життя, що було досить ризиковано. Ці видання також стали жертвою цензури. Через п'ять років вийшли "Харьковские известия" (1817 – 1823), засновані викладачем університету А.А.Вербицьким. Видавець і автори газети прагнули відтворити картину розвитку культури й економіки краю, відбити на шпальтах процеси, які відбувалися в Україні, але, перебуваючи під облогою цензури, газета стала нецікавою, вона втратила популярність серед читачів і, проіснувавши шість років, закрилася.

Пізніше Б.Грінченко, характеризуючи дореволюційну епоху, писав: "Ми повинні проминати мовчки силу найцікавіших фактів нашого громадського життя, про інше ми мусимо не говорити, а белькотати щось невиразне, зціпивши зуби". Ось у таких непростих умовах зароджувалась і формувалась українська періодика. Періодичні видання першої половини XIX століття зберегли значення попередників, на них виховувалася ціла плеяда українських видавців та журналістів наступних поколінь.

О.М.ДІДУК З КОГОРТИ "БОЙЧУКІСТІВ"

Однією з найцікавіших збірок сектору естампів і репродукцій ЦНБ АН України є колекція лубків – близько 300 аркушів, найрізноманітніших за своєю тематикою та хронологією. Серед них вирізняються своєрідністю, яскравою національною забарвленістю українські лубки початку XX століття, виконані Олександром Мізіним.

Це український художник-монументаліст, який розпочав свою творчу діяльність у 20-ті роки. Художню освіту здобув у Київському державному

художньому інституті. Навчання в майстерні талановитого майстра і педагога професора М.Бойчука зрештою і визначило шлях художника у мистецтві. Він став одним з кращих його учнів, а згодом і повноправним членом братства "бойчукістів".

Успішно брав участь у виставках разом зі своїм учителем та іншими "бойчукістами": Седляром, І.Падалкою, О.Павленко, С.Налепинською-Бойчук та ін. Був він і учасником перших міжнародних виставок радянських художників за кордоном.

Проте "бойчукісти" відчували на собі закиди з боку художньої критики. Підпав під них і Мізін. Про

Гайдамаки
Задзвонили
в усі дзвони
по всій Україні
акричали з
Гайдамаки:
„Ніє шаята
Гніє!“
Т. Шевченко:

КАТЕРИНО

В МІЛА МОТИ БРОВИ
ДАТИ,
КІ АРІ ОЧЕНЯТА,
А НЕ ВМІЛА НОСІМ
СВІТІ

ЩОСТЯ ДОМ ДАТИ
БЕЗ ДОМ БІЛЕ АНЧКО
К КВІТ КА НА ПОЛІ
ТЕНЕ СОМЦЕ, ГОЙДА
ВІТЕР,
МЕ ВСЯКНІ ПОВОЛІ...

Т. ШЕВЧЕНКО.

художника писали, що він працює "в иконно-лубочном пошибе", застерегували, що ікона та лубок є надто далекими від нового мистецтва, щоб стати для нього взірцями художньої майстерності. Але "бойчукісти" були впевнені, що тільки базуючись на надбаннях світового мистецтва, поєднаних з глибокими національними традиціями народного малярства, можна побудувати і розвивати новий творчий художній метод. Мізін, як і інші "бойчукісти" (Л.Паладка, О.Павленко), не тільки широко використовував традиції лубка в своїй творчості, а й повсякчас звертався до цього виду мистецтва. Приміром тому є лубки, видані "Книгоспідкою" на теми шевченкових творів — "Катерина", "Гайдамаки".

Роботи виконані у характерній для "бойчукістів" лаконічній манері. Лубкам притаманна композиція монументально врівноважена (композиційний простір умовно поділений на кілька сюжетів або картин, розміщених регістрами). Основним засобом художнього вираження є ритмічність ліній, яскраві чисті локальні кольори, використано усталені в народному мистецтві типи. Художник прислужився історично вивіреному засобам, притаманним іконопису та середньовічному українському малярству, різномасштабності фігур,

а також розташуванню основної фігури в центрі композиції. Отже, ідейним та композиційним центром лубків є постаті годовних героїв літературних творів, над якими (за традицією української народної картини) автор розмістив картуш з поетичними рядками, що розкривають ідейний зміст як самого образу, так і твору в цілому.

Зміст лубка "Катерина" пояснюють 5 сюжетів: сцена зустрічі Катерини з коханим; вигнання з батьківського дому; остання зустріч; сцена самогубства; хлопчик-безбатченко з кобзарем.

Лубок "Гайдамаки" складається з чотирьох картин: криваві злочини подільської шляхти; прощання Яреми з Оксаною; зображення гайдамацького гурту; помста.

За колоритом твори майже не різняться в них використано червоний, брунатний, синій та зелений кольори. Але колористична гама лубка "Катерина" більш м'яка, тепла, лірична, що пов'язане, мабуть, із власним сприйняттям художника кобзареві поеми про нелегку долю жінки-покритки.

Мистецька спадщина О.Мізіна досить різноманітна; художник працював переважно в монументальному живопису: робив фрески, мозаїчні панно, картони вітражів та гобеленів.

НАШІ ЮВІЛЯРИ

Діамара Степанівна ПШЕНИЧНИКОВА

(До 70-річчя від дня народження)

24 квітня ювілейна дата в житті завідувачої бібліотеки Інституту електрозварювання імені Є.О.Патона. За 35 років пройдено шлях від методиста Державної республіканської науково-технічної бібліотеки до завідувачої бібліотекою Інституту електрозварювання імені Є.О.Патона, яку Д.С.Пшеничникова очолює 32 роки. Під її керівництвом бібліотека Інституту стала однією з провідних бібліотек АН України, базою передового досвіду інформаційно-бібліотечного забезпечення наукових розробок Інституту. Діамара Степанівна створила колектив однодумців, творчих, висококваліфікованих спеціалістів, який один з перших в АН України оволодів принципово новими технологіями, віддав працю над створенням автоматизованої системи інформаційно-бібліотечного супроводження наукових досліджень Інституту.

За роки роботи в Інституті Пшеничникова стала досвідченим спеціалістом у галузі інформаційної роботи з проблем електрозварювання. Вона є автором більше 25 бібліографічних покажчиків, зокрема: "Сварка цветных металлов" (у 2-х частинах), "Диффузионная сварка", "Свариваемость сталей" та ін.

Знаннями і набутим досвідом Діамара Степанівна щедро ділиться з колегами — бібліотечними працівниками АН України, багато енергії і душевного тепла віддає вона справі підготовки молодих кадрів у своєму колективі.

Пшеничникова Д.С. ветеран праці, нагороджена медаллями "250 лет г.Ленинграда", "1500 лет г.Киеву".

Бібліотечна громадськість АН України, колектив бібліотеки Інституту електрозварювання сердечно вітають Діамару Степанівну з ювілеєм, зачать щастя, міцного здоров'я, багато теплих і сонячних літ.

КРАЄЗНАВЧА РОБОТА БІБЛІОТЕК

В.О. ЯРОШИК

СПРАВИ ХАРКІВСЬКИХ ДОСЛІДНИКІВ

Харківська державна бібліотека ім. В.Г.Короленка є універсальною бібліотекою, що має великий досвід краєзнавчої роботи, спрямованої на пропаганду української національної культури.

В 1906 р. за ініціативою відомих харківських вчених Д.І.Багалія, М.Ф.Сумцова в ній було відкрито перший в Росії український відділ, якому в 1911 р. було присвоєно ім'я Т.Г.Шевченка.

Попри жорстокий тиск російського царизму на українську культуру, співробітники бібліотеки зібрали найзначніші твори українських письменників, у тому числі і прижиттєві видання (у ХДНБ є унікальна їх колекція), що були надруковані в Росії у 80-ті – першу половину 90-х років XIX ст., а також праці з історії, етнографії, географії, економіки України тощо. Великим попитом у фахівців користується каталог книг, виданий бібліотекою у 1912 р. Останнім часом значно зріс інтерес читачів до творів Д.Яворницького, Д.Багалія, М.Сумцова, П.Єфименка, до "Архива Юго-Западной России", альманаха "Молодик", журналів "Киевская старина", "Літературно-науковий вістник", "Украинская жизнь", "Записок літературно-наукового товариства ім. Т.Г.Шевченка", газет "Діло", "Рада".

Сьогодні фонд ХДНБ налічує понад 6 млн. одиниць зберігання, серед яких тільки 600 тис. видано українською мовою. На жаль, взагалі поповнення бібліотеки літературою помітно уповільнилося. В республіці згідно з темпланами видавництва намічено видати тільки трохи більше 20% книжок українською мовою.

Краєзнавчий фонд нашої бібліотеки становить 50 тис. примірників, 30% – література, видана українською мовою. Близько 5 тис. – дореволюційні видання про Слобожанщину.

Нині значно зросла кількість бібліографічних довідок про історію краю, національну символіку, народні свята та ін. Протягом останнього року виконано близько 5 тис. таких операцій.

На замовлення товариства "Спадщина" нами підготовлено понад 60 описів бібліографічних списків про творчість Д.Яворницького, Б.Грінченка, Г.Хоткевича та ін.

Інтерес до української культури та історії помітно зріс і за рубежем. Так, для французьких кінодокументалістів було здійснено науковий пошук матеріалів про зв'язки відомого піаніста А.Рубінштейна з Харковом, для американських вчених підготовлено бібліографічний список про історика А.Єфименка, для болгарських – матеріал про наших славних земляків Алчевських.

Науковці і культурні діячі з Австрії, Італії, Польщі, Канади та інших країн стали частими читачами відділу краєзнавства. Для них являють інтерес покажчики (вони підготовлені працівниками саме нашої бібліотеки), до яких ввійшли праці про Леся Курбаса, О.М.Бекетова, Г.Квітку-Основ'яненка, С.Васильківського.

Одна з ділянок краєзнавчої роботи – створення покажчиків місцевої періодики. Так, нами укладено покажчик змісту журналу "Прапор" (1936 – 1988 рр.), готується подібне видання змісту журналу "Червоний шлях" (1923 – 1936 рр.), який ще зовсім недавно знаходився у відділі спеціального зберігання.

На важливу справу пропаганди національних надбань спрямоване співробітництво книгозбірні з місцевим видавництвом "Прапор". Його редколегія інформує читачів ХДНБ про творчі плани видавництва, приймає до уваги побажання і поради рецензентів з нашого краєзнавчого відділу. Так, за пропозицією ХДНБ до перспективного плану "Прапора" було включено перевидання "Автобіографії" видатного українського вченого, нашого земляка Д.І.Багалія.

За допомогою Харківської єпархії ми сподіваємось перевидати низку цінних дореволюційних видань, як-то: "Историческая хронология Харьковской губернии" (укладач К.П.Щелков, 1882 р.), "Описание Харьковской епархии в 5-ти отделениях" (укладач Філарет

(Гумілевський), 1858 р.). Деякі видання Української православної церкви вже надійшли у фонд бібліотеки.

Клуб ' 'Краєзнавець' ', що діє при бібліотеці, об'єднує людей різних за фахом, освітою, віком. Тут читаються лекції з історії краю, охорони пам'яток історії та культури, про діяльність видатних учених, художників, артистів, життя та діяльність яких пов'язана з Харківщиною. Великий інтерес викликали вечори, присвячені письменникам О.Вишні, В.Чичвянському, Ю.Стадниченку, О.Ковальовій, В.Левіну, художникам М.Самокишу, С.Васильківському, академіку архітектури О.Бекетову.

У відділі краєзнавчої роботи створено фонд-альбом, який вміщує довідковий матеріал з історії харківських вулиць. У ньому є статті про пам'ятники архітектури,

діяльність артистки О.Кадміної, архітекторів О.Бекетова, Е.Васильєва, вихідців із Слобожанщини та ін.

Слід зазначити, що краєзнавці-читачі здійснюють по суті професійні дослідження з історії краю, є авторами путівників, нарисів у пресі.

Краєзнавці беруть участь в акціях моральної спрямованості — у поверненні вулицям Харкова їх історичних назв, у відкритті меморіальних дошок на честь видатних діячів. У полі постійної уваги краєзнавців і не менш благородна справа: разом з Товариством охорони пам'яток, працівниками літературного та історичного музеїв обстежується меморіальна частина міського кладовища.

На вістрі часу — відродження у бібліотеці українського відділу.

ЛИСТИ НАШИХ ЧИТАЧІВ

У ПОШУКАХ БОРЖНИКА

Як боротися з читацькою заборгованістю? Ця проблема, на жаль, не обминає жодну установу.

Звіти по Київському політехнічному інституті показують, що майже третина читачів заборгувала книгозбірні. І це з 34 тисяч студентів, яких обслуговує відділ навчальної літератури науково-технічної бібліотеки КПІ. Приміром, тільки у 1990—91 рр. боржників нараховувалось до 900 чоловік.

'Традиційні' заходи (перереєстрування читацьких квитків, листи-нагадування і т.п.) не дають належного ефекту.

Втім, від усталених форм захисту книги від читача ми не відмовляємося.

З КПІ щорічно відчисляється понад 4000 студентів. Деякі з них 'забувають' документи в інституті. Забутість ця часом триває роками. Страждають на що 'хворобу' й іноземні студенти, котрі з різних причин терміново покидають нашу країну.

Раніше бібліотека на рік укладала договір з нотаріальною конторою, яка на кожного нашого боржника оформляла припис. Послуги були безкоштовні, потім ціна на них стала зростати.

Частково ми віддаємо ці гроші інституту тоді, коли судові інстанції впливають на нашого боржника, той повертає книги, і компенсує витрати на оформлення виконавчого припису.

Приміром, за 1991 р. нам вдалося оформити 162 таких листи на 1149 книжок. І 75 читачів повернули нам 553 примірники, а 28 — сплатили за кожний загублений екземпляр у 10-ти кратному розмірі.

Для оформлення нотаріального припису необхідно здавати копію читацького формуляру з підписом студента і копію всіх книжкових формулярів, не повернутої ним літератури.

Необхідно виділити працівника, на якого покласти

численні операції аж до відправки документів до суду (від нотаріуса ми отримуємо тільки виконавчий припис і печатку).

Нотаріус не несе відповідальності за термін оформлення виконавчого припису, а суд (як ми переконалися) — за те, щоб борг був стягнутий, тому ми часто не одержуємо відповіді на виконавчий лист і знову змушені писати скаргу.

Якщо адресат вибув, бібліотека розпочинає його пошуки самотужки: надсилає запити в районний чи міський ВВС, у міськдовідку. Ще несприятливіша ситуація для повернення книг, коли боржник не працює, відшкодувати збитки не спроможний.

Нотаріусу стало не вигідно займатися бібліотечними справами, позаяк основний прибуток він отримує від інших, вигідніших справ. Дедалі більш неохотно укладаються і договори щодо майбутньої з нами роботи.

Отже, давайте разом подумаємо, як створити єдине нотаріальне обслуговування бібліотек, організувати, скажімо, спеціальну контору, яка б займалася стягненням боргів, спростила процес оформлення виконавчого припису.

Така установа могла б вирішувати і питання про боржників-іноземців, котрі ввозять літературу, що належить книгозбірням.

Наголошую: складання нотаріального припису справляє враження навіть на злісних винуватців.

Поки що виконавчий припис згідно із законодавством нотаріальна контора може оформити, якщо читач не повернув книгу протягом 3 років (і не більше).

При розробці нової інструкції про збереження книжкових фондів у ній слід врахувати специфіку вузівських бібліотек і надати їм право при оформленні виконавчого припису на читача-недбайла, встановити строк користування літературою з урахуванням терміну навчання студента в інституті.

Т. Ю. МЕЖЕРИЦЬКА,
завідувачка відділу навчальної літератури НТБ
Київського політехнічного інституту

Л. В. ГОЛОВКО
В СІМ' І ЄДИНІЙ, НОВІЙ

Ще до недавніх часів у національному інформаційному просторі, культурно-освітньому процесі, на жаль, вельми мало уваги приділялося книгодрукуванню мовами етнічних меншин України. У 20 – 30-х роках така література видавалася Всеукраїнським філіалом Центрвидаву, а з 1931 року – Укрдержнацменвидавом. Однак це носило здебільшого епізодичний характер. І лише поодинокі примірники попадали у бібліотечні фонди. Виняток становить хіба що плідотворне, майже 35-річне співробітництво видавців “Карпат” (м. Ужгород) з видавництвами Угорщини по підготовці й випуску книг угорською мовою. Не можна оминати й подвижницьку діяльність працівників нинішньої “Освіти” по випуску учбових, навчально-методичних, науково-популярних, довідкових видань угорською, болгарською, кримсько-татарською, румунською, молдавською, польською та іншими мовами.

Влітку минулого року Кабінет Міністрів ухвалив постанову “Про спеціалізовані редакції для випуску літератури мовами національних меншин України”. При ряді видавництв створено спеціалізовані редакції для випуску літератури: болгарською, гагаузькою, єврейською мовами – видавництвом “Маяк” (м. Одеса); мовами греків Приазов’я – видавництвом “Донбас” (м. Донецьк); словацькою і чеською мовами – видавництвом “Карпати” (м. Ужгород); німецькою – видавництвом “Січ” (м. Дніпропетровськ); польською – видавництвом “Каменярь” (м. Львів).

Невдовзі передбачається створення ще двох редакцій у видавництві “Прапор” (м. Харків) – спеціалізованої редакції по випуску літератури болгарською мовою та спеціалізованої редакції по випуску літератури мовами народів Кавказу. В перспективі й організація двох спеціалізованих редакцій при Головній редакції – по

випуску літератури мовами народів Балтії та випуску літератури мовами народів Середньої Азії.

Випуск видань здійснюватиметься за Державною програмою випуску літератури мовами національних меншин України, сформованою Головною спеціалізованою редакцією за поданнями видавництв і схваленою Комітетом у справах національностей.

До програми включено здебільшого книги, адресовані дітям, а також словники, розмовники, двомовні видання.

Значний розділ Державної програми – учбова література. Її випуск планомірно здійснює видавництво “Освіта” (мовами угорською, румунською, польською та іншими). Підручники болгарською мовою готує до випуску в 1993 році видавництво “Маяк”, кримсько-татарською – “Таврія”, словацькою – “Карпати”, грецькою – “Донбас”. Понад 15 назв новостворені редакції адресують дітям. Зокрема це “Казки греків Приазов’я” (видавництво “Донбас”), “Болгарські народні казки” (видавництво “Маяк”), “Казки братів Грімм” (видавництво “Січ”), “Угорські народні казки” (видавництво “Карпати”). Головна спеціалізована редакція випустила книгу “Старі добрі казки різних народів”, готує до друку серію аркушевих ілюстрованих двомовних видань “Весела абетка”.

В “Українському письменнику” планується до випуску “Кобзар” – перше видання творів Т.Г.Шевченка мовою греків України – румейською, а Головна спеціалізована редакція підготувала до друку сувенірне видання “Заповіту” Т.Г.Шевченка мовами різних народів, що проживають в Україні та поза її межами.

Велику надію, особисто я, покладаю на книгозбірні. Саме працівники бібліотек можуть сприяти об’єднанню творчого активу представників різних національностей, підтримці талановитої молоді, популяризації класичних надбань національних літератур, творчих досягнень красною письменства, діячів науки і культури.

ВІДРОДЖЕННЯ

Л. В. АРЮПІНА

ОЛЕКСАНДРА МИКОЛАЇВНА ТЮНЕЄВА

До нас повертаються наша державність, наша культура, наша мова, імена видатних діячів, якими ми можемо пишатися. Серед них – Олександра Миколаївна Тюнеєва, фахівець у галузі книгознавства та бібліотечної справи, у 20–ті роки завідувача відділу рідкісних видань та рукописів Одеської міської публічної бібліотеки.

Вона внесла великий вклад не тільки в розвиток теоретичних і прикладних проблем книгознавства, але і в справу створення Музею книги, колекційну і збирацьку діяльність. О.М.Тюнеєва передовсім відома як засновник одеського Музею книги, що був своєрідним центром вивчення проблем книгознавства і по суті виконував роль установи наукового типу, вельми далекого від того науково обезціненого розуміння музею, котре пізніше вкорінилось у масову свідомість.

Вона народилась у лютому 1888 року в сім'ї дійсного статського радника М. Кравченка. Захоплювалась живописом. Навчалася в Одеському художньому училищі. В 1910 р. закінчила Петербурзькі жіночі педагогічні курси. У тому ж році стала дружиною Бориса Дмитровича Тюнеєва, відомого в Одесі музикознавця, співробітника "Русской музыкальной газеты", власника багатой музичної бібліотеки (її частину з часом придбала Одеська консерваторія – в ній Тюнеєв викладав до 1934 р.).

Олександра Миколаївна була широкоосвіченою людиною. Вільно володіла німецькою і французькою мовами. Цікавилась історією, документальним масивом.

Безперечний інтерес для істориків і мистецтвознавців становить здійснене нею зібрання "Установчих плакатів", під час виборчої компанії в Установчі збори, що відбувалася в листопаді 1917 р. Ця колекція,

професійно підготовлена до тривалого зберігання, придбана Одеською публічною бібліотекою в 1926 р., є і донині. До зібрання, яке складається із 105 плакатів і листівок усіх партій, що приймали участь у виборах, додано "Вестник городского самоуправления" (від 11 листопада 1917 р.), присвячений наступним виборам, відозва "Всеим гражданам Петрограда" Петроградської спілки захисту Установчих зборів від 25 листопада. Серед тих, хто її підписав, – В.Фігнер, З.Гіппіус, М.Карєєв, А.Луначарський, Д.Дейч, О.Ремізов, Ф.Сологуб, Д.Мережковський.

У 20–ті роки в Одеську публічну бібліотеку надходила дуже велика кількість книг і документів з установ та приватних книгозбірень. У 1922 р. цей масив сягнув 300 тисяч одиниць.

Поповнився і відділ рідкісних видань, один з перших у країні. Він був створений у 1922 р. на базі існуючого в бібліотеці з 1907 р. музею. Метою музею було показати на пам'ятках старовини історію та еволюцію книги як предмета графіки, мистецтва та техніки та розкрити історичну долю книги. Діяльність установи спрямовувалась на наукову і просвітню роботу.

У 1925 р. Тюнеєва дає фонду таку характеристику: "На цей час відділ має 3760 томів (1801 назва) заінвентаризованих книг. У відділ ввійшли першодруки та стародруковані книги; видання, що вийшли або зберіглися в зовсім обмеженій кількості екземплярів; видання особливої художності або розкоші; книжки з автографами або екслібрисами видатних власників минулого; хіротипи; видання, що мають особливе історичне або політичне значення; рукописи та автографи історичного або історико-літературного значення; альбоми оригінальних малюнків".¹ Тюнеєва виділяє окремі колекції: рукописи старі та нові; інкунабули, палеотипи; видання відомих друкарських фірм XVI – XVII ст.; книги церковнослов'янського друку XVI–XVII ст.; книги, надруковані

¹ Тюнеєва А.Н. Отдел редких изданий Одесской государственной библиотеки // Библиотечное обозрение. – 1925. – Кн.1. – С. 105.

гражданським шрифтом за Петра I; рідкісні та бібліофільські видання XVIII–XIX ст., а саме: а) ті, що вийшли в світ в незначній кількості екземплярів; б) знищені або збережені в незначній кількості екземплярів; в) особливо цінного історичного або політичного значення (приміром, книги, заборонені цензурою); різні книжкові рідкості: видання, ілюстровані оригінальними малюнками художників; видруковані на пергаменті та особливому папері або матеріалах; книжки з екслібрисами, з автографами видатних власників.

О.М.Тюнєєва виділила й інші колекції. Зокрема, зібрання мініатюрних видань, різні зібрання, а саме: політичних листівок і прокламацій (3670 л.), обкладинок радянської книги, систематизованих згідно з групами видавництва; колекції книжкових знаків тощо.

За принципом формування фонду відділу за колекціями, закладеним О.М.Тюнєєвою, працюють і сучасні спеціалісти.

Особливою ділянкою її роботи було створення довідкового апарату. Тюнєєвою сформовано алфавітний, топографічний та предметний каталоги (вони є у відділі і понині). Тоді ж було започатковано науковий опис. Визначався склад окремих груп: рукописів, інкунабул, палеотипів, мініатюрних видань тощо.

Кожна книга описувалась. На неї складався паспорт, у якому зазначалися та обґрунтовувалися рідкості та цінності даного примірника. Цю роботу виконували висококваліфіковані спеціалісти. Зокрема О.М.Дерibas, який добре розумівся на фондах бібліотеки.

Узагальнення розбору та вивчення фонду – тема кількох друківаних матеріалів Тюнєєвої: огляд діяльності відділу рідкісних видань (опубліковано в Москві, Києві та Парижі), стаття про колекцію мініатюрних видань Одеської державної публічної бібліотеки (Лейпциг, 1928 р.). Найдетальніший опис колекцій, в основу якого лягло зібрання графа М.М.Толстого, й досі є путівником по цьому фонду.

Для сучасних дослідників являє собою інтерес і ділове та наукове листування Тюнєєвої з відомими вітчизняними та зарубіжними книгознавцями. Серед адресатів: О.І.Малеїн, В.Я.Адарюков, М.П.Ліхачов, С.П.Зданевич, М.П.Алексєєв, Е.Ф.Галлербах, О.О.Сидоров, Ю.О.Меженко, В.С.Савонько.

На особливу увагу заслуговує жваве листування вченої з Українським інститутом книгознавства, який на той час очолював Ю.Меженко.

Стаття Тюнєєвої до п'ятої річниці Музею книги в Одеській публічній бібліотеці, видрукована 1927 р. в

газеті “Пролетарская правда”, зацікавила його. Меженко запропонував Олександрі Миколаївні написати більш розширений матеріал для “Бібліологічних вістей”. Стаття Тюнєєвої “Музеї книги в Західній Європі” була видрукована в журналі в 1930 р. На той час Олександрі Миколаївні було звільнено з роботи із заборотою працювати у всіх радянських установах за “злісне укриття архівних матеріалів”. Вона, як і чимало інших її колег, підпала під хвилю виявлення інакомислення, “чистки документальної бази”.

У бібліотеках створювалися “спецхрані”, централізувалися фонди. 16,5 метрів архівних матеріалів було вивезено з Одеської публічної бібліотеки в Окрархів. Ці історичні документи на довгі роки стали недоступними для дослідників.

Майже рік Тюнєєву не приймали на роботу. Тимчасово вона працювала в Одеському художньому училищі. Звідти її звільнили “як людину, що не хоче розуміти умов радянського суспільного будівництва”.

Проте ніхто не зміг заборонити Тюнєєвій займатись творчою роботою. Її дисертація “Музей книги Матеріали до питання” (аж до 1932 р.) є першим фундаментальним аналізом на цю тему. Зважте: до того часу було опубліковано лише поодинокі невеличкі повідомлення в періодиці. А докладний зведений покажчик музеїв книги світу видано тільки в 1987 р.

Тюнєєва дала визначення поняття “музей книги”, накреслила мету, плани і завдання його діяльності як специфічної установи, розповіла історію створення десяти музеїв книги в СРСР і шести – в Західній Європі.

На думку вченої, базою для створення такого типу музеїв мають стати великі громадські бібліотеки. Музеєм вона називає тільки ті структурні підрозділи, які за типом своєї організації являють собою “самостійне ціле”. З цього погляду дослідниця здійснила опис історії створення Всеукраїнського музею книги і письма в Києві.

Особливу увагу Тюнєєва приділила науковій діяльності музеїв книги як центрів вивчення книгознавства, лабораторій цієї всеохоплюючої дисципліни. Вона підкреслювала величезні можливості, які має музей книги в справі опису та вивчення рідкісних книг (хоча методологія бібліографування їх майже не розроблена), наголошувала, що “рідкісна книга потребує особливого бібліографічного опису із врахуванням усіх особливостей даного екземпляра”.

Дисертацію Тюнєєва, з незалежних від неї причин,

не змогла захистити. Проте її робота не втратила своєї наукової цінності і донині. Ї по суті є посібником для сучасних фахівців.

Коли розпочалася Велика Вітчизняна війна, найціннішу частину фонду бібліотеки вдалося евакуювати, але решта, кілька мільйонів томів, залишилась напризволяще.

Про події тих лихих днів розповів Л.Соболев у своїй статті, надрукованій у газеті "Правда" після звільнення Одеси у 1944 р. В ній зокрема сказано: "Представник тодішнього румунського "міністерства освіти" з'явився в бібліотеці з вимогою вилучити всю політичну та радянську літературу. Працівники бібліотеки представили йому каталоги тільки одного абонементного відділу. Тисячі книг було вивезено з бібліотеки. Але всі книжки основного фонду, каталоги якого патріоти з великим ризиком для себе не представили комісії, залишились<...>. Працівники бібліотеки чергували вночі, стежачи за тим, щоб фашисти не принесли мін. Це були О.В.Янушковська, яка 24 роки завідувала книгосховищем; М.М.Дерибас, онучка засновника Одеси, яка працювала в каталозі 46 років; Котов, Бабишев та директор бібліотеки О.М.Тюнеєва, котра була зв'язана з нею з 1919 р."

Саме завдяки Олександрі Миколаївні вдалося врятувати чимало книжок і з бібліотеки Одеського університету. Під час війни Тюнеєва взяла на свої плечі важкий тягар: одночасно керувала і цією установою.

Після війни, у 1947 р., Тюнеєва зробила спробу захистити дисертацію. Але вивчення музеїв Західної Європи, наукова тема дослідниці, вважалось на той час деякою мірою небезпечним. Олександрі Миколаївні

знову було звільнено з роботи. В Публічну бібліотеку вона більше не повернулася. Працювала зокрема в книгозбірні Одеської семінарії, займалась перекладами.

Попри насторожене ставлення адміністративних кіл до Тюнеєвої, фахівці віддавали належне її помітному внеску у книгознавчу справу. Так, у 1983 р. УІ Федорівський семінар, що проходив у Львові, привітав її з 95-річчям. У 1985 р. секція книги Одеського будинку вчених провела засідання, присвячене сім'ї Тюнеєвих.

Олександра Миколаївна піклувалась долею своєї приватної бібліотеки та власного архіву. Загальноосвітню частину бібліотеки, художню літературу вона передала онуці. Зібрану сином бібліотеку з історії громадянської війни подарувала Одеському морехідному училищу. Колекція листівок Тюнеєвої знаходиться зараз в Одеському краєзнавчому музеї, колекція видавничих марок – в Одеському літературному музеї.

Своє зібрання екслібрисів і листування з Н.П.Ліхачовим, О.О.Сидоровим, В.С.Савоцьким, іноземними кореспондентами, що стосувалося цієї галузі, Тюнеєва подарувала одеському колекціонеру Б.Я.Левих. Частина екслібрисів з її колекції поповнила зібрання інших колекціонерів. Збирали в сім'ї Тюнеєвих також автографи. Серед автографів, зібраних ними, – автографи Г.Распутіна, А.П.Чехова, Е.Золя, Д.Гарібальді, І.І.Мечникова, К.Бальмонта, Наполсона. Частина цієї колекції було подаровано Б.Я.Левих.

А той внесок, який зробила Олександра Миколаївна в розвиток теорії та практики бібліотечного будівництва в Одесі, дає свої щедри плоди і донині.

Перелік праць О.М.Тюнеєвої

1. Музей книги: Матеріали к вопросу (включительно по 1932 год): Дис. канд. пед. наук. – Одесса, 1932, 1947. – 110 с.
2. Музеї книги в Західній Європі // Бібліологічні вісті. – 1930. – №3. – С. 77–102.
3. Музей книги Одеської державної публічної бібліотеки. – К., 1927. – 17 с. (Тр. Государственной публичной библиотеки в Одессе).
4. Одеська державна публічна бібліотека // Бібліологічний збірник / Ін-т євр. культури при ВУАН. – Х., 1930. – Т.1. – С. 291–296.
5. Отдел редких изданий Одесской государственной публичной библиотеки // Библиотечное обозрение. – 1925. – Кн.1. – С. 104–107.
6. Печать в Союзе ССР. – 79 с. – Рукопись.
7. Le bibliothek publique d'etat a Odessa. – Paris, 1928. – 45 p.
8. Miniaturausgaben und die kollektion soiber in der oentlichen staatsbibliothek in Odessa // Zentrablatt fur Bibliotheksweeen. – 1926. – 11. – P.533–553.

ФАКТИ НАУКОВОГО ЖИТТЯ: ХРОНІКА ПОДІЙ

М.С.СЛОБОДЯНИК, А.Г.БРОВКИН

ДО ПІДСУМКІВ II НАДЗВИЧАЙНОГО З'ЇЗДУ БІБЛІОТЕКАРІВ УКРАЇНИ

З ініціативи учасників республіканської наукової конференції «Бібліотека – інформатизація – наука» було скликано Надзвичайний з'їзд бібліотекарів України, що відбувся у листопаді 1991 року. В ньому взяли участь 143 делегати з 25 областей республіки, а також члени Верховної Ради України, представники міністерств культури, фінансів, праці, Держкомвидаву, Держархіву тощо.

Розглянуто питання про сучасний стан, шляхи виходу бібліотек з кризи та створення Асоціації бібліотек України; прийнято резолюцію з'їзду.

З доповідями виступили: директор Республіканської науково-технічної бібліотеки (НТБ) Г.Г.Тищенко, директор Республіканської наукової медичної бібліотеки Р.І.Павленко, вчений секретар інформаційно-бібліотечної Ради АН України А.А.Свобода, голова оргкомітету з'їзду доктор техн. наук М.І.Сенченко, керівник навчально-методичного кабінету Мінвузу України В.А.Козаков.

Г.Г.Тищенко проаналізувала стан справ у бібліотеках своєї мережі. Вона підкреслила, що співробітники НТБ доклали значних зусиль для збереження надзвичайно цінної інформаційної бази України. Однак суттєве зменшення фінансування установи, різке підвищення вартості документів, відсутність технічних засобів, що дозволяють повною мірою використовувати нетрадиційні носії інформації, обмежують можливості діяльності НТБ, спрямованої на задоволення інформаційних потреб учених та фахівців. У зв'язку з мінімальними валютними асигнуваннями основним джерелом комплектування бібліотек зарубіжною літературою стає міжнародний книгообмін. Доповідач ознайомила присутніх з основними підсумками діяльності НТБ у нових господарських умовах. У виступі Г.Г.Тищенко йшлося і про інші важливі справи

сьогодення, зокрема, платні послуги. Їх не можна переносити на традиційні безкоштовні форми роботи. Обсяг державного фінансування бібліотек не повинен зменшуватись у зв'язку з введенням форми платних послуг. Г.Г.Тищенко наголосила на необхідності розробки єдиної державної бібліотечної політики.

Як підкреслила Р.І.Павленко, від більшості вищезазначених проблем потерпають і мережі медичних бібліотек. Гострим є питання про їх забезпечення обов'язковим примірником наукової літератури, що видається на території колишнього Союзу, та збільшення валютних асигнувань на комплектування фондів. Бібліотечна асоціація, на думку Р.І.Павленко, повинна впливати на формування видавничих планів, систему підготовки та підвищення кваліфікації кадрів, сприяти автоматизації бібліотек.

А.А.Свобода висвітлила роботу наукових бібліотек АН України. Вивчається динаміка інформаційних потреб учених. Висновки узагальнюються і сприяють поліпшенню роботи, спрямованої на комплектування фондів та інформаційне забезпечення наукових досліджень. Багато зусиль докладається, щоб забезпечити дослідників важкодоступними джерелами преприггами, відомчими малотиражними виданнями, перекладами тощо. Значна увага приділяється комплектуванню іноземної літератури, її максимально ефективному використанню науковцями та фахівцями. Ресурси традиційних форм інформаційного забезпечення науки вже вичерпано і перехід на інший рівень можливий лише за умов впровадження прогресивних технологій, забезпечення доступу до вітчизняних і світових баз даних. Для здійснення цього потрібне відповідне матеріально-технічне забезпечення, суттєве зростання валютних асигнувань на придбання іноземної літератури та сучасної електронно-обчислювальної техніки. Доповідачка наголосила на необхідності державної підтримки програм, спрямованих на вихід бібліотечної справи з кризи. Ці думки знайшли подальший розвиток

© СЛОБОДЯНИК Михайло Семенович,
БРОВКИН Анатолій Григорович

у доповіді М.І.Сенченка, основні положення якої відображені в резолюції з'їзду.

Перед академічними і вузівськими бібліотеками стоять однакові проблеми, підкреслив В.А.Козаков. Він запропонував надати вузівській книгозбірні статус окремого підрозділу, а директорам – можливість протягом фінансового року самостійно розпоряджатися надходженнями бюджету. На його думку, статус бібліотекаря вузівської бібліотеки не повинен відрізнятися від статусу викладача, позаяк без бібліотеки не відбувається жоден навчально-виховний процес.

Відбулося обговорення доповідей. Так, проблеми підготовки бібліотечних кадрів піднімали завідувач кафедри бібліотекознавства Харківського інституту культури В.О.Ільганасва та професор Київського державного інституту культури (КДІК) О.П.Довгопола. В.О.Ільганасва обгрунтувала необхідність диференціації системи підготовки кадрів шляхом відкриття вищих та середніх спеціальних навчальних закладів при великих бібліотеках. Вона запропонувала організувати перепідготовку кадрів на базі вищої галузевої освіти. На думку В.О.Ільганасвої, нині набуває актуальності підготовка спеціалістів для всієї системи документальних комунікацій, тобто бібліотекарів-бібліографів вищої кваліфікації.

Професор О.П.Довгопола спинилася на проблемах підготовки бібліотечних кадрів у КДІКу. Розв'язання цих проблем сприяло б, на її думку, створення на базі факультету бібліотечно-інформаційних систем Інституту документальних комунікацій. О.П.Довгопола поставила актуальне питання про видання навчальної літератури державною мовою.

Л.В.Самсонова, О.С.Газецька, Л.К.Гришна зупинились на питаннях роботи шкільних бібліотек. Вони відзначили необхідність кардинального поліпшення комплектування їх фондів. На їх думку, треба упорядкувати навантаженість бібліотекарів, прирівняти їх за заробітною платою та соціальними пільгами до вчителів. Різко було поставлено питання про створення в Україні єдиного науково-методичного центру шкільних бібліотек.

З особливою увагою вислухали делегати доповідь директора республіканської бібліотеки для сліпих Ю.М.Вишнакова. Вперше на міжвідомчому рівні виступав представник досить розгалуженої мережі, до якої входять 79 бібліотек із фондом понад 1,5 млн примірників, що обслуговують понад 40 тис. інвалідів по зору. Вкрай низький рівень матеріально-технічного забезпечення

цих установ. Інваліди по зору потерпають від обмалі "озвучених" книг та книг і журналів з рельєфно-точковим шрифтом. Як з більшою зазначив Ю.М.Вишнаков, важливі питання соціальної реабілітації інвалідів по зору треба вирішувати на державному рівні.

В.Д.Навроцька розповіла про роботу установи по забезпеченню законодавчого та соціального захисту бібліотекарів, про розробку концепції розвитку бібліотечної справи в Україні.

Відповідальний секретар оргкомітету, завідувач відділу бібліотекознавства ЦНБ ім.В.І.Вернадського АН України, кандидат педагогічних наук М.С.Слободяник звернув увагу делегатів на те, що Асоціація бібліотек України створюється з метою забезпечення законодавчого захисту бібліотечної справи, консолідації сил для розробки єдиної бібліотечної політики, спрямованої на забезпечення якісно нового рівня бібліотечно-бібліографічного обслуговування читачів, підвищення соціального статусу і престижу бібліотечної професії.

Основні завдання Асоціації: захист юридичних та економічних прав бібліотек, визначення стратегії розвитку бібліотечної справи та об'єднання зусиль бібліотек різних відомств для її реалізації, забезпечення рівного права читачів на доступ до документальної інформації, забезпечення підвищення ефективності науково-дослідної, методичної та інформаційно-бібліографічної роботи, розвиток міжнародних зв'язків бібліотек України, підвищення ефективності їх участі в міжнародних бібліотечних організаціях, стимулювання творчої активності членів Асоціації, забезпечення їх повної інформованості з питань професійної діяльності, підвищення професійного рівня працівників бібліотек та захист їх соціальних прав.

Доповідач ознайомив делегатів з'їзду з проектом Статуту Асоціації, наголосив, що її засновниками є ЦНБ ім.В.І.Вернадського АН України, Республіканська наукова медична бібліотека, Республіканська науково-технічна бібліотека та наукова бібліотека Київського університету. Він запропонував і іншим книгозбірням, що підтримують запропонований Статут, приєднатися до Асоціації.

З цього питання виступили директор Вінницької ОУНБ А.Й.Лучко; директор Львівської наукової бібліотеки ім.В.Стефаника доктор іст. наук Л.І.Крушельницька; завідувач відділу ДРНТБ І.І.Химчан; завідувач відділу Дніпропетровської обласної науково-медичної бібліотеки І.О.Назарбасва; представник Миколаївської бібліотечної асоціації Т.І.Рускіна та ін.

Основною більшістю делегатів було схвалено Статут Асоціації. Обрано її Президію.

Делегати з'їзду прийняли резолюцію і звернення до уряду, народних депутатів та громадськості України, звернення до бібліотечних працівників України. Було

розроблено проект Закону про бібліотечну справу України. В цьому документі знайшли відображення матеріали резолюції з'їзду та конкретні пропозиції його учасників. Проект Закону був схвалений Конгресом бібліотекарів України.

Л.П.КАРПОВА, В.Г.ПОПРОЦЬКА

ПЕРША НАУКОВА СЕСІЯ ІНСТИТУТУ БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА

В ЦНБ ім. В.І. Вернадського АН України у жовтні минулого року відбулася Перша наукова сесія Інституту бібліотекознавства, присвячена дослідженню фондів наукових бібліотек України, які відіграють надзвичайно велику роль у національному відродженні України, розвитку її культури, науки, освіти. Було проаналізовано сучасний стан фондознавчих досліджень, визначено перспективи їх розвитку, стратегічні напрями та перспективну тематику, обговорено організаційні питання.

Понад 150 фахівців, представники державних, вузівських бібліотек, викладачі та аспіранти Київського інституту культури, співробітники науково-дослідних установ ЦНБ ретельно розглянули назрілі проблеми. Обговорення актуальних питань пізніше продовжилось на Харківській науково-практичній конференції.

На сесії було заслухано 8 доповідей. Особливу увагу учасників сесії викликали ті, в яких йшлося про проблеми формування і використання фондів наукових бібліотек, зміни в роботі бібліотек в умовах ринку.

Директор ЦНБ, член-кореспондент АН України О. С. Онищенко у вступному слові підкреслив, що головною метою досліджень наукових установ бібліотеки є розробки прикладного характеру. Стратегічний напрям у розвитку бібліотеки, зауважив доповідач, – це її становлення як триединого бібліотечно-інформаційного, науково-дослідного і культурно-просвітницького комплексу, а також як центру науково-інформаційної індустрії для інформаційно-аналітичного забезпечення органів законодавчої і виконавчої влади та науково-дослідних програм і проектів.

О. С. Онищенко особливо наголосив на формуванні універсального загального національного фонду. Вирішального значення тут набувають аналітика,

аналіз ідей та аспекти прогностичного бачення.

Для розв'язання фондознавчих проблем, на думку доповідача, треба розробляти спільні програми і проекти формування бібліотечно-інформаційної індустрії в Україні, реставрації та консервації фондів.

У доповіді П.В.Коломійця та І.П.Штефана ‘‘ Проблеми формування бібліотечних фондів в умовах відродження незалежної української держави ’ ’ йшлося про аспекти функціонування загальнодержавної системи ‘‘ Єдина документально-інформаційна пам'ятка України ’ ’. Ця система, підкреслили вони, повинна включати в себе книжкові фонди бібліотек, архівні документи, документи музеїв, довідково-інформаційні фонди органів науково-технічної інформації, документальну базу засобів масової інформації та ін.

Об'єднання всіх підрозділів в єдину систему дасть змогу, з одного боку, забезпечити науково-технічний розвиток України, з другого – впорядкувати фінансування наукових підсистем.

Розв'язати ряд проблем можливо тільки за умови заінтересованості міністерств, видавничих та інших організацій, що мають справу з документами та інформацією. Це проблеми відродження фонду української державної реєстрації творів друку, забезпечення повноти комплектування найбільших бібліотек країни, створення системи книгозабезпечення бібліотек та ін.

Треба вирішувати питання гарантованого соціального захисту бібліотек з боку держави, збереження бібліотечних фондів в Україні, прийнявши для цього відповідний закон, розробити систему стандартизації процесів їх формування та спеціальну міжвідомчу програму автоматизації технологічних процесів формування і використання підсистем документальної пам'ятки країни на всіх її соціальних рівнях.

Директор Інституту бібліотекознавства, кандидат педагогічних наук М.С.Слободяник спинився на основних напрямках і проблематиці досліджень,

© КАРПОВА Любов Петрівна,
ПОПРОЦЬКА Віра Григорівна

розпочатих Інститутом, на перспективах їх розвитку.

Нещодавно створена установа має свою історію, зауважив виступаючий. Її було започатковано 1925 року у Всенародній бібліотеці України. Нині Інститут поновлює свою діяльність, яка спрямована на забезпечення ЦНБ і системи наукових бібліотек. Пріоритетним напрямом фондознавчих досліджень є наукове забезпечення формування, збереження та загальнодоступності національного бібліотечного фонду України та вивчення ролі і місця в ньому фондів наукових бібліотек. Передбачається створити теоретичну базу для забезпечення повноти та якості комплектування фондів наукових бібліотек, визначення їх структури, обсягу, складу і темпів оновлення.

Спільно з підрозділами наукових бібліотек та кафедрами вузів треба розробити державні програми та сформувати творчі колективи.

Ситуацію, що склалася в державних наукових бібліотеках, характеризували їх керівники. Так, директор Державної наукової медичної бібліотеки Р. І. Павленко спинилася на питаннях формування сукупного фонду медичних бібліотек України, як об'єкта бібліотечознавчих досліджень. На думку доповідачки, серед проблем, які потребують наукового обґрунтування, перше місце традиційно посідає "ресурсна".

Проблеми формування фондів українських науково-технічних бібліотек висвітлив директор ДНТБ. Рівень автоматизації й механізації більшості НТБ України не відповідає вимогам часу. Впровадження сучасних інформаційних технологій конче необхідне для забезпечення ефективного використання мережі взаємопов'язаних територіальних патентних фондів, до складу якої, крім Державної науково-технічної бібліотеки, входять 16 МТЦ НТІ України.

Надзвичайно важка ситуація з комплектуванням фондів. Особливо позначаються на цій галузі нестача держбюджетних асигнувань, значне скорочення штатів і площ для зберігання фондів, неузгодженість фінансових розрахунків із Росією, припинення діяльності ЦНТБ та НТБ — депозитаріїв, ліквідація обмінних фондів та ін. Директор РНСГБ УААН Р.Й. Целінський проаналізував ситуацію в царині формування і використання фондів РНСГБ.

Для формування її галузевого бібліотечного фонду, який має стати головним джерелом задоволення інформаційних потреб наукових співробітників та фахівців сільського господарства, слід вирішити питання про надходження до бібліотеки обов'язкового

примірника всіх профільних документів, що видаються в Україні, створити фонд дисертацій та авторефератів, налагодити книгообмін з державами колишнього СРСР, створити автоматизовану інформаційну мережу.

Директор Наукової бібліотеки Київського університету В. І. Чубук спинилася на проблемах вивчення та активізації використання вузівських бібліотек України. Вона підкреслила, що впровадження результатів дослідження фондів вузівських бібліотек надзвичайно впливає на визначення профілю комплектування, норм придбання літератури, книгозабезпечення, термін зберігання книг тощо. Рівень забезпеченості вузівських бібліотек літературою падає. Це пов'язано з її подорожчанням і невиконанням бібліотекарями замовлень.

В обговоренні доповідей відзначались незадовільні справи з книгопостачальною системою, матеріально-технічною базою, оснащенням засобами обчислювальної техніки, перерозподілом літератури, книгообміном та ін.

Співробітники ЦНБ на порядок денний висунули питання комплектування (Л. П. Карпова, Н. П. Стоян) і збереження фондів (Б. П. Якушко, М. Й. Берлінська), які потребують першочергового вирішення.

Заступник директора ЦНБ А.Г.Бровкін акцентував увагу присутніх на необхідності об'єднання зусиль науковців і спеціалістів в організації фондознавчих досліджень, відповідності проблематики Інституту бібліотечознавства програмам ІФЛА.

Завідуюча кафедри бібліотечознавства ІПКПК В.К.Скнар спинилася на проблемах перепідготовки працівників, їх перекваліфікації.

Заступник директора ЦНБ Л. В. Муха підкреслила необхідність вирішення на державному рівні питань відновлення системи депозитарного зберігання і перерозподілу обмінних фондів.

Начальник відділу бібліотек Міністерства культури В. Д. Навроцька відзначила необхідність активної участі Інституту у рішенні завдання формування національного бібліотечного фонду, яке може бути успішно розв'язане тільки на міжвідомчому рівні.

Вона підкреслила доцільність концентрації зусиль Інституту на трьох напрямках забезпечення діяльності ЦНБ, мережі бібліотечних установ АН України та співпраці з бібліотеками усіх систем і відомств.

У рекомендаціях, прийнятих сесією, відзначено, що запровадження результатів попередніх досліджень відіграло позитивну роль у формуванні та використанні

фондів наукових бібліотек. Проте геополітичні зміни, проголошення незалежності України, сучасні тенденції інформатизації суспільства зумовлюють необхідність визначення пріоритетних напрямів розвитку фондознавства, об'єднання зусиль щодо їх дослідження, підвищення теоретико-методологічного рівня та практичної спрямованості наукових розробок.

Пріоритетними напрямками фондознавчих досліджень визначено наукове забезпечення формування, збереження та загальнодоступності національного бібліотечного фонду України та вивчення ролі й місця фондів наукових бібліотек.

Керівництву Інституту бібліотекознавства та кафедри фондів і каталогів Київського інституту культури сесія доручила розробити проблематику фондознавчих досліджень, особливу увагу приділяти науковому забезпеченню розробки державної програми формування, організації збереження та загальнодоступності національного бібліотечного фонду України; досягненню повноти та якості комплектування фондів наукових бібліотек, визначенню їх структури, обсягу, складу і темпів оновлення; розробці системи управління фондами

наукових бібліотек; створенню та впровадженню інформаційних технологій формування та забезпечення загальнодоступності фондів.

Відзначалася необхідність координації діяльності Інституту бібліотекознавства з кафедрою фондів і каталогів КДІКу, відповідними підрозділами наукових бібліотек України щодо організації наукових досліджень і підготовки кадрів вищої кваліфікації з питань фондознавства. Враховуючи те, що принципові проблеми фондознавчих досліджень мають, як правило, міжвідомчий характер, у рекомендаціях підкреслена доцільність створення тимчасових міжвідомчих творчих колективів для розробки зазначених теоретичних та організаційних проблем формування, збереження і забезпечення загальнодоступності фондів наукових бібліотек.

Безперечно, рішення Першої наукової сесії Інституту бібліотекознавства сприятимуть дальшому розвитку фондознавчих досліджень як теоретико-методичної бази формування і використання загального національного документального фонду України.

Т. А. ІГНАТОВА ПОДВИЖНИЦЬКЕ СЛУЖІННЯ НАУЦІ

Перші Меженківські читання 18 червня 1992 року були приурочені до дня народження відомого вченого в галузі книгознавства, бібліографії, бібліотекознавства, літературо- і театрознавства, який своє життя присвятив відродженню української культури. Організатор заходу – Центральна наукова бібліотека ім. В.І. Вернадського АН України. В читаннях взяли участь науковці і викладачі вузів Києва, Львова, Харкова, Одеси, Вінниці, Санкт-Петербурга.

Відкриваючи конференцію, член-кореспондент АН України М.Г. Жулинський наголосив: «...праця Юрія Меженка для нас сьогодні є багато в чому невивченим, непізнаним феноменом справді подвижницького служіння науці людини, яка глибоко усвідомила свою національну відповідальність за українську книговидавничу і бібліографічну справу».

Юрій Олексійович Меженко – директор Бібліотеки АН України (у різні роки – ВБУ та БАН УРСР), у 20-ті роки директор Українського наукового інституту

книгознавства, пізніше науковий керівник бібліографічної роботи в Державній публічній бібліотеці ім. М.Є. Салтикова-Щедрина (Росія), мав свою наукову школу.

Ідеологічний диктат не зламав ученого, ім'я якого замовчувалось десятиріччями, людину невичерпної енергії й твердих переконань.

Особливий інтерес у присутніх на читаннях викликали такі доповіді: «Меженко Ю.О. і український бібліографічний репертуар» (Я.Р. Дашкевич, Львівське відділення Інституту археографії АН України); «Меженко Ю.О. на чолі Українського наукового інституту книгознавства» (Г.І. Ковальчук, Київський інститут культури); «Меженко Ю.О. і українське відродження 20-х років» (Н.В. Стрішенець, ЦНБ АН України); «Ю.О. Меженко і українське книгознавство» (Т.О. Скрипник, Харківський інститут культури) та ін. Малознайомі сторінки життя і діяльності вченого (зокрема епістолярія) були розкриті у виступі М.І. Крячка (Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва, Київ), про творчий доробок Меженка в ДПБ

ім. М.Є.Салтикова—Щедрина під час першої і другої ленінградської еміграції розповів О.Р.Румянцев (Російська національна бібліотека, Санкт—Петербург), про матеріали Ю.О.Меженка в архівах М.С.Возняка та М.П.Гуменюка зробила доповідь М.А.Вальо (Львівська наукова бібліотека ім. В.Стефаника АН України), про Меженка як літературного критика йшлося у виступі В.О.Дорошенка (Харківський університет). Красзнавча бібліографія — тема виступів В.О.Ярошик (Харківська наукова бібліотека ім.В.Г.Короленка), О.Ф.Ботушанської (Одеська наукова бібліотека ім. М.Горького), Л.М.Шпильової (Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека ім. К.Тимірязєва).

Доповідь Ф.К.Сарана (Інститут літератури ім.Т.Г.Шевченка АН України) — опис відомої у колі спеціалістів Меженківської колекції шевченкіани.

Учасники зібрання висловили думку про доцільність проведення читань (один раз на два роки) для обміну науковою інформацією.

Запровадження цих заходів сприятиме об'єднанню зусиль бібліотекознавців, бібліографів, книгознавців, літературознавців, спрямованих на дослідження історико—культурних процесів в Україні, на координацію бібліографічної діяльності наукових установ та бібліотек.

Т.П.ПАВЛУША

ОБИРАЄМО ‘‘ БРИТАНСЬКУ МОДЕЛЬ ’ ’ ?

(III Міжнародна конференція у Будапешті (Угорщина)

‘‘ Взаємообмін і документальне забезпечення інформацією ’ ’ 29 березня — 1 квітня 1993 р.)

Її організували Служба міжнародного обміну Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій та організацій (ІФЛА), журнал ‘‘ Взаємообмін і документальне забезпечення інформацією ’ ’ та Угорська Національна бібліотека ім.Сечені.

Спонсори Конференції — 12 найбільших інститутів і бібліотек, зокрема Інститут наукової інформації (США), Британська бібліотека, Угорська Національна бібліотека ім.Сечені за участю Відділу загальної інформаційної програми ЮНЕСКО (в його функції входить координація діяльності цієї організації в галузі науково—технічної інформації, документації, бібліотечної та архівної справи), Міністерства культури і освіти Угорщини та Британського консульства в цій країні.

На Конференції були присутні більш як 190 представників із 41 держави (з України — одна особа).

Вона проходила у приміщенні Національної бібліотеки ім. Сечені (найбільшої в Угорщині книгозбірні — її фонди становлять понад 7 млн документів).

Конференцію відкрив її почесний голова Президент Угорщини А. Gopez.

Згідно з програмою передбачалися пленарні засідання і робочі семінари.

На пленарних засіданнях розглядалися питання розвитку взаємообміну інформацією та особливості роботи бібліотек різних типів у сучасних умовах,

організація нових структур і розширення сфери послуг, спрямованих на забезпечення загальнодоступності документальної інформації.

Було представлено близько 20 доповідей. Найбільший інтерес викликали виступи D.Wood —заступника директора Британської бібліотеки, M.Dusouleir — генерального директора Інституту наукової і технічної інформації Французького національного центру наукових досліджень, M.Montgomery — генерального директора Канадського інституту наукової і технічної інформації.

D.Wood у доповіді ‘‘ Електронні мережі і забезпечення пересилки документів ’ ’ розповів про досвід Британської бібліотеки щодо взаємообміну документів. Ця книгозбірня є головним депозитарієм країни. Його ефективне функціонування дає змогу іншим бібліотекам зберігати у своїх фондах переважно видавця підвищеного попиту, а в разі потреби використовувати фонди депозитарію. Така інформаційна технологія бібліотечного обслуговування забезпечується завдяки електронному каталогу, можливості телекомунікаційного доступу до його бібліографічних ресурсів з бібліотек низового рівня і розвинутій системі оперативної пересилки документів по МБА. Витрати на створення і підтримку ‘‘ британської ’ ’ централізованої моделі документального забезпечення інформацією, на думку її авторів, повністю компенсуються за рахунок суттєвого зменшення витрат на комплектування фондів і

розв'язання проблеми "книгосховищної кризи" в регіональних бібліотеках.

Для України "британська" модель безперечно становить інтерес, її використання, враховуючи особливості організації бібліотечної справи в республіці, дало б змогу досягти повнішого інформаційного забезпечення абонентів в умовах економічної кризи.

M.Dusouleir у доповіді "Надання нових інформаційних послуг Інститутом наукової і технічної інформації Французького національного центру наукових досліджень" розповіла про бази даних цього Інституту "PASCAL" та "FRANCIS". Перша з них являє собою унікальну політематичну бібліографічну базу даних, що містить джерела на багатьох мовах з різних галузей науки, техніки і медицини. Сьогодні ця база нараховує вже більш як 8 млн бібліографічних записів і щорічно поповнюється 450 тис. нових. З 1987 р. "PASCAL" поширюється на компактних оптичних дисках CD ROM. Доступ до неї можливий і по телекомунікаційних мережах зв'язку.

"FRANCIS" – колекція 20 політематичних баз даних бібліографічної інформації з гуманітарних, суспільних і економічних наук. Вона нараховує понад 1,3 млн бібліографічних записів і щорічно поповнюється 80 тис. нових. На основі інформаційних ресурсів названих баз даних створюється близько 100 міжнародних бібліографічних видань (друкованих копій, електронних). У цілому ж сукупність нових інформаційних послуг цього Інституту орієнтована на досягнення доступності як інформації, так і самих видань.

Досвід надання нових інформаційних послуг вищезгаданого Інституту, безумовно, становить інтерес для спеціалістів. Українські бібліотеки скористатися ним не в змозі, оскільки компактні оптичні диски вітчизняною електронною промисловістю сьогодні не випускаються.

"Доставка документів у світі, що змінюється" – тема доповіді M.Montgomery. В ній йшлося про розрахований на наступні 10–15 років, розроблений у Канаді стратегічний план по взаємообміну і документальному забезпеченню інформацією. У запропонованому системному підході, спрямованому на розв'язання проблеми, використовуються електронні видання та телекомунікації і враховуються політичні, економічні та соціальні аспекти взаємообміну документальною інформацією.

Для України, яка тільки-но приступає до формування

національних інформаційних інфраструктур, розробка подібного плану особливо актуальна. Очевидно, що їх створення і, зокрема, організація взаємообміну та документального забезпечення інформацією не можуть проводитися методом "проб і помилок", а потребують чіткої, обгрунтованої програми.

Проблеми взаємообміну і документального забезпечення інформацією, розглядувані на пленарних засіданнях, обговорювались і на робочих семінарах з напрямів: менеджмент; маркетинг; навчання; публічні бібліотеки; право копіювання і розсилки документів; забезпечення загальнодоступності видань в Європі; інтеграція Сходу і Заходу.

Останній семінар був орієнтований, передусім, на вчених і фахівців країн СНД та Східної Європи.

Після розпаду соціалістичного табору і СРСР розпався і єдиний інформаційний простір, який формувалася на їх терені впродовж десятиріч. У зв'язку з цим порушився і взаємообмін документальною інформацією. Тому виникла потреба розробки нових підходів, спрямованих на розв'язання проблеми забезпечення загальнодоступності видань із врахуванням реалій сьогодення.

Керівником даного семінару був G.Cornish – керівник Служби міжнародного обміну ІФЛА.

Він проінформував про її цілі й завдання. Мета – максимально повне і оперативне забезпечення потенційних споживачів опублікованими матеріалами незалежно від того, де і коли в них виникне потреба. Для досягнення цього служба орієнтується на розв'язання таких завдань: оптимізація зведених каталогів; випуск електронних видань; автоматизація міжнародного МБА і організація оперативної доставки документів, замовлених по міжнародному МБА, та ін.

Проблема міжнародного МБА на робочому семінарі була однією з центральних тем обговорення. Своєю точкою зору щодо цього висловили директор бібліотеки Братиславського університету E.Vontorcik ("Активізація діяльності міжнародного МБА в бібліотеках Словаччини"), заступник директора Бібліотеки АН Латвії V.Kocere ("Міжнародний обмін і постачання "сірої" літератури в академічних і спеціальних бібліотеках Латвії"), заступник директора Державної публічної науково-технічної бібліотеки (ДПНТБ) Росії E.Egonina ("Система МБА мережі наукових і науково-технічних бібліотек Росії").

Вчені розповіли про нагромаджений в їх країнах досвід роботи з цього виду бібліотечного обслуговування

і наголосили на необхідності впровадження єдиних бланків замовлення документів по міжнародному МБА та розробці системи фінансових взаєморозрахунків як між бібліотеками, так і між бібліотеками та їх абонентами.

У своїй доповіді "Стан автоматизації в ДПНТБ Росії" заступник директора ДПНТБ Росії Y. Shraiberg проінформував присутніх про функціонує в ДПНТБ Росії зведений електронний каталог зарубіжних видань, які надходять у країни СНД, і зведений електронний каталог малотиражної літератури, що видається в цих країнах, про вплив автоматизації на забезпечення загальнодоступності видань. Інформаційні ресурси цих каталогів, підкреслив доповідач, доступні не лише для читачів бібліотеки, а й для віддалених абонентів (у режимі теледоступу). Останні можуть не тільки встановити місцезнаходження потрібного видання, а й замовити його, скориставшись комунікаційними мережами зв'язку. ДПНТБ Росії надає пріоритет виконанню таких замовлень. Y. Shraiberg повідомив також, що бібліографічні бази в ДПНТБ Росії підтримуються на ЕОМ різних типів, але програмне забезпечення на них є уніфікованим – використовується пакет прикладних програм CDS/ISIS, розроблений ЮНЕСКО для бібліотек. Доповідач наголосив на необхідності неухильного дотримання універсального міжнародного формату представлення бібліографічних даних UNIMARC, як умови для забезпечення інформаційної сумісності автоматизованих бібліографічних ресурсів.

Т. Pavlusha (Україна) у доповіді "Забезпечення загальнодоступності книжкової спадщини України" висвітлила питання, пов'язані з подоланням трьох специфічних інформаційних бар'єрів між цією спадщиною та її споживачами. Перший з них спричинений розпорошеністю контрольних примірників української писемності та друку по численних книжкових сховищах та зібраннях. Другий – пов'язаний з неможливістю безпосереднього доступу до ряду рідкісних документів, що зумовлено питаннями їх фізичного збереження. Третій бар'єр (його можна назвати інформаційно-когнітивним) виникає через

суперечність між археографічним характером інформації, зафіксованої у рукописах та стародруках, і семантичною спроможністю її сприйняття широким колом сучасних дослідників. Як засоби подолання цих бар'єрів пропонується створення національних бібліографічних реєстрів; надання копій рідкісних документів або аналітичної інформації про них; створення археографічної бази знань у вигляді семантичної мережі археографічних об'єктів і суб'єктів.

У прийнятому Конференцією рішенні зафіксовано, що кожна країна на національному рівні несе відповідальність за забезпечення загальнодоступності своїх видань. Для підвищення ж ефективності міжнародного взаємообміну документальною інформацією необхідно розробити єдину систему фінансових взаєморозрахунків між постачальниками і споживачами інформації і запровадити уніфікований формат замовлень по міжнародному МБА в автоматизованому режимі; відзначено доцільність проведення взаємних міжнародних стажувань.

Досягнута принципова домовленість із заступником директора Угорської Національної бібліотеки ім. Сечені P. Sonnevend про організацію в рамках міжнародного книгообміну одержання видань угорської україніки.

Згідно з домовленістю з ДПНТБ Росії ЦНБ АН України по книгообміну одержала 11 примірників російськомовного видання універсального міжнародного формату обміну бібліографічними даними UNIMARC.

Серед поширюваних рекламних листків і проспектів різних бібліотек та інформаційних центрів найбільший інтерес для нас становлять каталог серіальних видань на компактних оптичних дисках CD-ROM (ці електронні видання може поставити в 1993 р. фірма SWETS) і рекламні дискети Інституту наукової і технічної інформації Французького національного центру наукових досліджень, що демонструють можливості баз даних цього інституту "PASCAL" і "FRANCIS".

Нашій бібліотечі було презентовано компактний оптичний диск CD-ROM з науково-технічною інформацією Французького національного центру наукових досліджень за 1992 р. (орієнтовна вартість цього диску 1 тис. дол.).

"ОДНА З НАЙПРАЦЬОВИТШИХ УСТАНОВ АКАДЕМІЇ"

(До 75-річчя ЦНБ ім. В. І. ВЕРНАДСЬКОГО АН УКРАЇНИ)

Так писав про Всенародну бібліотеку неодмінний секретар УАН академік А.Ю.Кримський у своїй чернетці "Звідомлень про діяльність Української Академії наук у Києві за 1920 рік". Цей документ (фонд 1, справа 26539, відділ рукописів ЦНБ ім. В.І.Вернадського АН України), виїмку з якого ми подаємо нижче, є історичним свідченням життя бібліотеки, що разом з Академією несла важкий тягар драматичних подій понад сімдесятирічної давності.

Всенародня бібліотека ще не досягла цифри 1 мільйона книжок, про яку річ оповіщали газети, але вже недалеко до того. На жаль, як слід закаталогізувати не було фізичної змоги, бо число людей, що вели каталогізацію (науковою децимальною системою), до піро на кінець року дійшло до цифри 32, а доти було каталогізаторів менше. Справедливість вимагає зазначити, що робили вони дуже інтенсивно і що взагалі Всенародня бібліотека — одна з найакуратніших й найпрацьовитіших установ Академії Наук. На чолі Всенародньої Бібліотеки стоїть Тимчасовий комітет (5 — 7 осіб), де головою був попереду П.Я.Стебницький, далі В.Ю.Данилевич, а як він у грудні 1920 року подався у відставку, то одтоді виконує обов'язки голови Комітету В.О.Кордт. Засідань одбув комітет 60.

Внутрішню організацію праці веде Рада бібліотекарів під головуванням Ю.О.Меженка, в ній є старших бібліотекарів 4, підстарших 3, молодших 2. Каталогізаторів, як сказано, було на 1 січня 1921 року 32 особи. Всього вкупі, особовий склад Всенародньої бібліотеки — 53 особи. Бібліотека видає три часописи: а) хроніка щоденної праці, б) хроніка тижневої праці, в) хроніка місячної праці.

Спеціальний бібліографічний журнал "Книжний вісник", що видавала Всенародня бібліотека позаторік,

не міг виходити в світ торік, бо так званий Поліграфічний відділ позапечатував друкарні.

Міститься Всенародня бібліотека, на жаль, не в одному будинку, але аж у шістьох приміщеннях (не близьких одно од одного), де є 17 кімнат. Головна комора — проти Безаківської вулиці, а головне приміщення для праці — в будинку бувшої І гімназії, що верховна рада передала його ще влітку 1920 р. на власність Української Академії Наук, маючи на увазі найбільше інтереси Всенародньої бібліотеки. Шкода, що цей будинок іще й досі лишається незвільненим од деяких установ Губнаросвіти та Губпроффобру, і Всенародній бібліотечі там дуже й дуже тісно. В кожному разі вже можна було 23 серпня 1920 р. одчинити публічну читальню для громадського вжитку в так званій актовій залі. Для статистики варто зазначити, що поміж тими книжками, що публіка казала їй давати, 29% припадає на книжки, писані українською мовою, а 71% на книжки, писані іншими мовами, переважно російською. Завідують читальнею підстарші бібліотекарі О.С.Карпинська та Т.О.Маляренко.

Всенародня бібліотека має філію в Вінниці, там при ній є ще й Художньо-археологічний музей. Річне звідомлення од Вінницької філії, через лихе становище шляхів, не прийшло на сьогоднішній день.

Для комплектування фондів Бібліотеки велике значення мали подарунки. Вчені, діячі культури, різні товариства, установи дарували окремі книги і бібліотеки.

Першою книгою, що надійшла у ВБУ в такий спосіб, була робота М.Ф.Берлиньського з історії Києва "Краткое описание Киева, содержащее историческую перечень сего города, так же показание достопамятностей и древностей оного". СПб, 1820.

С К А Р Б С В І Т О В О Ї К У Л Ь Т У Р И – Д Л Я Н А Щ А Д К І В

Свідченням великої шани польського народу до науки, культури, взагалі до загальнолюдських цінностей стало те, що під час свого офіційного візиту до України 24–26 травня 1993 р. Президент Польської республіки Лех Валенса знайшов час відвідати ЦНБ і ознайомитись із “Королівською бібліотекою”.

Під час відвідин бібліотеки функцію наукових консультантів перекрала на себе директор ЦНБ ім.В.І.Вернадського АН України член-кореспондент АН України професор О.С.Онищенко, завідувач відділом бібліотечних зібрань та історичних колекцій доцент П.В.Голобуцький, головний співробітник відділу рідких видань і стародруків І.О.Римарович.

Серед фондів ЦНБ ім.В.І.Вернадського вирізняється своєю неординарною історією збирання і цікавим наповненням “Королівська бібліотека”, або бібліотека останнього польського короля Станіслава Августа Понятовського, відомого мецената науки, літератури і мистецтва. Створена в 60–70-х роках ХУІІІ ст., його приватна книгозбірня невдовзі стала помітною у Варшаві культурно-освітньою установою. Серед її читачів, крім самого короля і найближчих до нього осіб, у першу чергу його родичів – братів, сестер, їх дітей, та численних фавориток, були представники цвіту польської культури: історик біскуп А.Нарушевич, поет С.Трембецький, мандрівник і археолог, автор роману “Рукопис, знайдений у Сарагосі” Я.Потоцький, Т.Чацький, з ім’ям якого пов’язана подальша доля збирання.

В 1805 р. колекція опинилася в Кременці. Тут вона значно збільшилась за рахунок літератури, яку дарували генерали М.Кутузов і Дерфельден, князь Ю.Понятовський, митрополит Станіслав Сестренцевич–Богущ, український бібліограф і книгознавець Василь Анастасевич та ін. По смерті професора місцевої гімназії Ф.Шейдта його книгозбірню (912 томів), було закуплено цим навчальним закладом і передано до “Королівської бібліотеки”. Пізніше – приватну книгозбірню К.Чацької тощо.

В другій половині ХІХ ст. “Королівська бібліотека” стала власністю Київського університету.

Із створенням на базі ЦНБ ім.В.І.Вернадського АН України Інституту Української книги збирання стало об’єктом його планомірної науково-дослідної роботи. Його фонди вивчаються і використовуються для наукової роботи українськими, польськими та російськими вченими. Останнім часом мінціпають творчі зв’язки між польськими і українськими науковцями. Цьому сприяло заснування при Бібліотеці Народовій (Варшава) у 1990 р. відділення документації та історичних фондів, фахівці яке вже тричі побивали у Києві. Саме “Королівська бібліотека” викликала у них найсильніший науковий інтерес. Тут провели дослідження відомі польські вчені професор Бухвальд–

Леш Валенса оглянув експозицію документів, що характеризують час фундації "Королівської бібліотеки", формування її фондів, склад читачів тощо. Зацікавила президента і осіб, котрі його супроводжували, книга реєстрації читачів зібрання, що велася протягом 1776–1791 років, його каталог, створений королівським бібліотекарем біскупом Яном Альбертранді, численні інкунабули, палеотипи і рідкі видання.

Пельцова, доктор Ласкаржевська та ін. Результатом роботи наших колег стали статті, доповіді тощо. Серед них непересічна стаття Ядвіги Рудницької "Використання книгозбірки Станіслава Августа". З підписанням між Бібліотекою Народною і ЦНБ ім.В.І.Вернадського АН України угоди про взаємний обмін фахівцями у 1993 р. українські вчені двічі відвідали Польщу, де брали

участь у конференціях і семінарах. На семінарі "Організація і методика праці над історичними колекціями цінних книг і документів" (19–22 квітня 1993 р.) з доповіддю "Колекція Станіслава Августа Понятовського у ЦНБ АН України" виступив П.Голобуцький. Участь у подібних наукових форумах дає змогу не тільки обмінюватися досвідом роботи з історичними колекціями,

але й зміцнювати форми міжбібліотечного співробітництва. Особливо важливим тут є публікації каталогів, зокрема "Королівської бібліотеки", що розширить наші знання про це зібрання і слугуватиме науковою базою для його подальшого вивчення.

Так, уже в червні місяці 1993 р. в ЦНБ працювала група вчених Королівського палацу і Народової бібліотеки.

Основою українсько-польського бібліотечного співробітництва може стати вірна позиція, котру зайняло польське Бібліотечне Товариство щодо питання вільного доступу до переміщених і перехоплених фондів, як польських за кордоном, так і чужих, збережуваних в цій країні. Головним критерієм у разі визначення долі фондів повинна бути їх безпека, відповідне зберігання і використання у культурному обміні. Українська сторона із свого боку намагається забезпечити інформацію про "Королівську бібліотеку", вдається до заходів, щоб зберегти цей скарб світової культури – для нащадків.

Крім іноземної літератури XV–XVIII ст, тобто ядра "Королівської бібліотеки", значний інтерес становлять українські видання: "Острозька біблія", що була передана Київським митрополитом Серапіоном Т.Чацькому для бібліотеки Волинського лицю, твори українських полемістів XVIII ст., як то "Месія правдивий" – полемічний твір Іоанкія Голятовського, "Правда руська" та ін. Саме ця література, як і інші великі поповнення до "Королівської бібліотеки", зроблені в Кременці і Києві в XIX – поч. XX ст. підтверджує, що в наш час колекція в цілому належить обом народам, польському і українському.

П.ГОЛОБУЦЬКИЙ

Національна бібліотека < Польщі. –Ред> має солідний відділ стародруків, але доцільніше звернутися до відділу мікрофільмів, де зроблено копії з різноманітних "летючих листків" (газет, брошур, листівок тощо). Тут же зібрані мікрофільми, зняті з інших "летючих листків", виданих у Речі Посполитій, або тих, стосуються за змістом подій у Речі Посполитій, в тому числі й України XVI – XVIII ст. Отже, тут знаходяться в мікрофільмах надзвичайно цінні джерела–стародруки, які нерідко зберігаються в єдиному примірнику в різних архівосховищах Польщі та деяких європейських країн (країни СНД, Франція, Італія, Швеція та ін.). Їх дуже багато. Зокрема, "летючих листків" за 1655–1661 рр. нараховується 354. Більшість з них є німецькомовними, а інші виліковані шведською (11), польською (4), італійською (3), французькою (2), іспанською (1) та голландською (1) мовами. Більшість "летючих листків" друкувалося у Гданську, головним чином у друкарні родини Рете. При складанні "летючих листків" видавці користувалися різноманітними джерелами (тексти мирних угод, маніфести, листи королів, гетьманів, воєначальників, рядових свідків подій тощо), хоча, звичайно, в одному "летючому листку" спиралися на одне або кілька джерел. (Український археографічний щорічник. – К.: – Наук. думка, 1992)

"ШПРІНГЕР" – ЦЕ НАЙНОВІША НАУКОВА ІНФОРМАЦІЯ

Німецьке наукове видавництво "Шпрінгер", яке має понад 150 років від дня свого заснування, одне з найбільших у світі.

Його головний осередок знаходиться у Берліні, центр збуту – в Гейдельберзі, представництва розгалузились в Нью-Йорку, Лондоні, Парижі, Токіо, Гонгконзі, Барселоні, Будапешті, Відні тощо.

"Шпрінгер" – приклад блискучого ведення видавничої справи. А розпочалася вона в травні 1842 р., коли молодий Юліус Шпрінгер відкрив у Берліні багатогалузевий книжковий магазин і спробував свої сили як підприємець. На перших порах друкував тільки невеликі монографії з актуальних на той час питань літератури, філософські роботи, дитячі книжки, підручники. Через двадцять років уже досвідчений підприємець переакцентував увагу на науковий напрям – праці з хімії, медицини, техніки, математики, фізики, економіки.

Пристрасть Ю.Шпрінгера до шах відобразилась у численних книгах. З 1881 р. шаховий кінь став символом і знаком фірми. Він і донині прикрашає титульний лист фірмових видань.

Нашадки Ю.Шпрінгера продовжили його справу, дедалі більше розширюючи програму діяльності. Випуск монографій і книжкових серій, довідників з біології, фізики, хімії та журналів сприяв створенню міжнародного авторитету.

Велике значення для розвитку фірми мало заснування її відділення у Нью-Йорку, яке розпочало продаж європейської продукції, згодом запрацювало за англомовною програмою у тісному контакті з північно-американськими авторами. Пізніше було створено бюро реалізації в Англії, у Цюриху придбано книгарні та Східний книжковий сервіс у Токіо – агентство по продажу закордонних наукових видань в Японії; відкрито редакторське бюро в Парижі та філії у Гонгконзі з метою встановлення контактів з Китаєм та Південно-Східним регіоном; з'явилися видавничі бюро в Каліфорнії, Барселоні, а в 1991 р. – у Будапешті.

Видавництво пропонує до поставки понад 10 тис. найменувань. Це – література з питань медицини, психології, біології, математики, фізики, хімії, наук про Землю, обчислювальної техніки та інформатики,

економіки, права та філософії та ін. Серед випущеного видавництвом – понад 20 назв енциклопедій з медицини та суміжних наук, *всесвітньо відомі довідники Бейльштейна з органічної хімії.*

Щорічна продукція "Шпрінгера" – це понад 360 назв книжкових серій. Серед них – "Нові досягнення в онкології", "Питання ендокринології", "Екологічні дослідження", "Основи математики", "Дослідження хімічної науки" та ін., а також 300 назв наукових журналів, які висвітлюють численні проблеми в галузі наукового пізнання. Більша частина часописів – міжнародні і видаються англійською мовою – мовою наукових публікацій.

"Шпрінгер" як у дзеркалі відбиває процеси, що відбуваються у науковому середовищі. Наука стала більш інтернаціональною, підноситься роль міжнародного співтовариства.

В останні десятиріччя у видавничій справі особливих змін не спостерігається. Але конкуренція у діловому світі спонукає до боротьби за "обличчя" фірми. Це змушує вивчати нові методи розповсюдження інформації, підвищувати якість продукції. 65 % усіх книг та журналів видавництва експортується в 110 країн світу. Співробітництво з численними представництвами та агентами гарантує всесвітнє розгалуження. Серед авторів видавництва є багато всесвітньо відомих експертів з різних галузей науки та лауреатів Нобелівської премії. Нова продукція "Шпрінгера" надає в розпорядження читачів відеосерії, оптичні диски, мікрофіші.

ЦНБ ім.В.І.Вернадського пов'язують з видавництвом багаторічні тісні ділові контакти; з початку 20-х років у її фонди надходять його видання. Продукцію "Шпрінгера" у великій кількості замовляють установи АН України.

Згідно із запитом нашої бібліотеки, видавництво охоче висилає свої рекламні матеріали, які детально вивчаються та передаються у централізованому порядку академічним установам за профілем їхньої наукової діяльності.

Література "Шпрінгера" п'ять разів протягом 1977–1987 рр. експонувалася в ЦНБ і завжди користувалася успіхом у відвідувачів.

Останнього разу "Шпрінгер" представив 564 найменування найсучаснішої літератури з різних

галузей знань. Доступ до літератури був вільний, можна було замовити ксерокопію, або мікрофільм.

Книги "Шпрінгера" добре оформлені, мають привабливий зовнішній вигляд гама яскравих кольорів обкладинок, чітка графіка, рисунки.

Експоновану у ЦНБ літературу було закуплено у фірми на пільгових умовах (знижка 40%), за існуючою домовленістю між АН України та посередницькою

фірмою по розповсюдженню літератури "Ланге-Шпрінгер"

Отже, виставка – додаткове джерело комплектування фондів іноземною науковою літературою, що сприяє подальшому розвитку наукової роботи, тіснішому культурному і науковому обміну між АН України та видавництвом.

О.Ф.БОТУШАНСЬКА

КОМПЛЕКТУВАННЯ – САМОТУЖКИ

У фондах Одеської Державної наукової бібліотеки імені О.М.Горького (ОДНБ) зберігаються сотні тисяч творів українського книгодруку, виданих в Україні та поза її межами. У цьому унікальному масиві – велика кількість рідкісних видань, у тому числі з автографами відомих вітчизняних діячів М.Коцюбинського, Марка Кропивницького, І. Нечуя-Левицького, Михайла Комарова, Амаросія Могилы. Гордістю зібрання є і рукопис "Хрестоматія Запорозької старшини" (кінець XVIII ст.), і одна з наших найкращих колекцій – приватна книгозбірня відомого українського письменника, літературознавця М.Комарова, і повне видання поеми "Енеїда" І.Котляревського, здійснене в Харкові 1843 року.

Зрозуміло, що вельми багаті фонди являють значну цінність для літературознавців, дослідників з історії України, української культури, мистецтва. Останнім часом з боку широкого читачького кола, природно, зріс інтерес до цих зібрань, до української книги. Це і спонукало нас проаналізувати стан комплектування цією бібліотекою та провести в 1990–1991 рр. наукове дослідження.

Ми досліджували процеси комплектування (поточного і докомплектування), наукове використання фонду української книги в системі каталогів і картотек. Аналізу були піддані всі книги, періодичні видання, видруковані українською мовою в республіці. Ми дійшли висновку, що система джерел комплектування має бути переглянута і доповнена, а ОДНБ повинна забезпечуватись обов'язковими примірниками – державним і місцевим, екземплярами авторефератів, збірників наукових праць тощо, отримувати відомчі видання, в тому числі матеріали нарад, конференцій та ін.

Про яке більш-менш серйозне задоволення попиту на українську книгу може йтися, якщо останнім часом ОДНБ тільки в одному екземплярі одержала: Субтельний О. Україна: Історія, Аркас М.М. Історія України-Русі та дещо ін. Раніше бібліотека отримувала обов'язковий російський примірник з Центрального колектору наукових видань з Москви. Такої надзвичайно необхідної установи як колектор у нашій республіці не було, її не створено і досі. Цю печальну картину безладдя доповнює відсутність тематичних планів видавництва.

Комплектування фондів українською книгою ОДНБ поки що змушена здійснювати через книжкові магазини, аукціони, книгообмін, передплату "Союздруку", інколи допомагає обласний колектор. Ми не відмовляємося і від усталених джерел комплектування. Співпрацюємо з видавництвом

"Червона калина", товариством української мови ім. Т.Г.Шевченка "Просвіта", благодійним товариством "Сейбер-світло" (Львів) та "Південною громадою" (Одеса).

Надходять у бібліотеку видання Інституту історії АНУ. Деякі свої твори передають і самі письменники і вчені.

Нині понад 30% друкованої продукції видається коптом авторів без попередніх анонсів у пресі та в інформаційних бюлетнях. Кооперативні, спільні і малі підприємства, що випускають книжкову продукцію, не зацікавлені в тому, щоб їх видання надходили до бібліотек. Юридично ця проблема ні в який спосіб не розв'язується. Бібліотека, як бюджетна організація, що комплектується лише за безготівковим розрахунком, практично позбавлена можливості одержувати найцікавіші видання.

Розв'язання проблеми комплектування українською книгою зародило б введення обов'язкового (безкоштовного) примірника. Поки ж наявний хаос, антикультура бібліотечного виробництва.

Під час складання реєстру друкованих видань України дослідники нашоюхнулися на велику кількість проблем наукового, бібліографічного та організаційного порядку. Але незважаючи на всі складності, було створено каталог "Українська книга у фондах ОДНБ ім. О.М.Горького" (4 випуски), у 1992 – каталог "Українська періодична преса у фондах ОДНБ ім. О.М.Горького".

Як і в каталогах книг, збережуваних у фондах бібліотеки, журнали і газети описано за хронологічним принципом. Групуючи бібліографований матеріал, упорядники розмежували журнали і газети, описали їх згідно з алфавитом назв, подали відомості про наявність того чи іншого видання у міру випуску в світ за роками.

Після кожного видання зазначено бібліографічний шифр, що дасть змогу читачеві здійснити замовлення, не вдаючись до послуг працівників генерального каталогу. В каталозі книг матеріал подано в систематичному ключі, що значно полегшує науковцю роботу з ним.

Дві карточки ми відправляємо в Державну бібліотеку України та ЦНБ ім. В.І.Вернадського.

Дослідження одеських бібліографів викликали інтерес у наших зарубіжних колег, зокрема з бібліотеки Конгресу США, книгозбірень Канади, Австралії, Польщі, Чехо-Словаччини, куди, на їх прохання, було відправлено видання.

В ОДНБ приділяється велика увага створенню бібліографічних показників. Щороку виходить по 40–50 випусків. Тільки в 1992 р. читачі отримали ще 2 великі бібліографічні показники (кожен обсягом понад 10 друкованих аркушів). Це – "І.Микитенко" (2 випуски) і "Одеський український музично-драматичний театр".

Отже, наші творчі зусилля на створення Державного фундаментального реєстру української книги.

© БОТУШАНСЬКА Ольга Федорівна

Ю В І Л Е І Б І Б Л І О Т Е К

Л. І. ЗЕЛЕНА

"...БАРОМЕТР РОЗУМОВОГО ЖИТТЯ СУСПІЛЬСТВА"

Свій 120-річний ювілей відзначила Херсонська обласна універсальна бібліотека імені О.М.Горького, одна з перших українських провінційних книгозбірень.

Ідея щодо її створення належить братові відомого художника Миколи Ге — Григорію Миколайовичу. Його думку підтримали члени невеликого місцевого гуртка діячів просвітницького руху, міська влада, зокрема губернатор Старинкевич. Прогресивна інтелігенція, маєтні люди Херсона організували бібліотечне товариство. Було розроблено демократичний статут, затверджений Міністерством внутрішніх справ у січні 1872 р.

На перших загальних зборах засновників було обрано дирекцію. До неї ввійшли Банова, Кузнецова, Моравська, Ге, Каверін, Бернатович. Завдяки матеріальній підтримці меценатів громадська бібліотека прийняла своїх перших відвідувачів уже в червні 1872 року. Майже п'ять років вона за дозволом предводителя губернського дворянства розміщувалась у залі Дворянського зібрання, користування нею було платним, читальним залом — безкоштовним. З 1874 року від міської управи почали надходити субсидії, які дедалі збільшувалися.

Було видано перший каталог бібліотечних фондів. Здійснювався ретельний облік книжок і періодики, контингенту користувачів.

Поновлений у 1890 р. склад дирекції акцентує увагу працівників на подальшому упорядкуванні обліковування книжок, веденні статистики, на процесі реєстрування читачів, культурі оформлення вимог на літературу, підготовці каталогів на всі розділи фонду. Вперше ставиться питання про комплектування бібліотеки науковими виданнями. До читання лекцій стали залучатися відомі професори. Набули більшої популярності у жителів Херсона і влаштовувані працівниками книгозбірні музично-літературні вечори, вистави, концерти.

Зниження плати маломаєтним за користування абонементом значно збільшило число відвідувачів.

У 1891 р. до 100-річчя з дня смерті князя Г.О.Потьомкіна було засновано особливий краєзнавчий відділ літератури і предметних пам'яток місцевої старовини, названий його ім'ям. На цю справу міська управа асигнувала 500 крб. Нащадок кн. Потьомкіна Енгельгардт вніс 1000 крб., а збирач старожитностей П.О.Бурячек презентував колекцію медалей, монет і карт. По суті це зібрання і поклало початок майбутньому краєзнавчому музею.

Дарування бібліотечі літератури стало традицією. Підборку спеціальних книжок на початку 1891 р. презентувало їй товариство херсонських лікарів.

Зростали фонди, збільшувалася кількість читачів, а питання з будівництвом власного приміщення ніяк не розв'язувалося. Кошти для цього збиралися майже 15 років. Перший відчутний внесок зробив І.І.Корбуль. І тільки завдяки пожертвуванням меценатів і підтримці міського голови І.І.Волохіна вдалося зібрати потрібну суму грошей.

На колишній Старообрядовій площі за проєктом академіка Новоросійського університету архітектора М.К.Толвінського в серпні 1896 року було розпочато і восени наступного року завершено спорудження будинку бібліотеки, в якому вона знаходилася 90 років. Зручне приміщення приваблювало велике число читачів, зросла кількість вимог на літературу.

Фонд бібліотеки поповнювався подарунками від приватних осіб, різних організацій, зокрема від книгозбірень Одеси, Миколаєва, Полтави, Харкова, Севастополя, Катеринослава, Кам'янця-Подільського, Санкт-Петербурга та ін.

Серед дародавців — відомий поет О.М.Плещеев, брати Гошкевичі, Тарле, Падалка, Осадчий, Тезяков, Шведов та ін. Відомий московський книговидавець К.Т.Солдатенков надіслав у бібліотеку відсутні в ній видання свого видавництва. Майже всі державні міністерства, Академія наук, більшість наукових

товариств надсилали бібліотечі свої видання безкоштовно. Особливо ретельно збирався фонд місцевих видань. Збереглися збірники: ‘‘Статистико–економические обзоры Херсонской губернии’’, ‘‘Статистико–економические обзоры Херсонского уезда’’, ‘‘Отчеты о деятельности Херсонской уездной земской управы’’, газети: ‘‘Херсонские губернские ведомости’’, ‘‘Юг’’, ‘‘Родной край’’. Як документальні джерела вони не втратили свого значення і сьогодні. Отже у місті, де не було жодного вищого учбового закладу, поступово сформувалося громадське книгосховище, яке за складом своїх фондів займало сьоме місце в імперії, а за кількістю видаваних книг – друге, поступаючись лише Харківській громадській бібліотечі.

На околицях міста – військовому форштадті, передмісті Забалка, пізніше в інших його районах було відкрито філіальні відділення. Це сприяло новому припливу читачів.

У звіті про роботу бібліотеки за 1902 р. підкреслювалося, що вона стала ‘‘таємною лабораторією, де незримо здійснюється добра справа запровадження правоти, любові до людини та поваги до людського достоїнства’’. .

В огляді її діяльності за 40 років Л.Г.Осинський, один з директорів бібліотеки, вказуючи на зростання в 1906 – 1908 рр. попиту на книги і різкий спад у подальшому, назвав бібліотеку ‘‘барометром розумового життя суспільства’’. .

Своїм успішним розвитком з 90–х років вона багато в чому зобов’язана активній діяльності В.К.Шенфінкель (1867 – 1928), яка очолювала бібліотеку більше 30 років. Віра Костянтинівна завідувала її відділами, вела статистику, на громадських засадах займалась опрацюванням книг. Вона сприяла удосконаленню освітницької діяльності книгозбірні, складала статистичні дані до звітів бібліотеки, підготувала низку бібліографічних покажчиків. Спільно з Беккером, Шипинською, Поповою, Делятицькою складала Систематичний каталог на фонди бібліотеки з часу її заснування і 4 доповнення до нього (три із них видано в друкарським способом). Крім книг, у ньому розписано зміст 49 журналів. Особливої уваги заслуговує ‘‘Указатель книг и статей отдела имени Кн.Г.А.Потемкина по истории и современному состоянию Новороссийского края’’ (Херсон.–1913. – 125 с.). У нього включено приблизно 1500 назв книг і статей з питань історії, археології, географії, етнографії, природознавства, промисловості, сільського господарства, торгівлі, транспорту, морської і річкової справи Півдня України.

Тут відображено і методично чітко систематизовано роботи відомих істориків Багалія, Мурзакевича, Писаревського, Скальковського, Яворницького, Осадчого, Тезякова та ін. Порівняно з виданими раніше бібліографічними посібниками Леонтьєва, Маркевича, Могилянського, Чижикова, в ньому вельми повно відбито літературу про Херсонщину і Таврію.

Високу оцінку покажчику дав журнал ‘‘Русский библиофил’’ (1914.–N 1 –С.90).

На добру пам’ять заслуговує і М.Є.Беккер (1842 – 1909) – бібліограф–ентузіаст. Він подарував бібліотечі чимало книжок з приватної бібліотеки. Енциклопедично освічений, людина прогресивних політичних поглядів, він деякий час обіймав посаду голови міської управи. В 1891 р. його було обрано до складу дирекції і протягом 18 років Беккер брав активну участь в управлінні установою. Певний час він був відповідальним бібліотекарем, наглядав за будівництвом приміщення. В наших фондах зберігаються складений ним історичний огляд 25–річної діяльності громадської бібліотеки, щорічні звіти. Цінними документальними джерелами є також його промови з нагоди освячення приміщення, 25– і 30–річчя існування книгозбірні.

На той час у бібліотеках не існувало послідовної системи групування літератури. Існуючі класифікації були недосконалими. У 1902 р. Беккер розробив оригінальну систему, яка під назвою ‘‘Главные основания для выработки системы библиотечного каталога’’ в 1911 р. була опублікована в журналі ‘‘Бібліотекар’’ (N 3–4) і дістала позитивну оцінку в бібліотечному професійному загалі.

У фонді (тепер він носить ім’я М.Є.Беккера) було організовано відділ літератури з питань міського самоврядування і земських справ.

Шенфінкель на високому професійному рівні видала систематичний покажчик на цю частину фонду, в який, крім окремих видань, включено і журнальні публікації.

Щорічними звітами дирекції про роботу книгозбірні з 1890 по 1908 рік, виданими у друкарський спосіб, можна скористатись для вивчення історії бібліотечної справи в Україні – вони являють собою наукову оцінку роботи бібліотеки. Крім того, у звітах подано історію розвитку книгозбірні за перші 55 років її існування, матеріали про склад читачів, формування бібліотечного фонду тощо. Ці звіти одержали високу оцінку в спеціальних журналах (у т.ч. ‘‘ Библиотекар’ ’)

Після громадянської війни (а Херсон був прифронтовим містом) бібліотека спрямувала свої

зусилля на культурно—просвітню роботу. Вперше було запроваджено такі форми роботи, як “художні розповіді” (неабиякою майстринею цього була Шенфінкель). На підприємствах і в установах міста бібліотекарями організовувались читання вголос.

1920 року книгозбірні було передано бібліотеку колективного товариства прикажчиків “Помощь” як 3-й філіал, у 1924 його було реорганізовано у спеціальну дитячу центральну читальню (тепер ОБД).

У голодні 1921 і 1922 роки кількість читачів з 5 тисяч у серпні 1921 р. впала до 600 у 1922 р.

У січні 1923 р. бібліотеку було реорганізовано в центральну міську, переведено на державний бюджет і скасовано плату за користування книгами.

З 1925 року бібліотечні справи пішли на краще. На час проведення I Всеукраїнського з'їзду бібліотечних працівників (1—6 червня 1926 р.) Херсонська бібліотека називалася в числі 5 найбільших бібліотек, вона виконувала функції міжокружної і центральноокружної, організаційно—методичного центру для інших книгозбірень. У Млинах і на Сухарному, у приміських селах відкривались філіали центральної бібліотеки, які з часом реорганізувались у самостійні установи. У 1928 р. вже була 71 бібліотека і 74 хати—читальні, а через 3 роки 78% сіл району мали свої бібліотеки. При бібліотеці працював колектор. Активізувалась бібліографічна діяльність і з'явився довідково—бібліографічний відділ. З 1938 р. бібліотека стала базою для проведення постійних тримісячних курсів не тільки для Херсонщини, а й Миколаївської і Запорізької областей.

У 1941 р. книжковий фонд нараховував понад 300 тис. томів, ним користувалося майже 10 тис. читачів.

У період фашистської окупації фонд і майно бібліотеки були пограбовані і окупантами, і місцевими мародерами. Література, яка не відповідала духу тимчасового режиму, знищена.

В березні 1944 р. місто було звільнене. Страшний вигляд воно мало. Такою була й бібліотека: вибиті двері, вікна, розтрощені меблі, розкидані книги. Втрачено більше 215 тис. книжок. Завдано збитків на 740 тис. крб. (у старому обчисленні).

Вже в квітні розпочалася робота, спрямована на відновлення установи. Книги надіслали колишні ВБЛ та публічна бібліотека ім. Салтикова—Щедрина. А з вересня почали надходити нові книги, в тому числі й обов'язковий примірник видань.

З утворенням Херсонської області з жовтня 1944 року

бібліотеку було реорганізовано в обласну. В її структурі з'явилися нові відділи: методичний, пересувний фонд, сектор літератури іноземними мовами, МБА і заочний абонемент.

В 1966 р. бібліотеці надано статус обласної наукової установи універсального профілю.

Визначною подією для публічної книгозбірні був переїзд (в 1987 р.) в нове приміщення, збудоване за індивідуальним проектом на березі Дніпра. Книгосховище розраховане на 1 млн 200 тис. томів. Паркова зона, сучасна будова, комфортні умови для читачів, затишні інтер'єри, куточки відпочинку в холах і відділах, технічне оснащення—все це приваблює відвідувачів.

Одночасно в читальних залах можуть обслуговуватися 530 чоловік, прийняти участь у масових заходах ще 350. Матеріально—технічна база, технічна оснащеність, підйомники, внутрішній зв'язок і телетайп, телевізійні установки і світлові табло, засоби звукової і візуальної інформації забезпечують якісно новий, вельми високий рівень організації, сприяють оперативному обслуговуванню читачів, полегшують працю бібліотекарів.

Так, у відділі технічної і сільськогосподарської літератури кожний може користуватися приладами для креслення і мікрокалькуляторами, в кабінеті нотної літератури до послуг ситачів 5 видів музичних інструментів, тут же зал для перегляду відеофільмів і лінгафонний кабінет. Відділи літератури іноземними мовами і краєзнавчої літератури і бібліографії оснащені читальними апаратами, програвачами, магнітофонами та ін.

Бібліотека була базою республіканського експерименту по запровадженню платних послуг. Під час його проведення опробовано до 30 видів платних послуг.

Усі додаткові послуги, які є можливість надавати читачеві безкоштовно, надаватимуться йому без оплати. Платними можуть бути всі ті обов'язкові послуги, що потребують додаткових матеріальних затрат. Так, великим попитом користуються розмноження і ксерокопіювання матеріалів. Задовольнити ці потреби дає змогу добре оснащена копіювально—розмножувальна дільниця. До послуг читачів студія звукозапису. В бібліотеці можна одержати послуги з перекладу текстів з іноземних мов на українську і навпаки.

Новим у цьому напрямку стало виконання фактографічних довідок для підприємств, обслуговування органів місцевої влади на договірній основі.

Попри загальному явищу падіння престижу бібліотек і, як наслідок цього, відпливу читачів, у нашій бібліотеці цього не спостерігалось, навпаки, число читачів збільшилося майже вдвічі.

Наша бібліотека це ще й великий центр дозвілля. Люди різного віку приходять "побути" в бібліотеці, поспілкуватися, подивитися виставки творів професійних та самодіяльних художників, переглянути телепрограми, взяти участь у роботі читачьких об'єднань і клубів за інтересами тощо.

Колектив бібліотеки прагне позбутися формалізму у веденні різного роду маловикористовуваних картотек, обліку, записів. Роботу по інформаційно-бібліографічному обслуговуванню проводимо відповідно до фактичних запитів абонентів. Так, у структурі інформаційної діяльності питома вага припадає на краєзнавство, тематику гуманітарного профілю.

Чимало зусиль прикладає бібліотека щодо удосконалення системи бібліотечного обслуговування населення області.

Діяльність нашої установи як науково-методичного центру спрямовується нині на більш детальний аналіз системи й розробку варіантів організації бібліотечного обслуговування населення області, на вдосконалення системи підвищення кваліфікації бібліотечних працівників, пропаганду досвіду нових методів роботи.

Під час святкування 120-річчя нашої бібліотеки

(осінь 1992 р.) відбулася науково-практична конференція. У ній взяли участь і колеги багатьох книгозбірень Херсона, гості з більшості областей України, державної і наукових бібліотек країни, науковці Київського, Харківського і Миколаївського філіалів Інституту підвищення кваліфікації працівників культури та ін. У виступах було викладено концепцію розвитку бібліотеки, необхідність додержання наступності в роботі, збереження добрих традицій, йшлося про розвиток фондів, проведено аналіз краєзнавчої роботи, інформаційного забезпечення місцевих органів влади.

Йшлося про переорієнтацію методичної діяльності бібліотеки, соціальний розвиток колективу і т.д. Присутніх зацікавили виступи про історію публічних бібліотек України (Одинока Л.П. – Київський інститут культури), про місце ХОУНБ у системі бібліотек України (Корнієнко А.П. – ДБУ), про соціально-психологічний клімат у колективі бібліотеки за матеріалами соціологічного дослідження (Мейжіс І.А. – Миколаївський філіал КІК), про створення комплексної автоматизованої системи бібліотеки (Баранов О.Й. – АСУ ВО "Херсонський комбайновий завод ім. Петровського"), про використання інтелектуальної продукції в діяльності управління по праці та соціальних питаннях обласної державної адміністрації (Найдьонова О.Ю.).

Свій погляд

Скільки ж років українському друкованому слову?

Понад 500! Стверджує О.Різняк, посилаючись на Я.Ісаєвича, який пише, що слов'янський першодрукар Фіоль Швайпольт (німець за походженням) видав 1491 року перші датовані східнослов'янські книги кириличним шрифтом Часослов і "Октоїх".

А на думку М.Різника друки Фіоля "Тріюдь пісна" і "Тріюдь цвітна", скоріш за все, побачили світ ще раніше. У післямовах названих витворів друку було вжито українську мову.

Порівняємо: всесвітньо знаний "Апостол" видруковано Іваном Федоровим у Львові в 1574 р.

Питання відкрите, чи не так?

Наш кор.

3 січня 1891 р. В.І.Вернадський почав читати курси лекцій на фізико-математичному факультеті Московського університету.

Ще у вересні 1890 р. молодий вчений ознайомився з лабораторією, бібліотекою і колекцією Мінералогічного кабінету.

В листі (від 22 вересня 1890 р.) до своєї дружини Наталії цікаві рядки: "Бібліотека тут у такому хаосі, що страх, і нема найголовніших речей – просто совісно", а в іншому листі – "Мені везе із складанням бібліотек! Бібліотеку з мінералогії в С.-Петербурзькому університеті довелося скласти, а тепер – у Московському. Вже виписано тепер, як я і наполягав, книжок карбованців на 150–200. Навіть якщо в Москві не буду – це залишиться".

*

З книги: В.І.Вернадський. "Письма Н.Е.Вернадской". – М.: Наука. – 1991.

НАШІ ПУБЛІКАЦІЇ

ГРОМАДЯНИН. УЧЕНИЙ. МИСЛИТЕЛЬ. (В. І. ВЕРНАДСЬКИЙ)

До 130-річчя від дня народження видатного вченого Володимира Івановича Вернадського видано покажчик його наукових праць, опублікованих у 1888 – 1990 рр., листувань, спогадів, що зберігаються у фондах ЦНБ ім. В.І.Вернадського АН України.

Упорядники – С.О.Задоя, І.А.Певзнер, бібліографічна редакція Л.В.Бєляєвої (ЦНБ АН України, 1992 р.).

Покажчик складається з двох частин: ‘Наукові праці В.І.Вернадського’ та ‘Література про життя та діяльність В.І.Вернадського’.

У першій частині матеріал організовано за роками публікацій, що дає змогу показати послідовність видань праць В.І.Вернадського. В межах кожного року література розміщується так: книги (окремі видання), статті за алфавітом назв. Публікації іноземними мовами подаються після видань українською, російською мовами в кінці кожного року.

Матеріали, вміщені у другій частині, дають уявлення про різні періоди життя і діяльності В.І.Вернадського і показують, якою мірою досліджено окремі наукові розробки вченого. Це – матеріали біографічні, мемуарні,

епістолярні, монографії і статті із загальних питань та окремих проблем наукової й організаційної діяльності В.І.Вернадського.

Матеріали у підрозділах розміщено за алфавітом прізвищ та назв. У підрозділах вони не дублюються. Газетні публікації до покажчика не увійшли.

Тематичні збірники подаються на початку розділу. Включені до покажчика видання опрацьовано *de visu*, до кожного з них подано шифр зберігання у ЦНБ.

Для зручності користування посібником додається ‘Іменний покажчик’, до якого входять усі прізвища, зафіксовані у ньому, крім зазначених в ‘Огляді рукописних фондів’.

Огляд рукописної спадщини В.І.Вернадського, що зберігається в ЦНБ, підготовлений ст. науковим співробітником відділу рукописів С.М.Кіржаєвим.

Укладачі сподіваються, що це видання стане у нагоді тим, хто вивчає, досліджує, пропагує спадщину академіка В.І.Вернадського.

Щиро дякуємо всім, хто допомагав у цій роботі.

ПЗ1/19 XII.1889

‘В Пергамі була колись знаменита бібліотека. Воно й зрозуміло – це війна Гігантів з богами не могла бути створена там, де не було взагалі наукового, розумового руху. Якщо мене не обманює пам’ять, то Пергамська бібліотека створила основу Александрійської бібліотеки * і, завдяки їй збереглися твори Арістотеля – і той рух думки, який йшов звідти, до сих пір підносить нас, хвилює наш розум, живе, живе в нас. І ось десять років тому відкривають частково у кріпосних стінах, побудованих у тяжку годину Візантії, інші живі рештки того ж могутнього духу, і вони є перед нами, є близькими, рідними, чарівними. До сих пір ще не все зібрано.’

* Александрійська і Пергамська бібліотеки – найвідоміші у давнину бібліотеки. Перша з них була заснована в Александрії при Александрійському музеї на поч. III ст. до н.е. До її складу увійшла Пергамська бібліотека, яку римський полководець Марк Антоній подарував єгипетській цариці Клеопатрі. Частина бібліотеки загинула під час пожежі в 47 р. до н.е. під час війни. В 391 р. частину бібліотеки було знищено християнами-фанатиками, останні залишки бібліотеки загинули в VII–VIII ст.ст. за арабів.

НАШІ АВТОРИ

Михайло Семенович Слободяник – канд. пед. наук, ст. наук. співроб., директор Інституту бібліотекознавства ЦНБ ім.В.І.Вернадського АН України.

Любов Андріївна Дубровіна – канд. іст. наук, ст. наук. співроб., директор Інституту рукопису тієї ж установи.

Костянтин Вронський – зав. бібліотеки Проекту Економічної Реформи в Україні (ПЕРУ), Гарвардський університет, Кембрідж.

Анатолій Олександрович Чекиряков – канд. екон. наук, заступник директора з наукової роботи ЦНБ ім.В.І.Вернадського АН України.

Роза Станіславівна Жданова – зав. сектору відділу національною літературою тієї ж установи.

Олена Павлівна Довгопола – канд. с/госп. наук, професор Київського державного інституту культури (КДІК).

Валентина Олександрівна Ільганасва – канд. пед. наук, доцент, зав. кафедри Харківського державного інституту культури.

Гліб Миколайович Юхимець – канд. мистецтвознавства, зав. сектору естампів і репродукцій Інституту української книги ЦНБ ім. В.І.Вернадського АН України.

Галина Григорівна Дідківська – канд. філол. наук, зав. сектору відділу зарубіжної україніки тієї ж установи.

Лариса Олександрівна Дегтяренко – зав. відділу зарубіжної україніки тієї ж установи.

Тетяна Олександрівна Борисенко – зав. відділу газетних фондів ЦНБ тієї ж установи.

Олена Миколаївна Дідук – мол. наук. співроб. сектору естампів і репродукцій Інституту української книги тієї ж установи.

Любов Никифорівна Головка – головний редактор Головної редакції спеціалізованої літератури мовами національних меншин України.

Валентина Олександрівна Ярошик – зав. відділу україніки Харківської Державної наукової бібліотеки ім.В.Г.Короленко.

Ліна Володимирівна Арюпіна – зав. відділу рідкісних видань і рукописів Одеської державної наукової бібліотеки ім.О.М.Горького.

Анатолій Григорович Бровкин – заступник директора з бібліотечної роботи ЦНБ ім. В.І.Вернадського АН України.

Любов Петрівна Карпова – засл. працівник культури, зав. відділом комплектування вітчизняної літературою тієї ж установи.

Віра Григорівна Попрощька – канд. пед. наук, зав. сектору Інституту бібліотекознавства тієї ж установи.

Тетяна Анатоліївна Ігватова – головний бібліотекар Інституту бібліотекознавства тієї ж установи.

Тетяна Петрівна Павлуша – канд. пед. наук, співроб. інформаційного центру тієї ж установи.

Петро Володимирович Голобуцький – канд. філос. наук, завідувач відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій тієї ж установи.

Лідія Іванівна Зелена – головний бібліотекар Херсонської обласної універсальної наукової бібліотеки ім.О.М.Горького.

Тетяна Юхимівна Межерницька – зав. відділу навчальної літератури науково-технічної бібліотеки Київського політехнічного інституту.

Валентина Кирилівна Скар – канд. пед. наук, професор, зав. кафедри Інституту підвищення кваліфікації працівників культури (ІПКПК).

Віктор Васильович Цуркан – канд. техн. наук, професор, зав. кафедри МГІК.

Ірина Арнольдівна Мейжис – канд. пед. наук, доцент Миколаївського філіалу КДІК.

Раїса Степанівна Кириченко – зав. сектору бібліографічної роботи відділу комплектування іноземною літературою ЦНБ ім.В.І.Вернадського.

Ольга Федорівна Ботушанська – директор Одеської державної наукової бібліотеки.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

О.СОНИЩЕНКО
головний редактор

П.В.ГОЛОБУЦЬКИЙ
заст. головного редактора

В.Г.ПОПРОЩЬКА

Л.А.ДУБРОВІНА

М.С.СЛОБОДЯНИК

А.Г.БРОВКИН

Л.Й.КОСТЕНКО

Н.Г.СОЛОНСЬКА

В.К.СКНАР

В.С.БАБИЧ

Т.Г.ГОРБАЧЕНКО

Д О У В А Г И А В Т О Р І В

- Для публікації статті або повідомлення в журналі необхідно надіслати до редакції: 1) два примірники рукопису; 2) анотацію українською (російською) та, бажано, англійською мовами обсягом до 0,5 с.у двох примірниках; 3) інформацію про авторів (один примірник), у якій зазначено прізвище, ім'я та посаду автора, назву установи, де він працює, й контактні телефони.
- Відхилені рукописи не повертаються.
Текст статті має бути надрукований через два інтервали по 60 – 65 знаків у рядку. Обсяг статей – до 24 с. машинописного тексту, коротких повідомлень – до 6 с. (до цього обсягу входять також списки літератури й площа таблиць). Приймаються рукописи, записані на дискетах у супроводі текстового роздруку.
- Математичні формули вписуються чітко, чорним чорнилом. Автору необхідно розмічати їх за такими правилами:
 - грецькі літери у формулах і тексті обводити червоним кольором, готичні – синім, рукописні – жовтим;
 - розмічати великі й малі латинські та кириличні літери двома синіми рисками: великі внизу, малі – вгорі;
 - верхні та нижні ступені розмічати знаками зниження або підняття.
- Посилання на неопубліковані роботи не давати.
- Таблиці подавати в двох примірниках на окремому аркуші паперу кожна. Рисунки виконуються чорною тушшю на аркуші паперу або на кальці форматом А4, підписи до них додаються окремо в двох примірниках.
- Фотографії виконуються на білому папері розміром не більше як 9,5 на 12,5 см, чорно-білі, контрасні, кількість їх – не більше як 4 на статтю. На звороті рисунків та фотографій обов'язково вказати прізвище автора статті та порядковий номер рисунка (фотографії).

З М І С Т

Звернення до колег 3

ОФІЦІЙНІ МАТЕРІАЛИ

Резолюція надзвичайного з'їзду бібліотекарів України 4
Рекомендації конференції бібліотечних працівників
Вінниччини 5

БІБЛІОТЕКА У СИСТЕМІ ДОКУМЕНТАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

М.С.Слободяник Методологічні аспекти дослідження
наукової бібліотеки 7
Л.А.Дубровіна Опис рукописних книг: бібліографія,
археографія, кодикографія? 12

ЗНАЙОМТЕСЬ: НОВА БІБЛІОТЕКА

К.Вронський В центрі уваги – економіка 20

БІБЛІОГРАФІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕК

А.О.Чекмарьов, Р.С.Жданова Український бібліографічний
репертуар: питання методики та організації 21
О.П.Довгопола З історії сільськогосподарської бібліографії
в Україні 23

БІБЛІОТЕЧНА ПРОФЕСІЯ ТА ОСВІТА

В.О.Ільганаєва Бібліотечна освіта в контексті організації
інформатизації суспільства 28
М.Дьюї Професія 31
В.К.Скнар Як протистояти інерції 32
І.А.Мейжис Погляд скрізь психологічний бар'єр 35

ІСТОРІЯ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ

Г.Чикаленко Репніни та їх Яготинська бібліотека 39
Г.М.Юхимець Вчасна реставрація або ... небуття 39
В.В.Цуркан Замість рутини – діалог з машиною 43

ФОНДИ БІБЛІОТЕК

Г.Г.Дідківська, Л.О.Дегтяренко Бути духовно єдиними 54
Т.О.Борисенко Перша українська періодика 56
О.М.Дідук З когорти "бойчуків" 57

НАШІ ЮВІЛЯРИ

Діамара Степанівна Пшеничникова 60

КРАЄЗНАВЧА РОБОТА БІБЛІОТЕК

В.О.Ярошик Справи харківських дослідників 61

ЛИСТИ НАШИХ ЧИТАЧІВ

Т.Ю.Межерницька. У пошуках боржника 62

КНИГОВИДАВЕЦЬ-БІБЛІОТЕКА

Л.В.Головко В сім'ї єдиній, новій 63

ВІДРОДЖЕННЯ

Л.В.Арюпіна Олександра Миколаївна Тюнеєва 64

ФАКТИ НАУКОВОГО ЖИТТЯ: ХРОНІКА ПОДІЙ

М.С.Слободяник, А.Г.Бровкин До підсумків II Надзвичайного з'їзду бібліотекарів України 67

Л.П.Карпова, В.Г.Попроцька Перша наукова сесія Інституту бібліотекознавства 69

Інституту бібліотекознавства 69

Т.А.Ігнатова Подвижницьке служіння науки 71

Т.П.Павлуша Обираємо "британську модель"? 72

"Одна з найпрацьовитіших установ Академії" 75

П.В.Голобуцький Скарб світової культури – для нащадків 76

Р.С.Кириченко "Шпрінгер" – це найновіша наукова інформація 78

О.Ф.Ботушанська Комплектування – самотужки 79

ЮВІЛЕЇ БІБЛІОТЕК

Л.І.Зелена "Барометр розумового життя суспільства" 80

НАШІ ПУБЛІКАЦІЇ

Громадянин. Учений. Мислитель. (В.І.Вернадський) 84

C O N T E N T

Address to colleagues 3

OFFICIAL MATERIALS

Resolution of Emergency Congress of Librarians of Ukraine 4

Recommendation of the Conference of Library workers of Vinnichyna 5

LIBRARY IN THE SYSTEM OF DOCUMENTAL COMMUNICATIONS

M.S.Slobodianyuk Methodological aspects of research 7

L.A.Dubrovina Description of manuscripts: bibliography, archeography, codicography? 12

ACQUAINTANCE: NEW LIBRARY

K.Vronsky Economics is in the centre of attention 20

BIBLIOGRAPHIC ACTIVITY OF LIBRARIES

A.O.Chekmar'ov, R.S.Zhdanova Ukrainian bibliographic repertoire: questions of methodology & organization 21

O.P.Dovgopola From the history of agricultural bibliography in Ukraine 23

LIBRARY PROFESSION & EDUCATION

V.O.Ilganayeva Library profession in the context of society informatization 28

M.Dewey Profession 31

V.K.Sknar How to resist inertia 32

I.A.Meizhis A look through psychological barrier 35

UKRAINE'S LIBRARY HISTORY

G.Chikalenko The Reprins and their Yagotin library 38

G.M.Yukhimets In time restauration or non-existence 39

V.V.Tsurkan Instead of routine – dialogue with a machine 43

LIBRARY COLLECTIONS

G.G.Didkivska, L.O.Degtyarenko Be spiritually united 54

T.O.Borisenko The first Ukrainian periodics 56

O.M.Diduk From the cohort of boychukists 57

JUBILEES

Diamara Stepanovna Pshenichikova 60

LIBRARY ACTIVITY IN COUNTRY STUDY

V.O.Jaroshik The activities of Kharkiv researches 61

OUR READERS' LETTERS

T.Ju. Mezheritska. Looking for debtor 62

LIBRARY AS THE COUNTRY RESEARCHER

L.V.Golovko In a new united family 63

RENAISSANCE

L.V.Aryupina Oleksandra Mykolaivna Tyuneyeva 64

THE FACTS OF SCIENTIFIC LIFE: NEWS ITEMS

M.S.Slobodyanik, A.G.Brovkin The results of the II Emergency Congress of Librarians of Ukraine 67

L.P.Karпова, V.G.Poprotska The First Scientific Session of the Insitute of Librarianship 69

T.A.Ignatova Selfless service to science 71

T.P.Pavlusha Are we choosing the British model? 72

"One of the most industrious institution in the Academy" 75

P.V.Golobutsky World culture treasures – for progenies 76

R.S.Kirichenko "Springer" means the newest scientific informaion 78

O.F.Botushanska Acquisition – spontaneous activity 79

LIBRARIES JUBILEES

L.I.Zelena "Barometer of reasonable of society" 80

OUR PUBLICATIONS

Citizen. Scientist. Philosopher. (V.I.Vernadsky) 84

S O M M A I R E

Appel aux collègues 3

LES MATÉRIAUX OFFICIELS

La résolution du Congrès extraordinaire des bibliothécaires de l'Ukraine 4

Les recommandations de la Conférence des bibliothécaires de la région de Vinnitsa 5

LA BIBLIOTHÈQUE DANS LE SYSTÈME DES COMMUNICATIONS DOCUMENTAIRES

M.S.Slobodianik. Les aspects méthodologiques de recherches de la bibliothèque scientifique 7

L.A.Doubrovina. La description des manuscrits: la bibliographie, l'archéographie, la codicographie? 12

FAITES CONNAISSANCE: LA NOUVELLE BIBLIOTHÈQUE

K.Vronsky Economie, l'objet de l'attention 20

L'ACTIVITÉ BIBLIOGRAPHIQUE DES BIBLIOTHÈQUES

A.O.Tchekmariov, R.S.Jdanova Le repertoire bibliographique ukrainien: les questions de la méthode et de l'organisation 21

O.P.Dovgopola L'histoire de la bibliographie agricole en Ukraine 23

LA FORMATION DES BIBLIOTHECAIRES ET LA PROFESSION

V.O.Ilganava La formation des bibliothécaires dans le contexte de l'organisation de l'informatisation de la société 28

M.Diosi La profession 31

V.K.Skhar Comment s'opposer à l'inertie 32

I.A.Melgins Un regard à travers la barrière psychologique 35

L'HISTOIRE DES BIBLIOTHÈQUES DE L'UKRAINE

G.Tchikalenko Reprimé et leur bibliothèque de Jagotine 38

G.M.Ioukhimets Une restauration à temps ou la non existence 39

V.V.Tsourkane Au lieu de la routine – le dialogue avec la machine 43

LES FONDS DE LA BIBLIOTHÈQUE

G.G.Didkivska, L.O.Degtiarenko Être spirituellement unis 54

T.O.Borimenco Le premier périodique ukrainien 56

O.M.Didouk De la cohorte de boitchoukistiv 57

NOS JUBILAIRES

Diamara Stepanivna Pshenitchnikova 60

LE TRAVAIL RÉGIONAL DES BIBLIOTHÈQUES

V.O.Jaroshik Les affaires des savants de Kharkov 61

LES LETTRES DE NOS LECTEURS

T.Ju. Megertska A la recherche du débiteur 62

LA BIBLIOTHÈQUE – L'ETHNOGRAPHE RÉGIONAL

L.V.Golowko Dans la nouvelle famille, commune 63

LA RENAISSANCE

L.V.Ariouptina Oleksandra Mikolaivna Tiouneeva 64

LES FAITS DE LA VIE SCIENTIFIQUE: LA CHRONIQUE DES ÉVÉNEMENTS

M.S.Slobodianik, A.G.Brovkine Les résultats du 2-ième Congrès extraordinaire des bibliothécaires de l'Ukraine 67

L.P.Karpova, V.G.Poprotska La 1-ière session scientifique de l'Institut de la bibliothéconomie 69

T.A.Ignatova Le service dévoué à la science 71

T.P.Pavloucha Choisissons le modèle britannique? 72

“L'Une des institutions les plus laborieuses de l'Académie” 75

R.S.Kiritchenko “Springer” – c'est la plus nouvelle information scientifique 78

P.V.Golobovtsky Les trésors de la culture mondiale pour nos descendants 76

O.Ph.Botoushanska L'acquisition des livres d'une façon indépendante 79

NOS PUBLICATIONS

V.I.Vernadsky – citoyen, savant, penseur 84

L'ANNIVERSAIRE DE LA BIBLIOTHÈQUE

L.I.Zelena “Le baromètre de la vie intellectuelle de la société” 80

NOS PUBLICATIONS

V.I.Vernadsky – citoyen, savant, penseur 84

Об'єднання українців Москви (ОУМ)

ОУМ – це добровільна, самодіяльна національна громадська організація, що об'єднує 22 українські осередки Москви та Підмосков'я

Зусилля ОУМ спрямовані на координацію спільної діяльності українських організацій Москви. Завдання – сприяти відродженню та пропаганді української культури, розвиткові національної свідомості, зміцненню зв'язків українців Москви зі своєю етнічною Батьківщиною – Україною, взаєморозумінню між народами та державами. Один з колективів ОУМ – Бібліотека української літератури є наступницею заснованої в 1920-х роках Центральної української бібліотеки в Москві (припинила свою діяльність у 1938 р.).

Фонд бібліотеки – 8200 книжок, 6000 брошур, 4800 примірників журналів та видань, що продовжуються, 185 комплектів газет (зокрема – колекція газет “нових” громадсько – політичних об'єднань та рухів 1989 – 1991 рр.), карти, ноти, образотворчі видання, аудіокасети, платівки, діафільми, рукописи. Фонди поповнюються виданнями, що виходять в Україні.

Адреса Бібліотеки ОУМ:
Россія, 111020, Москва, Ухтомская ул., 21
Библиотека украинской литературы.
Телефон: (095) 360-38-41 Факс: (095) 233-14-65

До уваги передплатників у Росії

*Пункти передплати журналу
“Бібліотечний вісник” у Москві
вул. Арбат, 9, магазин “Українська книга”
вул. Ухтомська, 21, “Бібліотека української літератури”.*

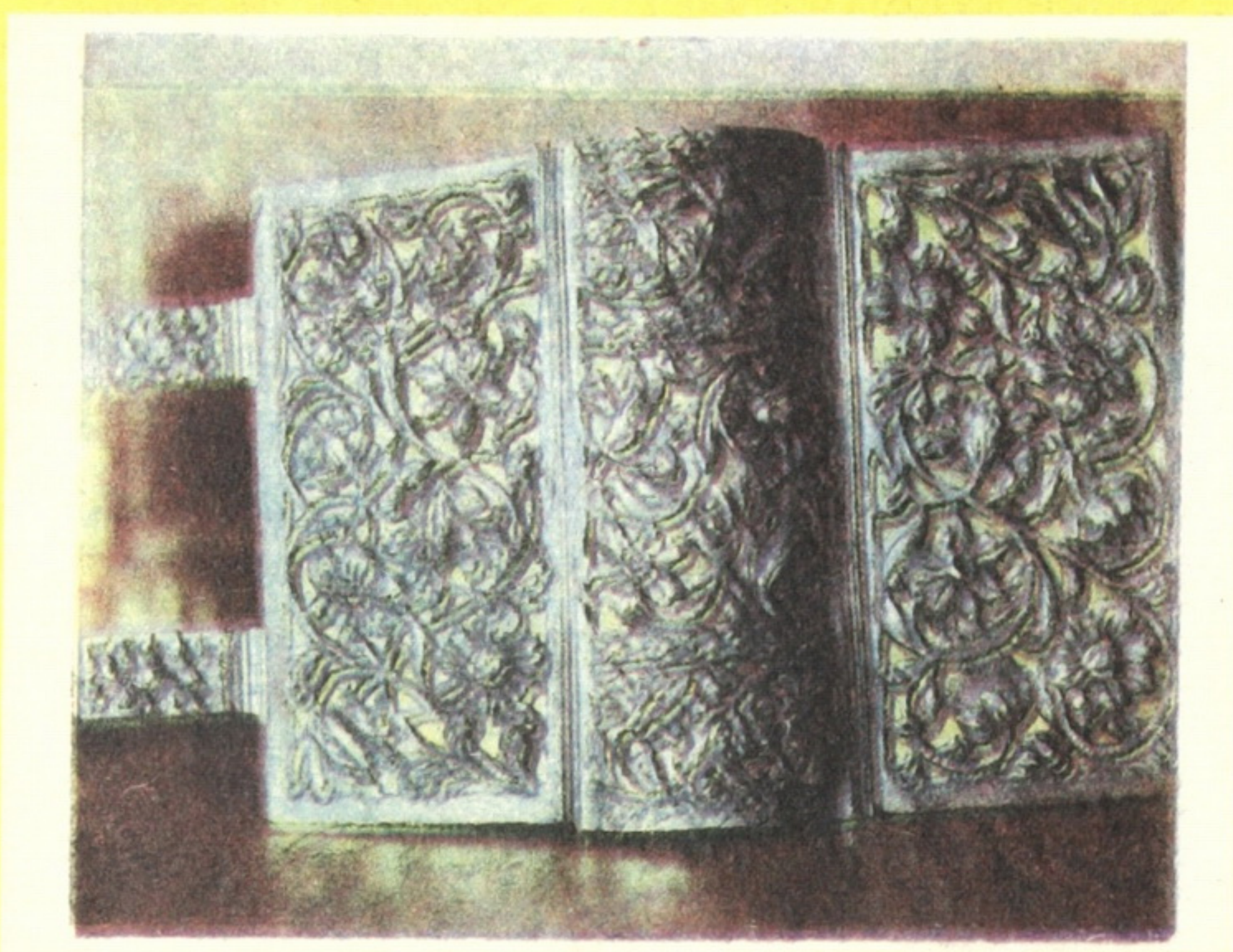
*Для передплатників з інших регіонів треба
перерахувати відповідну суму на адресу:
111020, Москва, Ухтомская ул., 21,
“Библиотека украинской литературы
Бердниковой Елизавете Львовне (поштовим переказом)*

*Для організацій: на розрахунковий рахунок ОУМ –
7700003 в Российском национальном коммерческом банке,
корреспондентский счет 1161307 в Расчетно-
кассовом центре Главного управления
Центрального банка Российской Федерации, МФО 201791*

Юрій Кононенко,
секретар об'єднання українців Росії,
Голова бібліотечної ради Бібліотеки
української літератури в Москві

У фондах ЦНБ ім.В.І.Вернадського АН України зберігається різноманітна друківана продукція. Важливими документальними пам'ятками культури є унікальні, рідкісні та

цінні видання – свідцтво високого інтелекту нації, витвори друкарського мистецтва, що змінюється з плином часу, віддзеркалюючи свої епохи.

